

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul III ■ Nr. 3 (16) ■ Martie 2012

Biserica Maica Precista - Piteşti (fotografie de pr. Daniel Gligore)

„Poem” de martie

Gheorghe PĂUN

De şapte mii de ani şi mai bine (asta, ca să plecăm de la Hamangia spre noi), bărbaţii Pământului nu ostenesc în a cânta Femeia. Mai întâi, au cântat-o în statuete de lut şi basoreliefuri, apoi şi în versuri, în cântări ale cântărilor care şi-au făcut loc până în *Biblie.* Grecii au pornit războaie pentru ea, apoi i-au nemurit formele albe în marmură (ca din întâmplare, i-au pierdut mâinile, poate neimportante pentru ce voiau ei să ne spună...). Tot de pe atunci, mai abitir după Renaştere, pictorii au umplut pânzele cu lumina ei – cea din ochi, cea din zâmbet, cea din rotunjimile aflate la vedere sau din cele mai lejer ori mai bine păzite de morală şi obiceiuri, dar dezvăluite privirii de ochiul artistului, cel-care-vede-prin-haine-şi-ziduri. Uneori, cu o frunză de viţă sau o eşarfă căzută avantajos acolo unde trebuie, alteori cu o vertebră-două în plus (Ingres să ne spună cum e cu licenţele anatomo-picturale), mai recent, cu ochii fugind cubist pe umăr, sau cât obrazul de mari – dar ce ochi are Domnişoara! – mereu vorbind despre frumuseţe şi iubire, fragilitate şi fertilitate, mister – şi iarăşi frumuseţe. Au lăcrimat cu spornică emfază chitarele medievale şi lăutele interbelice, încă lăcrimează trufaş Taj Mahal-ul, gângureşte pentru/despre femei jumătate din muzica lumii, plus o jumătate din poezia lumii.

Totul curge însă, nici nu trebuia să ne-o mai spună şi filosoful. Crinolinele sunt greu de purtat, corsetele taie respiraţia, pălăriile..., evantaiele..., muselina... – la naiba cu toate astea! Era o vreme când femeile erau purtate la braţ pe partea dinspre clădiri a trotuarului – îşi mai aminteşte cineva de asemenea fleacuri? (Lasă că nici trăsuri cu cai nărăvaşi nu mai sunt, să le pună în pericol pe partea dinspre stradă.) Capitalismul le-a îmbrăcat în salopete şi le-a trimis încolonate în fabrici de textile, comunismul a desăvârşit crima, a îmbrăcat-o pe Ileana în pufoaică şi a urcat-o pe tractor, sau pe schelă, cu aparatul de sudură în mână. Asta fără derobare de la sarcina de partid de a avea cât mai multe sarcini – din cele tradiţionale, care se termină cu copii, meniţi eventual să ajungă „oameni noi”. A mai venit şi

forţa obscură şi a alimentat fervoarea feministă, degradarea hippyotă, promiscuitatea „revoluţiei sexuale”. Adio familie, adio feminitate! Deux-pieces-uri gri, mape pe antebraţ, ochelari severi – pentru funcţii oficiale; pantaloni trainici de văcar – în „viaţa civilă”. Parteneri de ocazie, hrană la restaurantul chinezesc (caz fericit, că adesea fastfood-ul e mai la îndemână). Apoi, mass-media actuală, care a mixat sexy-hippy-feminismul, ajungând până la producerea unei specii noi de femeie, cea care are două calităţi fundamentale, mereu la vedere: piciorul stâng şi piciorul drept.

Cine mă acuză de misoginism, vinovat să fie! Nu spun că Ileana nu are dreptul să urce pe tractor sau că pe sub pufoaică ar trebui să poarte corset atunci când sudează schelete de viitoare fabrici (falimentare), dar spun că *ea nu trebuie împinsă spre aşa ceva,* prin propagandă, prin impunerea unei culturi a femeii-bărbat, prin nevoia de a aduce un salariu în plus acasă. La care „acasă”? Nu am nostalgia vremurilor când nevasta din satul de munte mergea cu cinci paşi în urma soţului – probabil că (explicaţia ţine partea bărbaţilor, desigur...), la fel ca în Japonia, pericolele veneau din faţă, nu se lovea încă pe la spate. De departe, burka islamică mi se pare o exagerare tragi-comică. Dar toate astea nu mă împiedică să observ că, din prea multă egalitate-emancipare (deja scop în sine), morala a luat-o razna, natalitatea în jos şi răul în sus, în om se cultivă mai mult animalul decât Chipul Omului, planeta însăşi parcă tremură pe osii, războaiele se fac pentru petrol nu pentru femei, odaliscele moderne arată ca nişte triunghiuri înconjurate de vagi accesorii anatomice, iar în loc de Taj Mahal-uri se construiesc mall-uri pentru semipreparate cu gust de retortă.

Civilizaţia „modernă” le-a ajutat pe femei să se strecoare singure între cărămizi, n-a mai fost nevoie de jocul de-a zidirea al lui Manole. Degeaba se mai aude din când în când plânsul Anei, nici măcar femeile n-o ascultă. Doar lacrima ei mai curge – printr-o fântână cu nume de bărbat...

Din sumar:

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Cum spuneam și în numărul din luna ianuarie, când a fost inaugurată această rubrică, în locul perisabilelor actualități culturale pe care obișnuiam să le prezentăm la pagina de față, cel puțin pentru o vreme vom aduce la lumină altfel de „actualități", cu mult mai perene, cele despre care a scris Eminescu acum un veac și ceva și care parcă au fost puse pe hârtie azi de dimineață, pentru noi, dezorientații începutului de mileniu al treilea. Măcar de l-am citi pe Eminescu-jurnalistul cu atenția cuvenită...

Unul dintre defectele cele mari ale noastre e că, departe de a ne ocupa cu fondul lucrurilor, credem că e de ajuns să avem numai forma lor, asemenea copiilor care, voind a-și face o florărie, smulg plante din câmp și le așază fără rădăcini în straturi, improvizându-și pentru câteva ceasuri o grădină, în aparență frumoasă, însă fără de trăinicie. Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a cunoaște cum că lucrurile luate din temei ar fi și mai trainice si mai folositoare și totodată cu mult mai ieftine decât mulțimea de forme goale care, neavând înțeles și vitalitate, cer mereu muncă de Sisif de a fi reînnoite.

Nestatornicia noastră, iubirea de schimbări, deasa răsturnare a tuturor temeliilor statului și rivalitatea copilărească de a întrece pe toată lumea a făcut, atât în trecut, cât și în prezent, ca să irosim o mulțime de puteri vie, care se puteau utiliza pe un teren folositor, pe lucruri de nimic sau de-a dreptul stricăcioase.

Aceste defecte mari ale caracterului nostru național sunt, pe lângă împrejurările de dinafară, cauza pentru care un element etnic atât de răspândit ca al nostru să nu ajungă la nici o însemnătate în lume, ci, bucățit între zeci de stăpâni, să reziste ici și colo, să fie absorbit însă în multe locuri.

Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră care să nu cuprinză bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlacii din Bosnia și Erțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei Traiane până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și de Kiev.

Pe când rușii au cea mai mare îngrijire pentru triburile cele mai neînsemnate chiar care se țin de marea familie slavă, pe când germanii stăruiesc prin autoritățile lor consulare pentru cele mai neînsemnate colonii ale lor din Orient și pe când fiecare popor apusean dezvoltă o deosebită îngrijire pentru naționalii săi din aceste locuri, singuri noi ne zbuciumăm în lupte interne pentru cea mai bună formă posibilă a organizării omenești, neavând un ideal de cultură, ci cel mult idealuri politice care nu stau în proporții cu puterile noastre și care, în loc de a da naștere la fapte, vor fi cel mult cauza unor aventuri periculoase.

(...) Pe când sute de mii de oameni ce fac parte din neamul nostru sunt coprinse de un adânc întuneric, pe când mintea lor naturală, curajul lor înnăscut și iubirea lor de muncă îi fac vrednici pentru un viitor mai mare, tot pe atuncea noi nu mișcăm nici degetul cel mic măcar în favorul lor, ci ne frământăm în tulburări interne, amețiți de orgia palavrelor bizantine și putrezind de vii prin corupțiunea unor parveniți din Fanar care sub pretextul a chiar ideilor naționale irosesc în vânt puterile noastre.

(*Timpul,* 26 septembrie 1878)

Spiritul public modern suferă de-o boală până la oarecare grad nepricepută pentru noi, născută fiind din împrejurări și din stări de lucruri fără analogie în viața noastră internă. Nu e vorba, internaționaliștii din Germania, Franța și Anglia sunt prieteni buni și personali cu d. C.A. Rosetti, cu d. Brătianu, dar ideile politice profesate de cosmopoliții apuseni sunt, pentru stadiul de dezvoltare în care trăim, utopii în care nu cred nici cei ce le profesează la noi. Religia, cu credințele ei fericite, care stabilea în mod dogmatic toate răspunsurile la întrebările cele mari ce preocupă o minte omenească, a suferit grele lovituri, însă numai negative – din partea unor ultime raționamente materialiste, care în sine sunt tot atât de neîntemeiate ca și mitologia grecească.

Dar raționamentele materialiste, brutale fiind, lesne de priceput și apelând oarecum la bestia din om, găsesc în suta a nouăsprezecea o mulțime de aprigi apărători, încât viața noastră modernă pare a se apropia de povârnișul fatal pe care istoricii latini îl presupun, fără cuvânt, a fi existat înaintea constituirii statelor, adică acea stare de vecinică vrajbă însemnată cu vorbele *bellum omnium contra omnes,* războiul tuturor conta tuturor.

Fără cuvânt s-a admis această stare de lucruri pentru omul primitiv, din cauză că există un sentiment de drept înnăscut.

Nu doar că oamenii s-ar fi adunând din impuls propriu și ar fi stabilind un *modus vivendi* prin discuție și punere la cale. Acest stadiu vine cu mult mai târziu. Dar precum în roiul de albine sau în mușinoiul de furnici nu există legi scrise și facultăți de drept, deși toate ființele câte compun un roi trăiesc într-o rânduială stabilită prin instincte înnăscute, tot astfel omul primitiv trăiește din cele dintâi momente în societate, iar când începe a-și da seamă și a căuta să explice modul de conviețuire și de conlucrare se nasc religiile, care stabilesc adevăruri morale, sub forme adevărat că dogmatice sau mitologice, religii care sunt totodată și codici.

Cu încetul însă omul perfectibil se desprinde din totalitatea organizației naturale și-și lărgește din ce în ce cercul său de activitate individuală și atunci abia începe pentru el viața într-adevăr omenească, viața liberă. Dar, totuși, în lărgirea individualității sale omul poate atinge o margine în care pune în cestiune individualitatea și libertatea semenilor săi și în cele mai multe cazuri a semenilor acelora care sunt mai buni, mai capabili, mai de inimă.(...)

Pe altă parte, sistemul libertății, totodată a individualismului, cuprinde primejdii și mai mari. El preface viața într-o luptă de exploatare reciprocă, luptă care poate ajunge la disoluțiunea completă a statului. Și într-acolo tind ideile comuniste internaționale de azi. Între aceste două extreme e poate meșteșugul adevăratei politici. A împreuna exigențele existenței neapărate a statului cu exigențele libertății individuale, a nu permite ca asociații de indivizi răpitori să facă din stat o unealtă a lor și a nu lăsa pe de altă parte ca statul impersonal să lege cu totul mâinile individului, asta e problema pe care mulți s-au încercat s-o dezlege, dar de la cezarii Romei și până la cezarii moderni nu s-au găsit încă remedii radicale, ci numai paliative.

Un nemărginit individualism s-a lățit peste toată Europa. Individul e scopul căruia i s-au sacrificat toate elementele care formau încheieturile organizației vechi. Teoria că viața e un drept a prins rădăcini în toți și cu durere trebuie să mărturisim că în multe locuri chiar clasele superioare au încetat a crede că au datorii către cele de jos, precum și cele de jos nu mai vor să aibă datorii către cele de sus.

(*Timpul,* 8 noiembrie 1878)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – redactor-șef al revistei *Biblioteca Bucureștilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor,membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres", director Gavrilă Moise, și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu", director Cristian Mitrofan, din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă și Cristian Bobi

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Trustul de Presă „Argeș Expres"
Bulevardul Basarabilor, Nr. 35A
Tel/fax: 0248-722368.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com
Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni; banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L. deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533), sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, cont Raiffeisen Bank, IBAN RO55 RZBR 0000 0600 1424 6472.

Homo sapiens

„Crima lui Caragiale”

Horia BĂDESCU

Cu ocazia jubileului de 60 de ani ai lui Caragiale și cu șase luni înainte de moartea acestuia, Ibrăileanu mărturisea, în *Viața Românească,* melancolia ce-l încearcă la gândul că peste personajele celui pe care îl considera a fi singurul scriitor român care „face concurență stării civile”, atât de reale încât îi păruseră contemporane juneții sale, timpul va fi trecut ca și peste el. „Au fost așa de vii pentru mine, că-mi închipui c-au îmbătrânit și ele”, zice Ibrăileanu. În fond, critic și autor se raportau în același fel la acei eroi dramatici, de vreme ce, în neterminata *Titircă, Sotirescu & Comp,* pe care o avea în lucru în acei ani, Caragiale își imagina și el personajele într-o altă vârstă.

De atunci și până acum judecata criticului ieșean a devenit unul dintre locurile comune ale exegezei critice. Realitatea ficțiunii ca ficțiune a realității și percepția ei ca o constantă a unei tipologii etnice a devenit nu doar o chestiune de hermeneutică, ci și o problemă de fenomenologie sociologică. Căci perenitatea acestei percepții, pusă sub semnul îndoielii doar în cazul partizanatelor ideologice, impune cu necesitate întrebarea asupra adevărului ei, dar și a naturii acestui adevăr.

În fapt, cine este sau, mai degrabă, cum este omul caragialian care se constituie în modelul abstract rezultat din însumarea acestor tipologii caracterologice? Căci, dincolo de perfecțiunea scriiturii, în asta constă geniul lui Caragiale: extraordinara capacitate de a descoperi și figura arhetipuri comportamentale care traduc arhetipuri ale psihologiei românului. Reprezintă însă omul caragialian românul generic sau doar pe acela al unui anume habitat? Toposul din care provine și în care locuiește acesta este eminamente urban. Este orașul, târgul în care își consumă existența nu doar acesta ci, de altminteri, aproape toți eroii comediei românești: de la satiricul Alexandrescu și Alecsandri, până la Mușatescu și Mazilu. Omul caragialian devine arhetipal la nivel național doar pe măsură ce România se deruralizează, dacă nu ca habitat, cel puțin ca mod de raportare la niște valori morale care invadează lumea satului, chiar dacă percepute și trăite, de cele mai multe ori, la modul mimetic, înlocuindu-le pe cele tradiționale. Românul caragialian nu aparține în interioritatea sa sufletului etnic, ci este produsul unui parcurs istoric prin care lumea târgului înlocuiește lumea rurală, într-un proces încă neîncheiat.

Așa se explică abordarea *lumii lui Caragiale* pe care o avea în 1935, la doar un sfert de veac distanță de Ibrăileanu, perspicacele analist al *fenomenului românesc* Mihai Ralea, om apropiat la un moment dat de ideologia țărănistă: „Am revăzut zilele trecute *Noaptea furtunoasă.* Mi-a apărut de data aceasta sub un alt aspect. În afară de marile calități de comic și de dramatism, conținutul, viața piesei mi s-au părut stranii, neobișnuite. Nu puteam să le încadrez cu niciun chip lanțului logic de evenimente care se desfășoară sub ochii noștri și care se cheamă prezent. Eroii aceștia mi-erau străini… Era greu să recunoaștem în vreunul din ei rudele noastre mai bătrâne. Nici o filiație nu-mi părea posibilă. Oamenii care se mișcau pe scenă trăiseră în altă țară și în altă civilizație. Îi înțelegeam, ne amuzau, ne încântau, eram fericiți. Dar îi priveam cu sentimentul curios cu care privești o speță străină cu moravuri bizare.”

Cele două percepții se află evident la poluri opuse. Omul caragialian nu mai era contemporanul lui Ralea. El, omul zugrăvit de *„acest genial pictor al burgheziei noastre”* (s.n.) vine dintr-o lume fericită, „paradiziacă, idilică, fără griji și fără preocupări (?)”. „Eroii sunt acomodanți, adaptabili,… sunt *imparțiali ca românul,* adică *bine cu toată lumea*… Antinomiile sociale sunt «remediabile» și sfârșesc printr-un «pupat piața independenții»” (oare n-am revăzut mai mereu toate acestea în preajma noastră?). Eroii aceștia îi puteau părea lui Ralea anacronici, în lumea dură din apropierea celui de Al Doilea Război Mondial, dar lipseau ei cu adevărat din societatea românească a timpului? Ralea vorbește de „temperamentul fericit al românului… care nu-și pierde cumpătul în fața crizei.” „Veți recunoaște, scrie el, că poporul nostru e un admirabil popor meridional, vesel, glumeț permanent, inconștient de ziua de mâine, bucuros de clipa de față. Unui astfel de popor nu-i stă bine suferința sau cine știe ce expiație ascetică a unor păcate pe care nu-i în stare să le recunoască. Românul, clasic și regățean, nu admite alt deznodământ decât gluma… Iată un popor prea puțin înzestrat pentru suferințele contemporane!” Mihai Ralea pare aici lovit de amnezie istorică atunci când spune că românilor nu le stă bine suferința și sunt prea puțin înzestrați pentru ea. Mihai Ralea pare lovit de amnezie istorică și sociologică atunci când consideră că românul generic, românul clasic e doar regățean. E adevărat, el precizează la un moment dat: „concepția despre viață a *românului mijlociu* (s.n.) e vodevilească.” Însă atunci nu mai putem vorbi despre românul regățean și cu atât mai puțin despre cel clasic.

Crima lui Caragiale, zice el mai încolo, e de a ne fi lăsat ca normă existențială „atitudinea zeflemistă în fața vieții”. Mihai Ralea greșește din nou. Caragiale nu ne-a lăsat nicio normă. Caragiale n-a făcut decât să ne așeze în față oglinda limpede a unei părți din lumea românească, care putea deveni România posibilă. Și ea a devenit! Omul caragialian era un fel de român care putea deveni Românul. Dacă n-a și devenit cumva! Nu e vina lui Caragiale. Lui trebuie să-i mulțumim pentru avertisment. Restul e literatură. Și istorie.

Credința femeilor mironosițe

ÎPS CALINIC

Cât de minunat a zidit Dumnezeu Atotputernicul tot ce este în Univers! Cu glas aprins de uimire, profetul David exclama: *„Mari și minunate sunt lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut!”* (Psalmul 103, 25). Când a făcut pe om și a zidit și femeia, cea mai strașnică zidire din toată urzeala Universului, credem că Dumnezeu Creatorul ne-a așezat în coroana creației pe cel mai mare dar – viața – că așa se numește mama tuturor femeilor, Eva!

Încă din Vechiul Testament, s-a profețit despre Maica Domnului – și Maica noastră a tuturora! În planul mântuirii, Maica Domnului, cea mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii, a știut, din iubirea lui Dumnezeu, toate cele ce se vor întâmpla Fiului Său, pentru răscumpărarea lumii din genunea păcatelor. Dacă ucenicii Domnului Iisus erau în grijă divină, în jurul Maicii Domnului erau întru sacră ocrotire mai multe femei slujitoare. Sfintele Evanghelii ne vorbesc despre Maria Magdalena din Magdala Galileii neamurilor; Maria, mama lui Iacob (Marcu 16, 1) și Iosi (Marcu 15, 47), adică vara Maicii Domnului; Maria lui Cleopa (Ioan 19, 25); Salomea, mama fiilor lui Zevedei (Matei 27, 56; 28, 1; Marcu 16, 1; Luca 24, 10); Ioana, femeia lui Huza, ispravnicul lui Irod; Suzana (Luca 8, 3); Marta și Maria, precum și alte femei devotate lucrării divinului Învățător și Mântuitor, Hristos Domnul!

Desigur, aceste femei, care se vor numi și mironosițe, adică purtătoare de mir, vor avea în istoria duhovnicească a omenirii un rol unic. Atunci când Iisus Domnul avea să fie răstignit pe Cruce și toți Îl vor părăsi, ele au fost cele care au rămas cele din urmă să privegheze pe Răstignitul omenirii! Nimeni și nimic nu le puteau alunga din preajma Izvorului Vieții! Ele aveau să rămână lângă Iisus și Maica Domnului! Acum se adeverea încă o dată că femeia – darul lui Dumnezeu, făcut cu prisosință omenirii – se dovedea diamant în cununa creației! Ele, cele din urmă *„priveau unde L-au pus pe Iisus!”* (Marcu 15, 47). În inima lor creștea și mai mult iubirea pentru Cel Răstignit și pus în mormânt, întru nădejdea Învierii! În zorii zilei, după o noapte de veghere, au luat vasele cu mir de nard și au pornit spre *„locul unde a fost pus”* ca să-L ungă pe Iisus cu miresme, după obiceiul din veacuri apuse.

Cu mari emoții în inimă se apropiau de mormânt! Spre mirarea lor, le întâmpină îngerul ca să le spună că Iisus a Înviat din mormânt! Bucuria lor a umplut văzduhul, odată cu ciripitul păsărilor, care și ele văzuseră cum Iisus se ridica din mormânt, ca un Atotbiruitor! La auzul chemării pe nume, Marie, că așa ne strigă Iisus, pe nume, pe toți cei care am fost înziditi în această frumusețe, dar trecătoare lume, s-a prosternat la picioarele Sale dumnezeiești, văzând, prin lacrimile de rouă, dimineața vieții omenirii! Iisus era viu!

Credința femeilor mironosițe biruise veacurile de întuneric și bâjbâială fariseică și cărturărească. Acum ele puteau mărturisi cu o forță fără seamăn cele ce văzuseră cu ochii lor sprinteni și priveghetori. Ele vor fi făcut cel mai strașnic „maraton” de la mormântul unde a fost pus Iisus, la foișorul unde erau ascunși ucenicii de frica iudeilor. Desigur, Maica Domnului era acolo. Nu fusese la mormânt, pentru că știa că Fiul ei va învia și că nu are nevoie de ajutor omenesc. Strigătele de bucurie ale mironosițelor femei, că Iisus a înviat, aveau să uimească pe ucenicii Domnului, nevenindu-le să creadă. Iisus, Biruitorul morții, se va arăta tuturor celor care nu credeau sau se îndoiau în credința Învierii Sale din mormânt!

În veac de veacuri, disputele asupra Învierii lui Iisus nu se vor curma niciodată. Poate că așa e voia, chiar a lui Iisus, pentru a ține El Însuși prezentă în lume minunea Învierii și a Răscumpărării! Altcum, poate omenirea ar adormi într-o deznădejde de moarte, care destramă firea și nădejdea care mântuie.

Femeile mironosițe s-au trezit dis-de-dimineață în roua proaspătă a credinței, așa cum se trezesc, de la începutul omenirii, toate femeile din lume, dând sens vieții! Oare, noi bărbații suntem oleacă invidioși pe sfintele femei mironosițe, care ne fac casa și viața să ne zâmbească întru Înviere neadormită? Ce să mai spunem despre râvna lor sfântă pentru Hristos, evlavia lor și bărbăția demnă de invidiat de orice bărbat, care se dă drept viteazul din poveste?

Să luăm aminte cine ne ține în spinare prin valurile vieții!

Timpul născător de rost

Florin HORVATH

Fără a ignora natura posibilităţilor de manifestare sau, mai degrabă, recunoscând tandemul nefiinţă-fiinţă, manifestat-nemanifestat, am putea cuteza să uităm pentru moment *neclintirea* ca imanenţă a Regulii (Legii) Universale, preocupându-ne doar de ideea manifestării, a devenirii, a scoaterii din încremenire, măsurabilă printr-o convenţie concept – timp.

Ce-am putea descoperi înăuntrul unui concept convenit şi de mult împachetat, ascuns în pântecul imposibil al pendulei? Câtă vreme ne-am obişnuit că timpul curge fără să ne-ntrebe, că-şi urmează legea impasibil, străin de orice suferinţă sau bucurie ce ne bântuie, pare că n-avem a vedea nimic dincolo de ritmul bătăilor pendulei, un ritm smuls din precizia ritmului cosmic al regulii conform căreia Universul, la rându-i impasibil, îşi drămuieşte mişcarea astrelor.

Acceptăm cu discreţia cuvenită facerea, manifestarea, ca pe ceva care implică fără tăgadă înşiruirea, măsurarea facerii, în sensul devenirii, parcursului a toate câte sunt date a se naşte, a se întâmpla.

În acest sens, măsurarea operează în sensul devenirii întru DEVENERE prin pulsaţiile, săvârşirile adunate pe salba curgerii Timpului Universal, indiferent cum ne-o închipuim: ca pe o dreaptă sau ca pe o învelitoare spirală cu pecete de imuabil.

Este o măsurătoare sub semnul lui Kronos-imperturbabil, o măsurătoare a tactului cosmic, înăuntrul căreia operează o alta, lipsită de ritmuri-pulsaţii precise, o măsurătoare a unui timp ce „tresare" din aparenţa încremenirii cosmice, un timp al deschiderilor, care, departe de a rămâne „nepăsător", se lasă comprimat sau extins, deformat în „fel şi chip", urmând sensul unui rost în care lucrurile se aşază, dând sentimentul că se anulează tocmai ceea ce era „caracteristic" – măsura.

Invocăm două dintre vocile care au încercat să „cuprindă" timpul într-o definiţie. Aristotel se exprima astfel: „timpul este numărul mişcării" sau „a fi în timp înseamnă a fi măsurat", pe când Leibniz afirmă: „timpul este ordine de succesiune", oarecum în opoziţie cu spaţiul, „care este ordine de coexistenţă".

Cum spuneam, pentru logica universală timpul este imuabil. Un timp care nu e număr ca măsură, ci sugerare de Ordine. Pentru om, însă, timpul nu e simplă succesiune ci, mai degrabă, conexiune în succesiune. Prin urmare, pentru om, timpul aduce în lucruri acea nuanţare a conştienţei unui „sub timp", menit „punerii în rost".

Încă în antichitate, filosofii admiteau că timpul are două dimensiuni: trecut şi viitor. Timpul era văzut ca număr al mişcării după cele două categorii: „anterior" şi „posterior" momentului. În general, pentru omul obişnuit, această proiecţie rămâne valabilă: timpul este expresia *deschiderii* necesare a trecutului către viitor.

Prezentul nu semnifică decât ideea de TRECERE între trecut şi viitor. Am putea susţine că tocmai asta sugerează şi „Coloana" lui Brâncuşi: un şir de alternanţe între o deschidere şi închidere, în care trecerea este nonconsistentă, neînsemnată. Din această perspectivă, nici gândirea nu pare altceva decât Trecerea, prescurtarea legăturii dintre trecut şi viitor.

În vreme ce Timpul Universal este ireversibil, timpul omenesc, acest timp al aşezării întru rost, se desfăşoară nestingherit pe ambele direcţii – şi spre trecut şi spre viitor, sugerând părerea că ar fi reversibil. Ei bine, dacă suntem niţel atenţi, vom constata că poate fi acceptat ca reversibil, dar NU ÎN succesiune, ci doar CA succesiune.

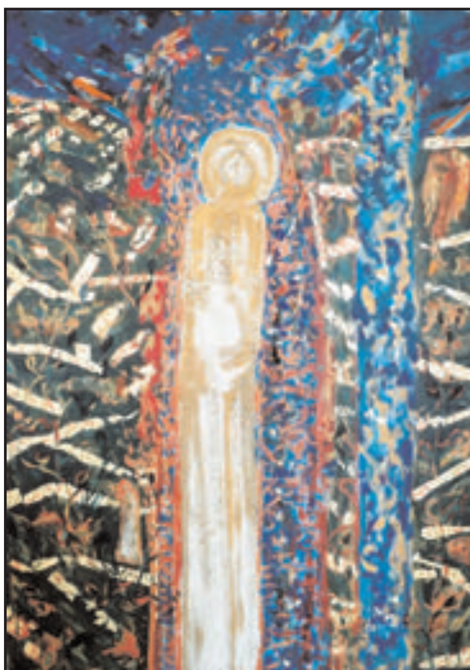
Timpul Universal exclude întoarcerea, el n-are revenire, ascunzând în substanţa sa Ceva-ul implacabil vecin cu veşnicia. El se arată ca o desfăşurare „fără drept de apel", ca o desfăşurare cu sens unic.

Timpul întru rost, cel cu „nuanţă de omenesc", acceptă că orice subiect poate reveni, în fapt, asupra etapelor străbătute. De fapt, el tinde să desăvârşească o Ordine pe care n-a putut-o obţine dintr-odată, tocmai datorită gândirii care stă sub semnul revenirii.

Simbolul sub care este închipuit Timpul Universal este, cel mai adesea, linia dreaptă sau „infinitul prost" – cum o interpreta Hegel.

La rândul său, *timpul întru rost* este simbolizat prin „mişcarea închisă" sau „infinitul bun", cum îl interpreta Noica. Acest simbol, al cercului, similar, până la urmă, străvechiului semn zalmoxian al Sarpelui Uroboros, ne trimite cu precizie într-un perimetru pe care omenescul îl acceptă drept acoperitor al tainei, ezoterismul către care neastâmpărul minţii se întoarce nu o dată. De aici am putea vedea cei doi timpi, oarecum „în oglindă". Vechile concepte, unul de ANIMA (suflet), ce stă sub semnul implacabilului, mărturisind apartenenţa la timpul universal şi ANIMUS (spirit), ce stă sub semnul extinderii sau comprimării timpului, mărturisind suita succesiunilor plurale, coboară cei doi timpi la nivelul Simbolului.

Plecând de aici, înăuntrul „timpului întru rost" putem discerne un timp al RISIPIRII şi unul al SĂRBĂTORII. Primul, ca timp al orizontalei, pe care Noica nu se sfieşte să-l catalogheze ca timp al înşiruirii cotidiene, ascuns în pântecul pendulei, este un timp al aparenţelor, un timp, din păcate, al suficienţei pentru mulţi dintre oameni. În compensaţie, timpul de sărbătoare este un timp al verticalei, un timp al celor ce-şi mută spiritul în VEAC, ieşind din măsura măruntă a cotidianului.

Întocmai ca pentru spaţiu, există şi pentru timp o zare unde se întâlnesc timpul universal cu cel cotidian, timpul de sărbătoare cu cel al risipirii. Spre acel loc, al contopirii, tânjeşte gândirea omenească, cum ochiul spre zarea ce nu se poate niciodată atinge.

Înăuntrul timpului de sărbătoare există un fel de trinitate, asemeni unei proiecţii a sacrului, mărturisind întreita mirungere prin puterea tradiţiei de a sărbători Naşterea, Jertfa şi Simbolul Iertării.

Crăciunul, considerat de unii o sărbătoare de dată oarecum recentă, încriptează mesajul dublu al unor simboluri străvechi. Naşterea este vestită deopotrivă din cele două planuri ale timpului: universal şi omenesc. Vestirea din interiorul Fiinţei, revelaţia, transmisă păstorilor prin glasul îngerului, mărturiseşte rădăcina unui simbol încă de la facere. Alături de această cale, vestirea prin semn = simbol, întruchipat de steaua ce călăuzeşte drumul magilor, vine dintr-un timp al spiritului omenesc, ca revelaţie din vechile mistere iniţiatice.

Se cuvine să nu ocolim nici simbolul Bradului, ce poate fi interpretat ca născându-se încă din decembrie, la sărbătoarea Sfântului Nicolae. Nuiaua fermecată, prin care Sfântul aducea bucurie, va renaşte în 24 decembrie în simbolul Pomului Vieţii – bradul – cu trimitere clară la Grădina Fraternităţii, ambient transpus în planul laic prin adunarea rudelor în jurul bradului.

Tot pe direcţia străveche, incinta în care găzduiesc păstorii Pruncul sacru este ieslea, ca simbol al grotei din cuprinderea muntelui, perimetru ritualic străvechi, care era marcat la suprafaţă, ca semn iniţiatic, de brad.

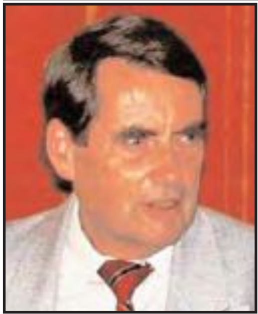
Sărbătoarea Paştelui, dincolo de simbolul biruinţei Pesah, îngemănează un alt tandem între sacru şi ocult – simbioza dintre Fiul Omului şi semnul crucii, prin care se dobândeşte transferul din semnul ruşinii (T – tau răsturnat) în semnul răscumpărării – crucea, ca simbol al dreptului la iertare. Prin prelungirea lui tau răsturnat de acolo de unde Cel Jertfit a dobândit iertarea, s-a înfăptuit refacerea legăturii, RE – LIGAREA cu sacrul în cuprinderea noii religii. Miracolul refacerii legăturii cu sacrul a fost anticipat şi de unirea celor două noţiuni: necuprinderea cerului faţă de cuprinderea omenescului, de unirea celor doi timpi – universal şi omenesc – în urciorul ales al Fecioarei Maria, potirul sfânt aflat în supremă cinstire în conştiinţa cavalerilor templieri.

Cea de-a treia sărbătoare, a Rusaliilor, stă întru şi sub puterea Duhului, lucru confirmat de coborârea limbilor de foc, ca o dublare a simbolului deplinei iertări. Dincoace de componenta sacră, sărbătoarea îngemănează şi componenta ezoterică, prin miracolul „unificării limbilor pământeşti", semn al împuternicirii în duh pentru propovăduirea noii Legi, continuată şi azi prin ceremonia hirotonirii preoţeşti.

Iubirea cea dăinuind în veac, promisă de Iisus-Cuvântul, manifestată prin prezenţa limbilor de foc asupra ucenicilor, este dublată, în plan omenesc, de darul de a stăpâni o limbă neştiută până atunci, sugerând simbolica întoarcere în Grădina Fraternităţii, acolo unde planurile universal şi omenesc se unesc, unde Tatăl şi Fiul sunt Una, unde timpul universal îl atinge pe cel omenesc. Cu alte cuvinte, întoarcerea către zarea unde locuieşte eternul veac.

Homo sapiens

Despre cunoașterea noastră cea de toate zilele

Dan D. FARCAȘ

Am scris pe această pagină, în mai multe rânduri, despre cunoașterea științifică și rolul lumilor ideale în acest proces. Dar, recitind cele scrise, am sentimentul că am uitat să menționez câteva lucruri esențiale. De pildă, faptul că mintea noastră nu încearcă să construiască lumi ideale doar pentru teoriile științifice, ci și pentru viața noastră cea de toate zilele. Sau că trecerea de la metaforă la rigoarea logică este mai lină decât ar vedea-o un spirit pus pe clasificări stricte. Voi încerca să ilustrez aceste afirmații făcând apel la istoria cunoașterii umane de la necuvinte la știință.

Am căzut de acord că realitatea nu poate fi cunoscută „în sine". În mintea mea există, într-o primă instanță, doar „fenomene", care reflectă realitatea într-un mod mulțumitor pentru activitățile și spaimele mele, dar numai în cadrul limitelor mele biologice și al celor date de experiența mea de viață. Chiar și la acest nivel fundamental, recunosc, deci, că realitatea este una, iar „fenomenele" prin care o cunosc sunt altceva, oricum ceva mult mai sărac.

Omul a adăugat la această primă treaptă a cunoașterii *cuvântul,* ceea ce a dus la o nouă „procustizare", adică la o nouă îndepărtare de realitate. Numărul finit de cuvinte în uz, prin clasificarea pe care o impune, sărăcește cvasi-infinitatea de nuanțe ale „fenomenelor". E drept, sacrificiul a fost compensat prin avantajele cuvântului, atât de multe încât a ridicat omul deasupra regnului animal. Între altele, din cuvinte s-au putut construi propoziții, exprimând *adevăruri.*

Propozițiile (deci și adevărurile), se știe, pot fi *punctuale* sau *generale.* Nu s-a subliniat îndeajuns că deosebirea dintre aceste două categorii este foarte mare. O propoziție punctuală este, de pildă: „Această lebădă este albă", însoțită de presupunerea că interlocutorul vede pasărea și poate verifica ceea ce am spus (de pildă, lăsăm la o parte faptul că albul poate avea diverse nuanțe). Francis Bacon credea că dacă am văzut multe lebede și toate au fost albe, atunci pot fi sigur că va fi adevărată și propoziția generală: „toate lebedele sunt albe". Mai mult, el se arăta convins că această metodă, numită a *inducției,* este singura care conduce un om rațional spre adevărul științific. La aproape un secol și jumătate după el, David Hume a atras însă atenția asupra faptului că Bacon greșește, întrucât, pentru exemplele date mai sus, oricâte lebede albe am vedea, nu putem fi niciodată siguri că nu va apărea la un moment dat și o lebădă neagră.

Desigur, dacă pe lume ar exista doar o sută de lebede, dacă aș constata că toate sunt albe și dacă aș fi sigur că de aici înainte nu va mai apărea nicio altă lebădă, aș putea fi sigur de adevărul afirmației că „toate lebedele sunt albe". Dar și în acest caz ne situăm încă pe tărâmul propozițiilor punctuale. Nu vom putea spune că am făcut o *generalizare* decât atunci când pot parcurge toate situațiile subînțelese într-o propoziție, deci atunci când propoziția se extinde și asupra unor cazuri încă neverificate.

Așadar, când explorăm realitatea, putem fi siguri doar de adevărul propozițiilor punctuale (și chiar și în cazul lor doar în limitele erorilor de percepție și ale celor proprii cuvintelor). În momentul în care spunem: „faptul că toate lebedele sunt albe este un adevăr", am luat deja o mică *decizie* (responsabilă), am înfăptuit un act de *creație,* prin care am pornit deja spre o „lume ideală" (în sensul pe care l-am folosit în alte articole din revista de față). Pentru a ajunge însă la destinație, va trebui să mai facem câțiva pași: să acceptăm că adevărul despre lebede este *perfect,* deci incontestabil, că „lebădă" este un arhetip *abstract* al tuturor lebedelor posibile și că „alb" este o culoare abstractă, perfect definită.

Din exemplul de mai sus înțelegem imediat două lucruri importante: (1) De la propozițiile generale (dar colocviale) asupra realității, până la adevărurile ideale, abstracte, de tipul celor utilizate în teoriile științifice, trecerea se face gradat. Pentru exemplul nostru, s-ar putea ca unii să considere că propoziția „toate lebedele sunt albe" este adevărată, dar nu „perfect" adevărată; poate prin „lebădă" unii vor considera o pasăre concretă, nu un arhetip abstract; poate unii se mulțumesc și cu constatarea că știu ei bine când ceva este „alb", fără să ceară măsurători ale „albedoului" sau o analiză spectrală. Cu alte cuvinte, între exprimările colocviale, metaforice, și lumile ideale asupra cărora putem aplica fără greș logica sau matematica există o „zonă gri". (2) Construcțiile mintale din această zonă „gri", deși nu sunt încă lumi ideale, au deja unele dintre însușirile acestora, de pildă *pluralitatea.* Cineva poate susține, să zicem, că „nu toate lebedele sunt albe". Dacă i-aș argumenta că toate lebedele pe care le-am văzut au fost albe, el mi-ar putea răspunde că sunt și lebede pe care nu le-am văzut, ori că el a auzit că sunt și lebede negre ș.a.m.d. Și va fi practic imposibil să-i dovedesc că nu are dreptate. Cu alte cuvinte, *chiar și cea mai simplă propoziție generală nu mai este o constatare empirică, ci o construcție mintală,* cu o inevitabilă încărcătură de arbitrar, conținând și un *pariu* făcut pentru o variantă sau alta.

Propozițiile se pot deci contrazice între ele; nu doar cele generale (sunt sau nu sunt albe toate lebedele?), ci și propozițiile punctuale. De pildă, cineva poate spune: „mai jos, pe râu, e o punte", iar altcineva că „mai jos, pe râu nu e nicio punte". Dacă pot să merg acolo să controlez, pot elimina una dintre propoziții, păstrând-o pe cealaltă. Dar, uneori, verificările obiective *nu sunt posibile...*

Un exemplu în acest sens putea fi dacă cineva spune: „ieri am fost atacați de trei lupi", iar altcineva îl contrazice: „ba, au fost patru" și nu posedă nicio altă dovadă. Deși propozițiile acestea sunt punctuale, încă nesupuse „procustizării" prin generalizare, totuși ele suferă deja de „procustizarea" de la „acest lup" la „lupi" (sau „lup") în general, operație care permite număratul. Într-o astfel de propoziție nu mai sunt, deci, importante însușirile individuale ale lupilor ci doar numărul lor. Deși nici astfel de propoziții nu au încă în vedere vreo lume ideală, prin abstractizarea realizată, fac și ele pași importanți spre ideal.

Operațiile logice se realizează îndeobște în cadrul unui *grup de propoziții* bine definit, de regulă toate adevărurile pe care le avem la dispoziție privind un anumit aspect al realității. Este important să verificăm în permanență dacă propozițiile din acest grup *nu se contrazic* cumva între ele. Evident, acest control devine tot mai dificil pe măsură ce numărul adevărurilor din grupul considerat crește.

În rezumat, deci, pentru cele de mai sus, după apariția cuvântului, mintea omenească a trecut și un al doilea „Rubicon": de la constatări punctuale privind realitatea la propoziții obținute prin operații de *generalizare* și de *abstractizare* (de la „această lebădă" la „toate lebedele" și de la „acest lup" la „lup" sau „lupi"). Care era avantajul adevărurilor de acest tip? În primul rând, se reducea numărul de adevăruri din acel „grup de propoziții" la care făceam referire mai sus. Prea multe adevăruri punctuale pur și simplu nu puteau fi ținute minte. Un avantaj, chiar mai important, a fost descoperirea faptului că dintr-o propoziție generală se putea deduce și un adevăr punctual *inedit,* deci încă neverificat. Dacă știam că „toate lebedele sunt albe", atunci puteam spune: „sunt albe și lebedele pe care nu le-am văzut"; dacă cineva îmi spunea „aici e o lebădă", puteam adăuga, chiar dacă nu o vedeam, „știu că are culoarea albă". Spus mai general, s-a descoperit că, prin diverse operații logice, din două sau mai multe propoziții (punctuale sau generale), se puteau deduce, în anumite condiții, alte propoziții inedite, practic la nesfârșit. Iar cea mai mare parte a acestor adevăruri se dovedeau corecte atunci când erau confruntate cu realitatea.

Dar, tot la acest nivel, gânditorii au descoperit și paradoxurile discutate în articolele precedente (al lui Bierce, al merelor etc.), paradoxuri care au impus adoptarea lumilor ideale. Apăruse, deci, necesitatea asumării unor abstracții perfecte și a unor adevăruri perfecte, fără contradicții între ele. Pe o astfel de bază, care ignora oarecum toate impreciziile și „procustizările" anterioare, s-au construit teoriile științifice, metafizice etc., în care logica și matematica se puteau folosi fără erori. A fost, din nou, un alt „Rubicon", un alt pas enorm înainte, un alt efort de creație, care asigura o desprindere de cunoașterea empirică, *terre-a-terre,* a realității (rămânând, totuși, atât de aproape de ea pe cât era omenește posibil).

Se știe, nu toată cunoașterea numită științifică a ajuns la perfecțiunea lumilor abstracte și, evident, nu ajung aici nici construcțiile mintale ad hoc destinate activităților cotidiene. Așadar, între propozițiile punctuale și lumile ideale există un număr imens de *„lumi pre-ideale",* grupuri de propoziții generale derivate din experiență, necontradictorii până la proba contrară, dar fără veleități de perfecțiune. Deși se expun astfel la riscul unor erori, oamenii folosesc logica și asupra acestor propoziții. Ele formează de altfel majoritatea cunoașterii despre lume a omului mediu, ceva apropiat de ceea ce în filosofia germană este numit *weltanschauung* (într-o traducere uzuală, „concepție despre lume"). Din pașii pe care i-am creionat mai sus, este evident că această concepție va fi diferită de la un om la altul, având o dinamică și o „împrăștiere" mult mai pronunțată decât cea constatată la teoriile științifice.

Pe lângă *pluralitate* (și, de fapt, în ciuda ei!), o altă caracteristică importantă a acestor construcții ale minții este *credința* unui individ în lumile pre-ideale pe care le posedă în „weltanschauung"-ul său, un atașament adesea irațional, care nu poate fi înțeles altfel decât printr-o nevoie organică de certitudini a minții și spiritului nostru. Nu doar științele se confruntă cu drama „schimbării de paradigmă", dacă predicțiile unei teorii nu se mai confirmă, la un moment dat, în realitate, ci și toate aceste mici lumi pre-ideale. Iar încrâncenarea negării evidenței, atunci când aceasta contrazice modelele mintale de care ne-am atașat, este la fel de puternică în ambele cazuri. Situația este ilustrată prin anecdota cu țăranul, convins că știe totul despre zootehnie, care, văzând pentru prima oară o girafă, a declarat sentențios: „nu, animalul acesta nu există!". Ne confruntăm aici cu o capcană redutabilă a cunoașterii. Putem scăpa de ea? Voi încerca să revin asupra acestei probleme într-un viitor articol.

Homo sapiens

A forma ctitori

Sanda GOLOPENŢIA

Modelele care se prezintă azi tineretului pun accentul pe succesul vizibil. Cei mai mulţi echivalează succesul, în mod „realist", cu greutatea în bani a individului şi cu recunoaşterea lui în lumea largă. Succesul acesta, pe care l-aş numi succes explicit, se obţine prin intrarea robustă în competiţie: într-o meserie, în afaceri, în sport şi olimpiade, în industria multiplă a spectacolului. În şcoli şi universităţi, în cercetarea ştiinţifică, succesul, li se spune de timpuriu elevilor şi studenţilor, înseamnă creaţie, fie ea artistică sau ştiinţifică, manifestată în ritm continuu şi susţinut şi recunoscută ca atare de foruri naţionale şi internaţionale. În toate cazurile, succesul e să fie rapid şi extins. Măsura lui au ajuns să fie topurile sau, echivalente cu ele, publicaţiile la edituri mari, în reviste puternice, citările prestigioase.

Succesul explicit e bun în mod esenţial pentru cel care-l obţine: îi aduce un plus de siguranţă materială sau un plus de prestigiu, neuitând satisfacţia interioară. Prin răsfrângere, succesul luminează inefabil şi alte vieţi: rudele, prietenii, concetăţenii vor fi bucuroşi şi mândri că unul dintre ei a izbutit să iasă din anonimat, prin bogăţie sau, mai înalt, prin ce a realizat util şi altora în domeniul în care activează.

Educarea pentru succes e un lucru serios. Ea implică diagnosticarea de timpuriu, la anumiţi copii, de către cei care-i urmăresc (părinţi mai întâi, învăţători, profesori, diriginţi, antrenori), a excelenţei performante, urmată de canalizarea şi disciplinarea inteligentă a efortului în direcţia creşterii ei. Se alătură, deci, părţii pur tehnice a educării pentru succes formarea personalităţii celei sau celui la care s-a descoperit un talent de excepţie. Alături de voinţa de natură să asigure depăşirea calmă a obstacolelor, tânăra sau tânărul ar fi să ajungă treptat să dea un sens excelenţei şi succesului la care aspiră, trecând dincolo de narcisism, individualism, egoism naiv de campion, vedetă, geniu.

Succesul explicit nu e însă singura formă de realizare de sine prin cultură pe care învăţământul o poate promova în rândurile tinerilor. Iar elitele unei culturi nu se limitează la personajele devenite vizibile datorită succesului repurtat. În fapt, reflecţia la o tipologie a elitelor e necesară mai mult ca oricând, în epoca de diversificare existenţială fără precedent în care trăim. În cele ce urmează, mă voi referi la un alt tip de elite, bine reprezentat în peisajul culturii româneşti, dar despre care se vorbeşte puţin şi care nu este recomandat, direct sau indirect, ca o formă viabilă şi unanim recunoscută de a-ţi trăi din plin viaţa. Mă gândesc la cei pe care i-aş numi, în bloc, *ctitori:* cei care clădesc un edificiu de folosinţă publică, o biserică sau o bibliotecă, un spital sau un teren de sport, dar şi cei care întemeiază o instituţie: o fundaţie, o asociaţie, un ziar, o revistă, un club etc. Drumurile prin ţară ne-au obişnuit de mult cu ctitorii de biserici, bolniţe sau mănăstiri. După 1989, ctitoriile, concrete sau „abstracte", s-au ţinut lanţ. Să ne aducem aminte de ziarele şi editurile care apăreau pretutindeni, ca să mă limitez la un exemplu din a doua categorie.

Cum se pot educa ctitorii e o întrebare la care răspunsul e mai complicat decât în cazul creatorilor. Dotarea care asigură ctitorii inspirate nu e tot atât de uşor de depistat precum cea a talentelor de excepţie. E vorba, în acest caz, de o capacitate de intervenţie precisă, bazată pe o intuiţie sigură, care seamănă cu darul diagnosticului bine pus în medicină. Un ctitor care contează trebuie să „simtă" ceea ce lipseşte din peisajul cultural în care i se inserează viaţa şi să ştie să-şi constituie echipa necesară spre a ctitori cu rost. Multe dintre ziarele sau revistele apărute în 1989 şi-au încetat existenţa nu numai din lipsă de tenacitate şi de abilitate în asigurarea unei creşteri treptate, ci şi pentru că nu satisfăceau o nevoie reală a grupului uman vizat. Ctitoria fusese lipsită de competenţă.

Capacitatea de efort, recompensată prin succese mai mult sau mai puţin imediate la cei pe care i-am numit în bloc creatori, nu e încurajată similar în cazul ctitorilor, care lucrează pe termen lung, mai degrabă din umbră decât la lumina rampei. Căci, spre deosebire de actori, sportivi, scriitori, ctitorii nu sunt, prin definiţie şi automat, vizibili. Ei aparţin deseori elitelor nevăzute, tăcute, fără de care o cultură nu poate creşte şi nu ajunge să asigure populaţiei ei climatul şi elanul necesar. Raportul între a da şi a lua, relativ echilibrat în cazul creatorilor de avuţii materiale sau culturale, înclină mai puternic, în cazul ctitorilor, spre a da. Satisfacţia obţinută de un ctitor cu har nu e în primul rând de ordinul prestigiului, al succesului explicit, ci a succesului *implicit,* al mulţumirii interioare care ne măsoară fără greş şi încontinuu vieţile. Percepţia acesteia, cultivarea ei nu stă, în prezent, în centrul atenţiei formatorilor, fie ei pedagogi, formatori de opinie sau hermeneuţi (pentru a aminti un tip de făptuitor cultural preocupat de înlesnirea mersului de ansamblu al unei culturi, despre care a scris atent Mircea Eliade şi care, nici el, nu se bucură de multă atenţie în prezentul lacom de afirmare în care trăim).

Succesul competitiv presupune, de cele mai multe ori, o dotare asimetrică, în care se impune o anume calitate, prefigurându-se o direcţie şi numai una. Cazurile de enciclopedism, de dotare polifonică sunt mai complicate şi încurcă aprecierile. În cazul ctitorilor însă, la care nu se pune problema competiţiei, ci aceea a serviciului iniţiat, a darului către semeni, dotarea multiplă, care nu cheamă imperios într-o direcţie anume, ci, dimpotrivă, asigură perceperea fără greş a ce ar fi de amplasat la un moment dat în cultura ambiantă pentru a-i stimula sau exalta realizările, e cea care interesează. Această dotare ar fi să fie întărită prin cursuri care să descrie evoluţia instituţiilor în România şi în alte ţări, iniţiativele care au prins şi, dimpotrivă, cele care au eşuat, fie că nu conveneau contextului din acel moment, fie că li s-au ridicat în cale obstacole insurmontabile, dintre care, unele ar putea fi reluate sau sugera ctitorii actuale. Căci ctitorul nu e neapărat sau numai persoana care are ideea şi oferă banii. Modul în care el îşi dezvoltă proiectul, eleganţa şi discreţia inserării naturale a acestuia în nişa potrivită reclamă cunoştinţe de istorie comparată a culturilor şi de sociologie aplicată alături de calităţile de maturitate silenţioasă pe care le întâlnim la elitele diplomatice sau guvernamentale, la ingineri sau arhitecţi de excepţie, la medici autentici. Bucuria unei ctitorii cu rost o dă conştiinţa unui interval de dăinuire utilă viitoare a acesteia. Oameni care încă nu s-au născut vor intra în lăcaşul ctitorit, vor citi revista, care-şi va înnoi echipa, dar nu şi crezul sau rostul, cel puţin pe o vreme.

Ctitorii se dispun între hermeneuţi, cei care, cum spunea Eliade, discern liniile de forţă ale unei culturi, şi creatori. Ei sunt creatori pe tărâm social-cultural, înnoitori generoşi indispensabili pentru o cultură vie. Avem ctitori în România, care acţionează spontan, cu seriozitate şi dăruire, dar ei apar sporadic, nu ca un rezultat al educaţiei în acest sens şi nefăcând masă.

Am scris rândurile de faţă sub impresia unui drum recent în Moldova. Apăruse, sub îngrijirea lui M. Diaconu, Zóltán Rostás şi Vasile Şoimaru, un volum masiv care reunea roadele campaniei monografice gustiene de la Cornova (1931) şi bucuria se manifesta prin lansări la Chişinău şi Cornova. Aşa am aflat că volumul acesta, scos în condiţii grafice excepţionale, fusese ctitorit, din puţinul lor, de zeci de săteni din Cornova, care asistau tăcuţi la eveniment. Mai mult decât la noi, cultura ctitoriei e vie în Moldova. Ctitorii moldoveni nu sunt, de cele mai multe ori, oameni bogaţi, ci grupuri de persoane animate de o viziune la care aderă. Aşa cum muncitorii franco-americani, care au pornit, în a doua jumătate a secolului XIX, revoluţia industrială în uzinele textile din Noua Anglie, clădeau, cotizând din lefi slabe, catedrale, şcoli şi săli de sport pentru comunitatea lor, la îndemnul câte unui intelectual atent, în Moldova prezentului, grupuri de ctitori se unesc temporar în numele unui proiect şi aduc la suprafaţă un mod de a acţiona cultural în care cred şi care poate servi drept model generaţiilor tinere de acolo şi de la noi.

Lacrima Anei

Miron Scorobete (n. 1 mai 1933, Răchitova, judeţul Hunedoara) este poet, prozator, membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru PEN-Club, membru al Uniunii Ziariştilor din România, membru al Uniunii Internaţionale a Ziariştilor. Cetăţean de Onoare al municipiului Cluj-Napoca. A făcut şcoala în satul Poieni, la Petroşani, Călan şi Şcoala Normală din Deva. A absolvit în 1957 Facultatea de Litere la Cluj, perioadă în care a debutat cu poezie în revista *Almanahul literar* de la Cluj (1954). A fost redactor la revista *Tribuna* (1957-1970), redactor şi director adjunct al Studioului de Radioteleviziune Cluj (1970-1983), redactor la Editura Tineretului, redactor-şef la *Renaşterea Română* (1994-1995) şi redactor-şef adjunct la *Cetatea culturală.*

Cărţi publicate (selecţie): *Manuscris* – versuri (1962), *Fântâni* – versuri (1966), *Ultima vânătoare de toamnă* – versuri (1969), *Comoara din peştera scheletelor* (1969), *Femeia venită de sus* (1971), *Crâncena luptă dintre „Ate" şi „Abile"* (1976), *Meduza* – roman (1976), *Poveşti din curtea mea* (1980), *Trofeul* – povestiri SF (1980), *Sus în satul de argint* – versuri pentru copii (1981), *Imperiul unei singurătăţi* – versuri (1987), *Scrisori din Isihia* – versuri (1987), *Valahia în Cartea Genezei* – studiu (1996), *Norul de martori* – eseu religios (2003), *Dacia edenică* – studiu interdisciplinar (2006).

Ana lui Manole

Vino prin ploaie, prin pânza
ce ne-nfăşoară ca pe mumii,
prin sarcofagul acesta de apă,
prin fulgerele ce, iată, ne bat
cuie-nroşite la căpătâi –
aleargă, Ana, de ne dezgroapă!

Treci prin toate, dar nu muri,
să te putem de vie zidi...

(Din numărul 3-4/2011 al revistei *Pro Saeculum* de la Focşani.)

Neagoe Basarab 500

Dimensiuni culturale ale domniei lui Neagoe Basarab (III)

Daniel GLIGORE

O altă mare personalitate care a completat formarea teologică a lui Neagoe a fost Ioachim I, fostul patriarh al Constantinopolului, sosit în 1505 la Târgovişte. [30] De la cei doi patriarhi ecumenici, Neagoe a învăţat teologie şi, pe lângă limbile sârbă şi slavonă, pe care le ştia, şi-a însuşit şi limba greacă, pe care o vorbeau cei doi foşti patriarhi ai Bisericii Răsăritene. [31]

Neagoe a călătorit atât către Ungaria şi centrul Europei, cât şi spre Sublima Poartă şi sud-estul continentului. S-a orientat spre Ungaria şi centrul continentului, datorită celor auzite de la unchiul său Barbu banul, de la tatăl său, Pârvu vornicul, şi de la români transilvăneni, ca Dumitru din Sălişte, Opriş etc., mesageri ai Sibiului la Curtea Craioveştilor, dar şi pentru a vedea măiestria locuitorilor de acolo. [32] Neagoe văzuse la Mănăstirea Bistriţa şi la Curtea Craioveştilor podoabe şi ferecături pentru cărţi, făcute din argint de meşteri din Nürnberg şi alte oraşe germane. Neagoe însuşi, într-o epistolă adresată patriciatului din Sibiu – oraşul cu care Craioveştii au fost totdeauna în excelente raporturi –, a mărturisit că a vizitat Ungaria. [33] Astfel, Neagoe a fost în contact cu lumea central europeană, unde se manifesta din plin Renaşterea şi de care avea cunoştinţă foarte bine.

Drumul la Istanbul, istorisit de Gavriil Protul, este nesigur, însă conţine un solid sâmbure de adevăr, căci inspiratorul scrierii a fost însuşi Neagoe. Potrivit scrierii, Neagoe ar fi trebuit să meargă ca ostatic garant la Sublima Poartă, fiind unul dintre membrii marilor familii boiereşti apropiate de tron. Acolo se urmărea să fie iniţiat în arta militară otomană şi în ceremonialul de la Înalta Poartă. Mai mult, aceeaşi legendă susţine că ar fi avut şi misiunea temporară de „vătaf" la construcţia unei geamii. Cu acest prilej ar fi putut să-l cunoască pe marele şi vestitul arhitect Sinan Celebi, şi el foarte tânăr atunci, care l-a influenţat, îndrumându-l în ştiinţa construcţiilor şi a ornamentaţiei de factură orientală. A trăit în capitala sultanilor şi a participat la înălţarea geamiei lui Baiazid al II–lea între 1504–1505. [34]

Cunoştinţele arhitectonice pe care le va folosi la Curtea de Argeş şi la alte ctitorii au fost dobândite şi la Târgovişte. Atât documentele interne, cât şi *Viaţa lui Nifon* îl arată a fi permanent la Târgovişte unde avea atunci dregătorii. [35] Aici s-a iniţiat în arta construcţiei pentru că atunci se înălţa splendida Mănăstire Dealul, ctitorie a lui Radu cel Mare, care a fost sfinţită la 4 decembrie 1501. La Mănăstirea Dealul, la organizarea spaţiului interior pentru ceremoniale de rang aulic, la dispunerea turlelor şi la oramentarea cu motive fitomorfe şi zoomorfe, lucrau meşteri armeni şi georgieni, conduşi de un oarecare Grigore. [36]

Prin calităţile native îmbogăţite şi şlefuite de permanenta învăţătură şi educare, Neagoe s-a impus usor la curtea domnului. Atunci, poate, i s-au remarcat principalele trăsături ale portretului moral, precizat odată cu trecerea anilor: părea blând şi cucernic, prudent, dar, cu toate acestea, poseda reale însuşiri de militar, care l-au făcut pe poetul Maximos Trivalis să-l numească „marele conducător al războinicilor Misiei". [37] Totodată era dârz şi autoritar, mândru şi câteodată aspru în vorbă şi faptă, iubitor de lux italian, de fast bizantin şi otoman, preţuitor al gloriei ca un veritabil contemporan al Renaşterii. [38]

Neagoe, la 28 ianuarie 1501, deţinea titlul de jupan şi dregătoria de postelnic. Meritele personale, descendenţa dintr-o familie remarcabilă au făcut ca înaintarea pe scara dregătoriilor să fie rapidă pentru el. Într-un hrisov emis la 15 ianuarie 1501 era numit *mare stratornic* (postelnic), dregătorie pe care o va deţine până la 9 iulie 1509. [39] Cât a îndeplinit slujba de mare postelnic, Neagoe, care era „fiul spiritual" al eruditului Nifon, fostul patriarh, a devenit şi „socotitorul" acestuia.

Neagoe avea o foarte bună pregătire culturală, religioasă, militară şi cunoştea limbile străine de circulaţie internaţională. În calitate de postelnic trebuia să fie sfetnicul domnului în problemele de politică externă şi să ştie limbile străine de circulaţie internaţională. În timpul călătoriilor a învăţat, ori, mai probabil, şi-a perfecţionat bcunoştinţele în domeniul limbilor ştiute de acasă: slavona, sârba, elina, osmana şi, probabil, noţiuni de latină, ce puteau fi însuşite în timpul vizitelor la Sibiu şi în Regatul Ungar. Neîndoielnic, cât a stat alături de Nifon, a putut progresa în aprofundarea slavonei, sârbei, elinei şi osmanei, ultima fiind bine cunoscută fostului patriarh de când stătuse la Istanbul.

Nu este exclus ca relaţiile Craioveştilor cu Sibiul şi drumul în Ungaria să-i fi adus lui Neagoe în bagajul intelectual şi noţiuni de limbă germană şi maghiară. Contactele cu realităţile altor ţări, precum şi legăturile cu fostul patriarh ecumenic Nifon, un bun jurist şi cunoscător al învăţăturii Bisericii Ortodoxe, au determinat şi o pătrundere mai adâncă a lui Neagoe în aceste domenii. [40]

Dimensiunea culturală a domniei lui Neagoe Basarab

Neagoe Basarab a deprins învăţătura şi trăirea creştinească ortodoxă de la doi foşti patriarhi ecumenici, Nifon şi Ioachim I, iar la sfinţirea Mănăstirii Argeşului, în anul 1517, slujbă făcută cu un fast care îl continua pe cel de la curţile vechiului Bizanţ, l-a avut oaspete pe patriarhului ecumenic Theolipt. [41] La sfinţirea Mănăstirii Argeşului a participat pentru prima dată un patriarh ecumenic în funcţie, Theolipt, însoţit de mare sobor, de toţi arhimandriţii şi egumenii mănăstirilor din Sfântul Munte Athos, care s-au întors la casele lor cu daruri şi tot „clerosul" din Ţara Românească, în frunte cu Mitropolitul Macarie (c. 1513-c. 1521) şi mult popor venit din aproape toate colţurile ţării. [42] La marele sobor sărbătoresc al sfinţirii, făcut în vechea reşedinţă a domnilor munteni, au participat şi episcopii de Sares, de Sarde, de Midia şi de Melenic. Toată această manifestare demonstrează rolul asumat de Neagoe Basarab de continuator al rolului basileilor bizantini de mărturisire a credinţei şi transmitere peste veacuri a culturii creştine.

În tabloul votiv din ctitoria sa, Neagoe este înfăţişat cu o mantie splendidă, răsfrântă, căptuşită cu un material purpuriu. Purpura era culoarea imperială a basileilor. În colţul drept de jos este zugrăvită stema Basarabilor, care este supravegheată de un vultur bicefal, semn fundamental al Imperiului Bizantin. Sigla vulturului bicefal cu însemne heraldice a fost descoperită, în urma lucrărilor de restaurare şi consolidare făcute în anul 2003 la Biserica Sfântul Gheorghe din cartierul Suseni – Târgovişte, ctitorie a lui Neagoe Basarab, pe o lespede aflată în altarul bisericii. Cele două capete de vultur ţin în cioc o cruce. Asumarea dimensiunii culturale şi a vieţii creştine răsăritene de domnitorii Ţării Româneşti este o realitate. Tabloul votiv de la Cozia îl înfăţişează pe Mircea cel Bătrân având în dreptul genunchilor acelaşi vultur bizantin. Simbolul vulturului bicefal pentru Imperiul Bizantin, numit Romania, a fost ales ca blazon de împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul, în urma alungării cruciaţilor latini din Constantinopol şi începerii refacerii imperiului. Adoptarea stemei vulturului bicefal de către Neagoe Basarab constituie o recunoaştere a delocalizării funcţiei de reconstrucţie a civilizaţiei creştine răsăritene, din afara spaţiului iniţial.

Din această perspectivă, dimensiunea culturală a domniei lui Neagoe Basarab este una pur ortodoxă, isihastă, activă totodată în toate împrejurările şi momentele vieţii. Această afirmaţie se întemeiază pe conţinutul scrierii sale fundamentale, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* prima creaţie de valoare universală a literaturii române, un adevărat *„testament politic, pedagogic, filosofic şi enciclopedic"*, lecţie de comportament existenţial şi demnitate umană pentru toate timpurile. Sfintele Altare ctitorite, rectitorite şi ajutate din întreaga lume creştin-ortodoxă de atunci sunt alte dovezi concrete ale dimensiunii culturale creştine a lui Neagoe.

Referinţe bibliografice

[30] P.S. Năsturel, *Radu vodă cel Mare şi patriarhul de Constantinopol Ioachim I-ul*, în *Studii şi materiale de Istorie Medie*, vol. XX, 2002, p. 23-31

[31] Gheorghe I. Moisescu, *Viaţa Sfântului Nifon, Patriarhul Ţarigradului*, în *Biserica Ortodoxă Română,* LXXXI/1958, nr. 9, p. 861-862; *Viaţa şi acatistul Sfântului Ierarh Nifon al II-lea Patriarhul Constantinopolului şi Mitropolit al Ţării Româneşti,* publ. de Arhiepiscopia Târgoviştei, Târgovişte, 2008, p. 5, 43

[32] Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în secolii XV şi XVI,* în Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, IV, 1925-1926, p. 65

[33] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 287

[34] V. Drăguţ, *Arta românească. Preistorie, Antichitate, Ev mediu, Renaştere, Baroc*, Bucureşti, 1982, p. 240

[35] DRH. B. *Ţara Românească*, vol. II, p. 58, 59, 60, 62, 63, 64, 68, 71, 74, 77, 79, 81 etc.; Gavriil Protul, *op. cit.*, ed. Tit Simedrea, p. 90

[36] P.S. Năsturel, *op. cit.*, loc. cit.

[37] N. Popescu, *Nifon al II–lea patriarh al Constantinopolelui*, în *Analele Academiei Române. Mem. Sect. Ist.*, s. II, XXXVI (1914), p. 791

[38] V. Cândea, D.C. Giurescu, M. Maliţa, *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucuresti, 1966, p. 112

[39] DRH. B. *Ţara Românească,* vol. II, p. 8

[40] Radu Stefan Vergatti, *Neagoe Basarab. Viaţa, opera, domnia,* op. cit., p. 43

[41] Eugen Stăneascu, *500 de ani de relaţii românobizantine,* în *Lumea Bizanţului,* Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice, Colecţia Biblioteca de istorie, Bucureşti, 1972, p. 168

[42] Pr. Ştefan Bazilescu, *Relaţiile lui Neagoe Basarab cu lumea ortodoxă*, în *Mitropolia Olteniei,* anul XXIII, Nr. 9-10, septembrie-octombrie, Craiova 1971, p. 690

(Va urma.)

Dom Pedro

Acad. Răzvan THEODORESCU

În anul 1427, Europa trăia în tumultul luptelor din Răsărit și din Apus deopotrivă. Campaniile hussite din părțile germanice, dominația engleză asupra Franței – supusă în acel moment din lungul „război de o sută de ani” –, bătăliile Ungariei și ale Țării Românești, aliate împotriva turcilor, spre Belgrad și spre Dunărea de Jos preschimbau continentul în sângeroasa scenă a unor înfruntări neostoite, aducătoare de imense pierderi, dar și de mult dorite independențe sau, dimpotrivă, de efemere cuceriri în care, rând pe rând, fuseseră înfrânți sau învinseseră mai ales cavalerii feudali ai Occidentului gotic, ce luptaseră nu de mult la Azincourt și visau încă războaie cruciate în Orient.

S-a păstrat din abia amintitul an un document care, în impreciziile sale, închide o întreagă epocă și multe, multe fapte încă neștiute. Dintr-o scrisoare a unui nobil al vremii aflăm că Sigismund de Luxemburg, regele de la Buda și viitorul împărat al Germaniei, „a îngăduit regelui Portugaliei” și voievodului muntean Dan al II-lea să treacă munții – se înțelege, din Transilvania spre miazăzi – împotriva lui Radu voievod („Radol vaivoda”) și a turcilor.

Circumscrierea exactă a evenimentelor nu prezintă dificultăți. Ne găsim în epoca permanentei ciocniri dintr-al treilea deceniu al veacului al XV-lea, nu atât între succesorii lui Mircea cel Mare – Radu al II-lea Praznaglava, filoturcescul principe atât de îndepărtat de țelurile și de faima vestitului său tată, și Dan al II-lea „cel Viteaz”, înverșunatul dușman al otomanilor și nepotul de frate al învingătorului de la Rovine –, cât între două orientări ale politicii Țării Românești, purtătorul de război împotriva osmanlâilor având, din rațiuni așijderea politice, întregul sprijin al Ungariei (din chiar acel an 1427, alte documente ne îngăduie să urmărim, în Țara Bârsei, cursul și consecințele expediției transalpine a lui Sigismund și a lui Dan al II-lea).

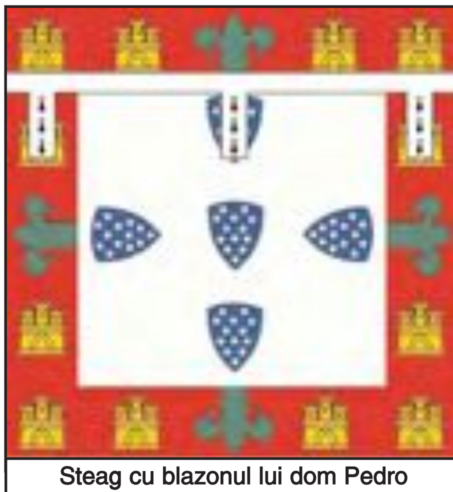
Curioasă rămânea doar menționarea, în context, a prezenței acelui ilustru însoțitor lusitan al fiului lui Dan I, cel pe care cu mai bine de o jumătate de veac în urmă, într-o comunicare la Academia Română, Nicolae Iorga îl semnala pentru prima oară în literatura noastră de specialitate, identificându-l corect cu infantele iberic dom Pedro, sosit la Carpați și la Dunăre cu probabile scopuri cruciate, într-o atmosferă ideologică și politică propice unor asemenea expediții ale seniorilor apuseni. (Demn de interes este faptul că în martie 1941 – așadar, la un deceniu și jumătate de la tipărirea comunicării lui Iorga – reputatul cărturar Mircea Eliade, pe atunci în post diplomatic la Lisabona, scria despre prezența, într-o expoziție din Portugalia, cu un an înainte, a unui panou pictat de doi artiști iberici moderni, înfățișând – la un nivel artistic ce nu depășește artizanalul, e drept – întâlnirea lui Dan al II-lea cu dom Pedro. Împrejurarea – semnalată mie cu multă bunăvoință de colegul Cristian Popișteanu încă înainte de a fi publicat el însuși, în 1978, ceva despre ea – vădește un interes real al oamenilor de cultură români și portughezi pentru acest curios episod al contactului dintre cele două extremități latine ale Europei, acum peste o jumătate de mileniu.)

Fiu al întemeietorului Dinastiei Portugheze de Aviz, Ioan I, și al Filipei de Lancaster, frate al faimosului Henric Navigatorul – creatorul, la Porto și Sagres, al flotei menite unui viitor strălucit –, Pedro era unul dintre marii infanți ai începutului de secol XV ce s-au ilustrat, între altele, în cruciada împotriva maurilor din Africa de Nord.

Nespus de cultivat pentru vremea sa, iubitor de muzică, de poezie, de traduceri clasice, dom Pedro, duce de Coimbra, a fost un neobosit călător, de la Dunăre până în Danemarca și de la Veneția până în Flandra, înainte de a deveni regent al Portugaliei, un deceniu după călătoria sa spre părțile românești alături de voievodul din neamul Basarabilor și un deceniu înaintea asasinării sale pe drumul de la Batalha la Lisabona, în 1449 (destin în mare parte identic, aș adăuga, celui al unui alt celebru cruciat dunărean, luptătorul de la Nicopole, Ioan fără Frică, viitorul duce al Burgundiei și stăpânitor al Parisului, ucis cu treizeci de ani înainte, la Montereau).

Dom Pedro, duce de Coimbra

Steag cu blazonul lui dom Pedro

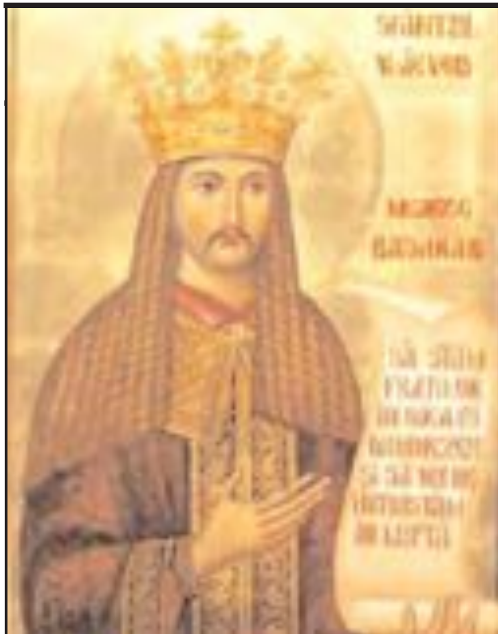
Ceea ce nu se știa însă în momentul în care a scris Iorga despre *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului al XV-lea* (1926) era faptul că, dincolo de iluzia sau de realitatea cruciadei, pe fiul de rege din casa de Aviz îl vor fi adus alături de Sigismund de Luxemburg și unele tradiții, coborâte din sfera legendei mai curând – a unei legende pe care Evul Mediu ca și Renașterea par a o fi hrănit din plin –, despre legături de rudenie străveche între suveranii Portugaliei și cei ai Ungariei, în virtutea cărora dom Pedro va fi fost îndreptățit, poate, să viseze la unele stăpâniri feudale în ținuturile dunărene.

În 1972, S. Baumgarten publica într-o revistă de istoria artei din Budapesta – fără să cunoască articolul lui Iorga și evenimentele la care acesta se referea – un studiu dedicat curioasei împrejurări că în 1530, atunci când un infante portughez însărcina pe pictorul flamand Simon Bening cu ilustrarea genealogiei Dinastiei de Aviz, artistul din Bruges a recurs la o anume tradiție – cu un sâmbure mai curând fantezist, foarte probabil –, comunicată desigur de prințul comanditar și știută în epocă de poetul național lusitan Camoens: cea de a pune la originile genealogice ale stăpânitorilor Portugaliei, coborând până în veacul al XI-lea, la burgundul Henric, pe Ștefan cel Sfânt, creștinătorul maghiarilor și regele lor „apostolic”. (În anul 1975, același autor, în aceeași revistă, revenea cu informația foarte elocventă că în aceeași primă jumătate a secolului al XVI-lea, în Catedrala din Braga, inscripția ce însoțea monumentul funerar – acum înălțat – al acestui Henric îl indica pe „contele Portugaliei”, vasal al regelui din Leon, drept *Ungarorum regis filius.*) Planșele lui Bening, conservate astăzi într-un *in-folio* cu miniaturi din Biblioteca Muzeului Britanic, ornate bogat și în spirit renascentist cu luxuriante vrejuri, cu imagini heraldice și sacre, cuprind în medalioane, alături de chipuri de regi și de principi portughezi – între care apare și un Pedro (poate Pedro I „cel Drept” din veacul al XIV-lea, poate chiar ducele de Coimbra) –, portretele „de fantezie” ale regilor Ungariei din preajma anului 1000, Ștefan I și Petru Aba, cel al prințului Emeric și cel al Giselei de Bavaria, cel al Saroltei și cel al lui Geza – părinții „evangheliza-torului” ungurilor –, cu inscripții ce indică rudenia strânsă a regelui Ștefan cu „contele Henric”, creatorul monarhiei din colțul sud-vestic al Europei.

„Să sperăm că într-o zi un cercetător norocos va găsi un vechi pergament care să răspundă la întrebarea noastră”, cu aceste cuvinte își încheia Baumgarten studiul ce lăsa deschisă chestiunea neașteptatelor relații genealogice ungaro-lusitane din Evul Mediu.

Din parte-mi, făcând o legătură ce se impune, cred, între mărturia artistică de Renaștere flamandă și efemera prezentă, cu un secol mai veche, a lui dom Pedro de Coimbra alături de regele Ungariei și de basarabescul Dan al II-lea, într-o acțiune împotriva turcilor și a nevrednicului fiu al lui Mircea cel Mare, las la rândul meu fără răspuns sensul exact al acestei participări cruciate portugheze la miazăzi de Carpați, acum mai bine de cinci sute de ani. O participare pe care, dacă distanța geografică o face insolită,mi se pare că o anume atmosferă de cruciadă târzie, învecinată până la urmă cu fantezia și cu utopia, precum și unele date ale istoriei reale, dar și ale genealogiilor fabulatie, nu puține în Evul Mediu occidental, ar putea să o explice întrucâtva mai bine.

(Din volumul *Istoria văzută de aproape,* Editura Sport-Turism, București, 1980.)

Din învățături...

Cel ce vrea să se facă prieten veacului acestuia și cel ce iubește nesăturarea sufletului în îmbuibare și beție va trece o dată cu veacul acesta și se va risipi ca umbra, și slava lui va trece ca fumul. Iar cel ce se va împreuna cu bunătatea lui Dumnezeu, acela va primi viață și trai veșnic și netrecător în veac, pentru că rădăcina bunătății este îndulcirea dumnezeiască.

Cât de mulți împărați și domni spun că „e greu să cârmuim împărăția, domnia și nu putem să ne îngrijim de rugăciune, de post, de înfrânare în curățenie, și nu putem să mergem la biserica lui Dumnezeu, pentru că avem griji multe de împărăție, de domnie și de solii și facem judecăți și avem de împlinit nenumărate alte lucruri împărătești. Sau pentru milostenii către cei săraci, încă am vrea să le împărțim celor ce vin la porțile noastre, pomenind numele lui Dumnezeu, ca să-i miluim pe dânșii și încă pe mulți obidiți de noi, pe cei ce zac goi în gunoi și nu pot veni la noi pentru milostenie, căci noi nu voim să le dăm milostenie. De ce? Pentru că nu avem dragoste către Dumnezeu, ci gândim tot la deșertăciuni și spunem așa, că avem să împlinim multe lucruri ale domniei cu averea noastră și să adunăm multă avere, pentru că odată ne va fi de folos.”

Căci mulți dintre patriarhi și mitropoliți spun: „Este greu să păzim cele dumnezeiești și să mărturisim numele lui Dumnezeu și nu ne putem îngriji de post și de rugăciune și să stăm în biserică toată noaptea în veghe, pentru că avem o mulțime de treburi lumești și facem judecăți. Și milostenii încă am face, însă ne temem, pentru că avem multe lucruri de împlinit cu averea noastră și nu știm dacă nu cumva vom fi scoși din patriarhie și din mitropolie. De aceea ne silim să adunăm avere multă, ca să ne fie la vreme de lipsă, să avem de băut și de mâncat destul, la nevoie.”

Istoria de lângă noi

Construirea satului model Antonești din Corbeni-Argeș (IV)

Filofteia PALLY

Este prezentat, grație meticulozității dirigintelui de șantier, C. Fedorovici (*ANS-DJArgeș, Prefectura Argeș, Dosar 385 din 1943,* fila 44), tabloul cu meșterii care au lucrat pe șantierul model, în perioada 1 aprilie – 24 august 1944.

- Ing. Gh. Gherlan care a executat lucrările la căminul cultural, hanul turistic, zidurile de sprijin și terminarea caselor de locuit;
- Meșterul Corbeanu C. a executat șarpante, învelitori, dușumele, dulgheria de la casele de locuit și gardurile;
- Meșterul Banu a executat zidul de sprijin de la alee și lucrările de la prăvălii;
- Meșterul Darie Ionescu a executat tâmplăria caselor de locuit.

La fila 45 este prezentat tabelul personalului de conducere și supraveghere a șantierului, în perioada 1 aprilie – 24 august 1944:

- Arhitect R. Bordenache, proiectantul și dirigintele șantierului;
- Inginer subinspector C. Fedorovici, șeful șantierului, cu misiune principală de aprovizionare și de conducere a compartimentului financiar;
- Subinginer Gh. Bejenaru, ajutor pentru întocmirea diverselor măsurători, întocmirea carnetelor de atașament restante în iarna 1943/1944 / 15 octombrie – 25 decembrie 1943, pentru lichidarea lucrărilor la 31 martie 1944 și a celor de la 29 august 1944;
- Subinginer A. Glavațchi, ajutor la lichidarea lucrărilor la 31 martie 1944 și subșeful șantierului în perioada iunie 1944 – 15 august 1944;
- Picher Bratcovsghi, supraveghetorul lucrărilor hanului turistic;
- Picher Mihail Cașcaval, supraveghetorul lucrărilor la căminul cultural și terasamentele pe strada C și lucrările la scara monumentală;
- Picher Vamanu – la cărămidărie;
- Picheri Tatia și Frunzescu – la supravegherea lucrărilor căminului cultural;
- Picher Mania – la prăvălii;
- Picher Mandu – la măsurători;
- Picher Gazii – la lucrările zidului de sprijin;
- Picher Belțic – la întocmire carnetelor de atașament;
- Alexandru Nicuț, secretarul șantierului, a supravegheat și luat în primire aprovizionarea cu pietriș și nisip;
- Ruja C. – magazinerul șantierului.

La sfârșit, C. Fedorovici ne prezintă tabloul cu situația lucrărilor din sat, la 24 august 1944 (*ANS-DJArgeș, Prefectura Argeș, Dosar 385 din 1943,* f.46):

- 16 case terminate, celelalte neterminate;
- dispensarul terminat;
- celelalte construcții neterminate: hanul turistic, prăvălii, portice, ziduri de sprijin, străzi, scară monumentală.

Cercetarea de arhivă a relevat o serie de informații interesante referitoare la ritmul și valoarea lucrărilor aprobate de Prefectul de Argeș, avocat C. Popescu (*ANS-DJArgeș, Prefectura Argeș, Dosar 416 din 1942*). În Adresa Prefectului de Argeș către Președinția Consiliului de Miniștri, acesta raportează: „Conform ordinului domniei voastre urmat de ordinul domnului Mareșal, Conducătorul Statului, Prefectura Județului Argeș a pus în executare construcția satului model Antonești din comuna Corbeni Argeș, pe platoul «La Plută», cedat Prefecturii Argeș de comuna Corbeni, prin decizia nr. 8/1942."

Planul de sistematizare, precum și planurile și anexele proiectului pentru toate construcțiile satului au fost întocmite de arhitect șef R. Bordenache, de la Consiliul Tehnic Superior, delegat cu ordinul 1.722 Cabinet/1941.

Conducerea șantierului de execuție a fost încredințată inginerului șef C. Fedorovici, șeful Centrului de Exploatare CAPS, conform Ordinului 2.838 Cabinet/1942.

Lucrările au fost executate în regie cu prizonieri și cu materiale donate în parte „conform Ordinului domnului Mareșal, Conducător al Statului și Președinției Consiliului de Miniștri, iar restul achiziționate de Prefectură din comerț".

Plata meșterilor zidari pentru construcția unei case tip în roșu, fundație, zidărie și scări de beton – 32.000 lei, în afară de tipul J și I – parcela nr. 10, care trebuie plătit cu 45.000 lei,

Plata dulgherilor care execută așezatul grinzilor, datul la rindea, făcutul teraselor, construcția acoperișului, învelitul cu șiță – 32.000 lei.

Mai aflăm, de asemenea, costurile la prelucrarea șiței:

- 1.000 buc. șiță de 50 cm – 525 lei;
- 1.000 buc. șiță de 60 cm – 625 lei;
- 1.000 buc. șiță de 70 cm – 725 lei.

Caporalul Constantinescu Nicolae, n. 1912, a fost singurul angajat ca dulgher la casele model din Antonești, cerându-se pentru acesta scutirea de la concentrare.

Pentru lucrările din satul Antonești, primăriile și posturile de jandarmerie au primit ordin să scoată zilnic la muncă un număr de: 20 de căruțe din Albești; 30 de căruțe din Aref; 40 de căruțe din Corbeni; 12 căruțe din Cicănești; 8 căruțe din Oești. Mai exact, un total de 110 căruțe zilnic, care vor lucra 5 zile cu plată și 1 zi muncă de folos obștesc, cu excepția căruțelor din Corbeni care vor lucra 4 zile cu plată și 2 zile în folos obștesc.

Ordinul nu era executat, aspect pe care îl aflăm din aceeași adresă, proprietarii de căruțe refuzând să lucreze în satul Antonești, pe motiv că au deja angajamente pentru transportat lemn sau au lucrări la câmp.

Pentru neîndeplinirea ordinului, primarii au fost sancționați cu scăderea salariului pe 10 zile, iar notarii, pe 5 zile. Sancțiunea amenința să fie mărită până la destituirea din funcție a acelora care nu aplică ordinul.

În 1943, Primăria Corbeni înregistra solicitări pentru achiziționarea în rate a unor case: Lucia Dem. Bălăcescu, pictor, membru în Corpul artiștilor plastici, solicită prefectului Argeș (*ANS-DJArgeș, Prefectura Argeș, Dosar 132 din 1943,* fila 1) să i se acorde „în satul model Antonești, o casă de tipul cel mai mic, cu 2 încăperi, nr. 18 D, Strada A", pentru care se obligă a plăti suma de 900.000 lei în decursul a 10 ani, „așa cum beneficiază sinistrații satului Căpățâneni".

La 14 octombrie 1943, primarul comunei Corbeni înainta, spre aprobare, prefectului de Argeș, tabelul cu numele a 34 de sinistrați și a 9 locuitori care nu sunt sinistrați, toți cei 43 solicitând să cumpere case în satul Antonești. Iată lista sinistraților: Nicolae Cășereanu, Vasile Cășereanu, Ion I. Cășereanu, Florea Mateescu, Maria N.G. Străuț, moștenitor Ion N. Badea, Ion G. Străuț, Ion Dragomir, Ion Ciulbea, Constantin N. Flocea, Anton G. Nițescu, Gheorghe Ion Nițu, Ion Ionescu, Vasile Flocea, Vasile Ionescu, Nicolae I. Flocea, moștenitor Chireață Lăzărescu, Maria Vătășescu, Elisabeta G. Mohan, Grigore Flocea, Vasile Erbașu, Maria Mucenic Ionescu, Dumitru Manolache, Ion Iosif, Maria C. Rotaru, Dem Gh. Nicolescu, Ion Iosifaru, Nicolae Dumitrescu, Gheorghe N. Costache, Vasile I. Gherghinoiu, Ion G. Tenea, Petre Vâlcu.

Tabelul este însoțit de cereri individuale, în care fiecare își prezintă propria situație, averea pierdută, dimensiunile pierderii, numărul membrilor de familie.

Un fost constructor hidrotehnic, Petre Stricher, a încercat, pe vremea când era viceprimar, să evoce perioada în care satul românesc creat la Antonești urma să devină un model cultural național, dar nu a reușit, ctitorul așezării fiind condamnat de istorie. Numele oficial al satului nu mai este Antonești, ci Poenarii Noi, deși toată lumea din zonă îl știe de Antonești. Biserica satului, trăsnită în 1942 și mulți zeci de ani abandonată, a fost reconstruită abia în anii din urmă, prin strădania Înaltpreasfințitului Calinic. La intrarea în zona administrativă, turnul, sub bolta căruia s-au rostit cuvântările inaugurale, poartă și astăzi numele Arcul de Triumf. Puțini bătrâni din generația „originară" mai trăiesc în sat. Cele mai multe case au fost cumpărate de foștii chiriași, medici, profesori, funcționari, veterinari etc. Cei cu mai mult respect pentru originalitatea caselor au păstrat inscripțiile, picturile și basoreliefurile la locul lor, pe frontispiciu. Alții le-au acoperit cu var sau le-au distrus din neglijență. Unele dintre aceste „semne particulare" au fost realizate, spun unii, de prizonierii sovieto-ucraineni, altele aparțin unor pictori de renume, așa cum este *casa cu păun,* a cărei pictură murală este executată de artista Merica Râmniceanu. Aceasta era destinată inițial parohului bisericii trăsnite. Alături de aceasta, mai găsim *casa cu floarea soarelui,* dar și alte case cu particularități decorative, ceea ce face din satul Antonești o adevărată rezervație de arhitectură rurală românească, o veritabilă capodoperă înscrisă în testamentul artistic al maestrului Bordenache.

Omul cu nume de stea

Nicolae DABIJA

Eugeniu Grebenicov e un nume cunoscut pe mapamond.

Și aproape necunoscut în Basarabia, patria lui.

La Moscova îl știu toți intelectualii. La Slobozia Mare, localitatea în care s-a născut, când rostesc numele lui, se strânge din umeri: cei mai mulți dintre consătenii acestuia nu cunosc aproape nimic despre matematicianul celebru. În timp ce Chișinăul se preface a nu fi auzit de Grebenicov, Universitatea din Varșovia îl are drept titular, oferindu-i șefia unei catedre, marele savant făcând actualmente naveta între Moscova, orașul în care locuiește, și capitala Poloniei.

La Moscova există o Școală de Matematică Grebenicov, în timp ce la noi nu există barem un liceu care să-i rețină numele.

Și asta în timp ce o stea îi poartă numele.

Pe harta cerului, alcătuită de astronomi, găsim și douăsprezece astre cerești sau formațiuni planetare care poartă numele unor conaționali de-ai noștri:

1. *Mihai Eminescu* (asteroidul 9.495);
2. *George Enescu* (asteroidul 9.493);
3. *Constantin Brâncuși* (asteroidul 6.429);
4. *Elena Văcărescu* (cu numele celebrei poete romånce de expresie franceză este denumită o formațiune de pe planeta Venus);
5. *Nicolae Donici* (numele ilustrului basarabean de la Dubăsarii Vechi îl poartă asteroidul 9.494);
6. *Victor Daimaca* (cometa Van Gent-Peltie-Daimaca);
7. *Herman Oberth* (asteroidul 9.253);
8. *Nicolae Sănduleac* (asteroidul 9.403);
9. *Jean Drăgescu* (asteroidul 12.498);
10. *Spiru Haret* (numele lui îl poartă un crater de pe fața invizibilă a Lunii);
11. *Constantin Pârvulescu* (asteroidul 2.331);
12. *Eugeniu Grebenicov* (asteroidul 4.268).

Acestea sunt numele celor 12 mari români care au devenit nume de stele.

Numai unul dintre ei mai este în viață: Eugeniu Grebenicov, de la Slobozia Mare, localitate de lângă Renii Basarabiei, unde n-a fost invitat măcar o singură dată de când planeta Grebenicov trece seară de seară pe deasupra acestei localități de lângă Prut.

Poate și pentru faptul că neamul nostru e genial în a ști să-și renege fiii.

Când Grebenicov sosește la Varșovia, e întâmpinat încă din gară de o gardă de corp, iar când vine la Chișinău, nimeni nu-l întâmpină, nimeni nu-l petrece!

Rătăcind pe străzile urbei basarabene, a ajuns la *Literatura și arta*.

– La 15 iunie 1989, când am primit săptămânalul la Moscova, unde eram abonat, în hainele ei latine, am sărutat-o și am plâns ca un copil deasupra ei, ne mărturisește marele matematician.

– *Cum ați păstrat între străini această limbă dulce cu accent de Slobozia Mare?!*

– Limba română, care e limba lui Dumnezeu, m-a ajutat să supraviețuiesc și să devin eu însumi, ne mărturisește.

A candidat în 1992 la postul de rector al Universității de Stat din Chișinău.

Se pare că n-a fost preferat de către senatul de atunci, ales înainte de 1989, din motiv că fiind întrebat de cineva dintre cei prezenți: *„Cum vedeți perspectiva relațiilor dintre Republica Moldova și România?”,* savantul a răspuns: *„Ele trebuie să devină o singură țară”.*

Neamul nostru, care pune mai mare preț pe noroc decât pe carte, iată-l și cu fii deveniți mari cărturari!

Când vorbești cu Grebenicov, îți dai seama că ai în față un „om mare” după simplitatea și modestia care e felul său de a fi și după faptul că îi tratează pe toți cei cu care vorbește ca pe niște egali.

Cineva afirma că o viață de om nu valorează nimic, dar nimic nu valorează cât o viață de om.

Cred și eu că planeții, cum le zicea Eminescu stelelor, se nasc și mor, iar oamenii rămân: în faptele lor, în descoperirile lor, în plinătatea vieții lor.

Eugeniu Grebenicov, omul al cărui nume îl poartă o stea, este, mai este contemporanul nostru.

Lumina asteroidului Nr. 4.268 călătorește ani de zile până ajunge la noi.

Câți ani-lumină să ne mai trebuiască oare până să aflăm că omul, numele căruia îl poartă acest astru ceresc, a fost contemporan cu trăitorii de la începutul secolului XXI, care au refuzat să-l cunoască, chiar în timp ce „icoana stelei” lui, vorba marelui Eminescu, „încet pe cer se suie”? V-aș îndemna să priviți la noapte bolta cerească: printre puzderiile de stele se află și planeta Grebenicov, care va răsări mereu, seară de seară, până la sfârșitul veacurilor toate.

Și dacă Fr. Nietzsche credea că poporul este ocolul pe care îl dă natura pentru a naște 7-8 oameni mari, înclin să cred că una dintre personalitățile proeminente pe care le-a dăruit neamul nostru în secolul XX este și Eugeniu Grebenicov, fiul popii din Slobozia Mare.

Fizician, matematician, astronom, profesor universitar, academician.

S-a născut la 20 ianuarie 1932, în comuna Slobozia Mare, județul Ismail, România, într-o familie de preot și învățător. Studii în satul natal și la Cahul, absolvă în 1954, cu mențiune, Facultatea de Matematică și Mecanică a Universității „M.V. Lomonosov” din Moscova. Doctoratul în aceeași universitate (1959), ca și habilitarea (1967).

Și-a dedicat activitatea fizicii teoretice și experimentale, astronomiei, ciberneticii, algebrei, supercalculatoarelor. Numeroase funcții – de cercetare, academice, de conducere în institute de cercetare.

Un rezultat important al său: „Rezolvarea problemei generale a două puncte fixe. Soluția acestei probleme conține baza teoriei mișcării sateliților artificiali. Grație acestei rezolvări, s-a obținut o metodă foarte eficientă și foarte exactă de prognozare a dinamicii sateliților artificiali în anii ’60 – ’70. Pentru comparație, timpul necesar pentru calculul poziției prognozate a satelitului prin această metodă era de 500-1000 de ori mai scurt decât timpul care era necesar în SUA pentru aceeași operațiune. Acest rezultat a devenit clasic și este inclus în mai multe manuale și monografii.”

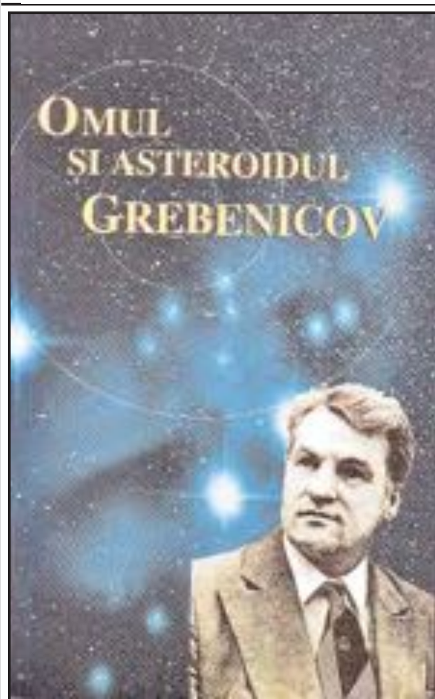
Numeroase premii și distincții, membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1991), Doctor Honoris Causa al Universității din Cluj-Napoca (1993), al Universității din Bacău (2011) etc. În anul 1992, printr-o hotărâre a Comitetului Internațional de Astronomie, asteroidul cu numărul 4.268 a fost numit „Steaua Grebenicov”.

(Din biografia întocmită de Valeria Matvei, care apare în finalul volumului *Omul și asteroidul Grebenicov.*)

Eugeniu Grebenicov

Dumitru PĂSAT

Există momente, evenimente sau oameni la care – atunci când e să le abordezi – nu știi exact, din chiar prima clipă, la ce să te referi mai întâi. Tot astfel ni se întâmplă și nouă în cazul concret al marelui savant și profesor cu nume de notorietate mondială Eugeniu Grebenicov, devenit Stea în lume, Stea în ceruri, dar străin în Țara sa, din care-și trage seva pământească și spirituală, întrucât în Republica Moldova nu a fost agreat și admis la niciuna dintre funcțiile academice onorabile pe care le merită din plin.

Oricum, bunul nostru prieten, consăteanul Nr. 1 de la Slobozia Mare, Cahul, academicianul Eugeniu A. Grebenicov, unul dintre pilonii analizei numerice moderne, despre care „clipocesc” și stelele pe cer, este creatorul unei opere matematice vaste și profunde, ce acoperă în timp cinci decenii și jumătate de activitate științifică, iar în arealul matematicii un număr impunător de domenii de cercetare, toate focalizându-se în jurul cifrelor și spațiilor cosmice.

Eugeniu Grebenicov a devenit deja o legendă care înnobilează știința matematică și cosmică, slobozind rod în generații, un savant cu străduința expresă de a deschide noi căi în galaxia matematică, un cercetător meticulos cu cutezanța idealurilor și dorința nestrămutată de a-și asigura victoria în diversele planuri ale activității sale științifice, lăsând pretutindeni urme încărcate de semnificații. Din adâncuri de ani, dânsul a intuit că înainte se merge învățând, deprinzându-i și pe alții să asimileze cunoștințe profunde și vaste în domeniu, matematica devenind cerul vieții sale. A și creat „Școala Grebenicov”, cunoscută în toată lumea.

O privire oricât de sumară asupra operei sale matematice scoate în evidență rezultatele remarcabile în mai multe aspecte ale acesteia, printre care: ecuații funcționale, ecuații diferențiale și cu derivate parțiale, ecuații integrale, algebră, geometrie, analiză numerică, mecanică rațională etc., ceea ce demonstrează că distinsul cărturar E. Grebenicov este un mare, un foarte mare specialist.

Imprimând matematicii celeste o viziune de profunzime și de analiză subtilă și rafinată, savantul a ajuns la un crez bine definit: „Știința nu este zestrea câtorva cercetători, ci a întregii omeniri. Ea este singura pârghie puternică a progresului acestei omeniri, și civilizația unei țări se poate prețui numai după modul cum e răspândită cultura generală printre locuitorii ei. Prin natura sa, știința, implicit matematica, nu este un bloc de piatră neschimbat, ci evoluează încontinuu și este supusă la necontenite schimbări.”

Un dăruit științei și un dăruitor de știință

Dionis LICA

Voi mărturisi de la bun început că despre Omul, Pedagogul și Savantul Eugeniu Grebenicov se poate vorbi doar cu pietate și candoare. De Sfintele Sărbători de Paști ale anului 1963, fiind împreună cu bunii mei prieteni Emil Galearschi (Universitatea „V.I. Lenin” din Chișinău), Leonid Slonovschi (Colegiul de Comerț din Chișinău) și Sandu Marin (Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău), mă destăinui că am de gând să continui studiile la doctorantură. Eram recent întors de la Moscova, unde urmasem un stagiu de aproape doi ani în domeniul programării calculatoarelor la prestigiosul Centru de Calcul al Academiei de Științe din Moscova. Le povestii că plănuiam să-mi fie îndrumător doctorul (habilitat) în științe fizico-matematice, profesorul Alexei Postnikov, care deținea și funcția de șef de secție din cadrul renumitului Institut de Matematică „V.I. Steklov” al AȘ a URSS. La auzul acestei informații, Sandu Marin sare înfocat și-mi reproșează: „Mă, Dionis, deoarece ai de gând să continui studiile la Moscova, nu ar fi mult mai bine să-l ai îndrumător științific pe conaționalul nostru din sudul Basarabiei (raionul Cahul, satul Slobozia Mare), Eugeniu Grebenicov, care, deși încă nu are vârsta lui Iisus, e în preajma doctoratului doi și e un om al viitorului?” Pe acele timpuri, Eugeniu Grebenicov conducea Catedra de Analiză Matematică din cadrul Universității Prieteniei Popoarelor „Patrice Lumumba”.

În felul acesta, în toamna lui 1963, fiind într-o delegație de serviciu la Universitatea „M.V. Lomonosov” din Moscova, l-am cunoscut pe Eugeniu Grebenicov la domiciliul dânsului de pe str. Leningradski Prospect. Povestindu-i ce mă „doare”, am convenit ca peste două zile, la seminarul întrunit al catedrelor de Analiză Matematică, Ecuații Diferențiale (șef catedră: prof. Ernest Esgolț) și Matematici Aplicate (șef catedră: prof. Yuri Reabov) să prezint o comunicare despre ceea ce am realizat în timpul stagiului meu și să conturez domeniul preferat pentru care optez să-i acord atenție. Desigur, pentru această întrevedere am meditat mult și eram pregătit să vorbesc la acea ședință de seminar. Tema-mi era deja conturată: se referea la convergența unor procedee iterative pentru rezolvarea ecuațiilor funcționale neliniare, aveam trimise și două lucrări pentru a fi publicate în reviste de specialitate. Ședința seminarului a durat aproape două ore și s-a axat mai mult pe întrebări și răspunsuri. La finele discuțiilor purtate, Eugeniu Grebenicov îmi spune că e dispus să-mi fie îndrumător de doctorat, însă, zice Domnia Sa, ar fi mai bine să-l accept în această postură pe colegul și bunul său prieten Yuri Reabov, care mai deținea și funcția de director al Centrului de Calcul al Universității „Patrice Lumumba”. Puteam oare rata o asemenea ocazie?

Evoc, cu dragoste, aportul lui Yuri Reabov, care a condus doctoratul meu cu tot ce implică această „vamă” științifică decisivă. Însă Eugeniu Grebenicov deține în sufletul meu, cred că și al multora care s-au „adăpat” din realizările Domniei Sale, un loc privilegiat, ca un devotat om al științei, om de atitudine și ca un român ales.

Dar să revin mai aproape de omagiatul nostru, de care sunt atașat la bine și la rău, iată, de aproape 55 de ani. Dacă, odată cu scurgerea timpului, vopselele își pierd culoarea, nu același lucru se poate spune și despre personalitățile proeminente, ale căror operă, activitate fructuoasă și fapte demne rămân pentru totdeauna în memoria celor care au avut onoarea să le cunoască, să colaboreze și să se bucure de influența lor benefică. Cu certitudine, cele spuse îl caracterizează întocmai pe Eugeniu Grebenicov, profesor universitar, doctor habilitat în științe fizico-matematice, laureat al Premiului de Stat al URSS (1971), laureat al Premiului CM al URSS (1983), șef de catedră, director al Centrului Științific de Calcul al Universității „M.V. Lomonosov” din Moscova (1978-1988), vicedirector al Institutului de Cibernetică al AȘ al Federației Ruse (1988-1997) etc.

La Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, în 2011

E foarte greu de găsit un etalon cu care să comparăm personalitatea lui Eugeniu Grebenicov, munca enormă depusă de el în consolidarea colectivelor de știință și de perfecționare a procesului instructiv-educativ. Cred că astfel se explică motivul că atunci când savantul Eugeniu Grebenicov, al cărui nume îl poartă o îndepărtată planetă din Univers sub numărul 4.268, a candidat la concursul pentru ocuparea posturilor vacante de director al Institutului de Matematică al AȘM și cel de rector la USM, organelor de vârf le-a fost teamă să aibă în fruntea acestor instituții un savant de renume mondial.

Dl Eugeniu Grebenicov a educat și educă și în prezent pleiade de discipoli pe tărâmul științei din diverse colțuri ale lumii: Rusia, Ucraina, Belarus, Kazahstan, Republica Moldova, Polonia și alte locuri de pe mapamond. Lipsit complet de simțul invidiei, cu repulsie față de intrigi, totdeauna disponibil a face bine la toți care-i solicită ajutorul, Eugeniu Grebenicov este întotdeauna bucuros de succesele și rezultatele celor din preajmă. Acest mare OM, sincer și fidel, este un exemplu demn de urmat. Eugeniu Grebenicov este generatorul susținerii și promovării tineretului studios, angajând în munca de cercetare o pleiadă de tineri, care în prezent sunt doctori în matematici și mecanică, șefi de catedre, profesori, conferențiari, conducători de colective științifice etc.

Savantul Eugeniu Grebenicov a reușit să scrie și să publice în reviste științifice din lume peste 200 de lucrări științifice, dintre care 25 de monografii și manuale.

Cred că l-am nedreptățit pe dl prof. dr Eugeniu Grebenicov numindu-l numai om de știință și creator de valori în școală. El este mult mai mult, este un luptător luminat, complex și multilateral, caracteristici ce simbolizează trăinicia și vigoarea unui popor, pe care nu l-a clintit vitregia unor vremuri și nici adversitățile unor oameni.

Personal, îi mulțumesc pentru sprijinul acordat în formarea mea și devenirea mea, fiindu-mi în permanență exemplu, părinte spiritual, ceea ce poate va inspira și pe alții!

La vârsta pe care o are și la mulții ani de muncă pedagogică și de cercetare, Eugeniu Grebenicov manifestă o tinerețe sufletească de invidiat. Apreciind și admirând tot ce a făcut, îi urăm OMULUI DE ȘTIINȚĂ și PEDAGOGULUI Eugeniu Grebenicov să-i fie năvalnică și clocotitoare sănătatea, chipul să i se lumineze de bucuria dorințelor împlinite și să aibă parte de dragostea și prețuirea celor pe care i-a îndrăgit. Viață lungă și plină de bucurii în preajma celor dragi și a celor care vă iubesc, dragă profesore!

A fost și rămâne un dascăl cu aplecare firească și înțeleaptă către cei iubitori de carte, un dascăl care și-a îndrumat discipolii pe drumurile cunoașterii, dăruindu-le lumină și căldură, i-a învățat prin trudă asiduă alfabetul muncii, deprinzându-i cu înaltul simț al datoriei. I-a ajutat să se împlinească, educându-i în demnitate și cinste.

Calitățile de excepție cu care este înzestrat, constând în caracterul de perseverență și continuitate, l-au ajutat să se impună nu numai în cariera de cercetător științific sau în cea de profesor universitar, ci și în calitate de director de instituții specializate, cărora le-a dat un nou avânt, o largă deschidere spre lumea științifică, un sens profund și o altă măsură a valorii. Cu siguranță, evocarea personalității enciclopedice a lui Eugeniu Grebenicov presupune o amplă incursiune (cel puțin la nivel de studiu monografic) în istoria unei vieți închinate științei și catedrei și constituie o operație dificilă, cu mari responsabilități și rezonanțe, noi venind doar cu un modest florilegiu de amintiri, crochiuri, eseuri, interviuri și imagini foto (care redau imaginativ o minusculă parte din viața personală, din meritele și activitățile protagonistului, fiecare dintre ele făcând obiectul unor studii majore), cuprinse în paginile cărții *Omul și asteroidul Grebenicov,* volum despre un celebru savant și profesor, care a înscris pe orbita interesului universal geniul și realitățile plaiului natal, ajungând a fi un magician al formulelor matematice, un Copernic al românilor, care a înțeles că slujirea de neam este adevărata virtute a celui consacrat idealului uman, prin care poporul român viețuiește creator și viguros, deopotrivă cu marile culturi ale lumii.

Cântări închinate sfinţilor argeşeni şi musceleni

Vasile VASILE

Puternice vetre de spiritualitate creştină, Argeşul şi Muscelul s-au impus în istorie şi ca viguroase centre culturale, aici păstrându-se un bogat bazin folcloric – de unde descinde *Ciuleandra* – şi fiind scrise şi tipărite cărţi reprezentative pentru trecutul de cultură românească. Poate nu întâmplător, de aici pare a proveni melodia actualului imn naţional, întâlnită probabil de Anton Pann în deplasările sale în zonă şi cununată iniţial cu versurile lui Grigore Alexandrescu – *Din sânul maicii mele,* şi apoi cu cele ale lui Andrei Mureşanu – *Deşteaptă-te, române.* (1)

Aşa cum se afirmă tot mai frecvent în ultima vreme, Muscelul şi Argeşul au fost, în acelaşi timp, *vetrele spirituale cu cei mai mulţi sfinţi,* ale căror moaşte au fost găzduite până recent, timp de mai multe secole, de Catedrala Episcopală de la Curtea de Argeş: **Sfânta Muceniţă Filofteia** – singura ale cărei moaşte au rămas la locul lor, **Sfinţii Serghie şi Vach, Sfânta Muceniţă Tatiana Diaconiţa** şi **Sfântul Ierarh Nifon,** fostul patriarh al Constantinopolului şi mitropolit al Ţării Româneşti. Moaştele acestora din urmă au fost duse la Craiova, fără ca viaţa sfinţilor în discuţie să aibă vreo legătură cu oraşul băniei, unde sunt depuse.

Numele celor menţionaţi se alătură altor sfinţi locali canonizaţi în timp: **Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, Cuvioasa Parascheva, Nicodim de la Tismana, Grigore Decapolitul, Dimitrie Basarabov** etc. Cu **Paisie Velicicovschi** şi cu **Calinic de la Cernica** se poate vorbi despre o altă categorie de sfinţi, şi anume, a celor consideraţi ca atare imediat după trecerea lor în eternitate, cum se va întâmpla şi cu **Ştefan cel Mare,** al cărui portret de sfânt realizat în secolul al XVIII-lea de călugării athoniţi bulgari se găseşte în sinodiconul Mănăstirii Zografu din Muntele Athos (figura alăturată), o mărturie de recunoştinţă pentru ctitorul lăcaşului, unde au fost depuse şi prapurul–steag şi icoana făcătoare de minuni a Sfântului Gheorghe, care i-au însoţit pe ostenii moldoveni în lupta de la Podul Înalt.

Nu reiterăm aici consideraţiile mai vechi privind imnografia dedicată Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava (2) şi pe autorul primelor cântări închinate lui, Grigore Ţamblac (3), rolul stareţului Paisie Velicicovschi la evoluţia muzicii de cult din ţara noastră, conturat în două studii, din 1994 (4) şi 1998 (5), şi nici contribuţia şi reflectarea domnitorului Ştefan cel Mare la înflorirea culturii româneşti vechi (6).

În timpurile noastre, Biserica Ortodoxă Română a înscris unul dintre cele mai legitime şi necesare acte de canonizare a celor care şi-au jertfit viaţa pentru Hristos, printre sfinţii canonizaţi recent numărându-se **Sfântul Ierarh Iachint,** mitropolitul Ţării Româneşti, şi **Sfântul Neagoe Basarab,** domn al Ţării Româneşti, ambii legaţi de vetrele spirituale amintite.

În prezentul material mă voi limita la sfinţii ale căror moaşte au fost şi ar trebui să revină la Catedrala Episcopală de la Curtea de Argeş, acolo unde sunt confirmate de documentele seculare ale istoriei vieţii bisericeşti din ţara noastră.

La Curtea de Argeş vor fi aduse de la Târnovo moaştele Sfintei Muceniţe Filofteia, în timpul mitropolitului Ungrovlahiei, Antim, cel despre care se crede că a fost îngropat în incinta mitropoliei de la Curtea de Argeş şi a avut şi titlul onorific de *„locţiitor al scaunului mitropolitan din Nicomidia".*

Slujbele recente ale sfintei săvârşite în ziua de 7 decembrie s-au transformat în manifestări de cult cu un fast şi cu o încărcătură spirituală deosebite prin participarea mai multor ierarhi şi a unui mare sobor de preoţi, dar şi prin cântările specifice care i-au fost închinate.

Tot mai mulţi cercetători acceptă ideea că moaştele sfinţilor mari mucenici Serghie şi Vach au fost aduse la Curtea de Argeş în timpul lui Mircea cel Bătrân, fiind prăznuiţi la 7 octombrie.

Pomenirea Sfintei Muceniţe Tatiana, care, „dupre rânduiala Bisericii era diaconiţă", cum ne confirmă sinaxarul sfintei, a cărei pomenire se face la 12 ianuarie, include evocarea unor momente din viaţa şi martirajul ei, evocări făcute şi în cântările dedicate, cum ar fi ultima stihiră de la vecernie: *„Nici sabie, nici foc, nici chinuri sau scârbe, nici foame, nici tot felul de munci nu au tâmpit dragostea ta pentru Domnul..."* Troparul sfintei face trimitere la acelaşi martiraj: *„Mieluşeaua Ta, Iisuse, Tatiana..."*

Numele Sfântului ierarh Nifon este legat de oraşul Câmpulung, unde, susţin mulţi istorici, a fost prima Mitropolie românească recunoscută oficial de Patriarhia Ecumenică – cea a Ungrovlahiei. Demis de puterea otomană din înalta demnitate de Patriarh al Constantinopolului, exilat la Adrianopol, Nifon a fost adus la reşedinţa domnească de voievodul ţării, Radu cel Mare, şi a păstorit eparhia valahă între 1503–1505, când şi-a legat numele de momente importante privind organizarea vieţii bisericeşti, unele reţinute şi de Gavriil Protul, cel care scria că înaltul prelat „tocmi toate obiceiurile pre pravilă şi pre aşezământul Sfinţilor Apostoli".

Recunoaşterea oficială a Mitropoliei Ungrovlahiei a venit după lungi tratative pentru care au rămas mărturii peste secole corespondenţa voievodului Nicolae Alexandru Basarab (înmormântat, alături de tatăl său, Vladislav, la Câmpulung) cu patriarhia ecumenică de Constantinopol. S-ar putea ca şi dăruirea icoanei Sfântului Athanasie Athonitul de către voievodul Vladislav, Marii Lavre, să facă parte din repertoriul tratativelor ce pregătesc intensele şi repetatele acte de sprijinire materială, ulterior chiar de patronare a unor mari aşezăminte athonite de către voievozii Moldovei şi Valahiei şi puternicele legături ale vieţii bisericeşti româneşti cu cea athonită şi recunoaşterea oficială a Mitropoliei Ungrovlahiei. Este perioada în care se vor înregistra multe retrageri ale monahilor români în Muntele Sfânt.

Dacă în Moldova, primii ierarhi provin dintre localnici, chiar dintre apropiaţii domnitorilor, ceea ce va întârzia recunoaşterea legăturii canonice cu Patriarhia de Constantinopol, în Ungrovlahia, organizarea Mitropoliei va evidenţia de la început o fructuoasă colaborare cu aşezămintele din Muntele Athos, *unul dintre cei dintâi mitropoliţi valahi fiind Hariton, egumen al Mănăstirii Cutlumuş şi apoi protos al Sfântului Munte.* Documentele păstrate de la Hariton confirmă această deschidere a legăturilor trainice dintre Muntele Athos şi voievozii şi ierarhii din Ungrovlahia, urmaţi mai apoi şi de cei din Moldovlahia, care vor deveni în timp cei mai importanţi susţinători materiali şi spirituali ai aşezămintelor athonite din secolele XV–XIX, cum voi demonstra într-o carte ce-şi aşteaptă susţinerea materială pentru publicare. Numele voievodului Nicolae Alexandru a rămas nemuritor în calitate de ctitor al Mănăstirii Cutlumuş din Sfetagora, cum i se spunea la acea vreme Sfântului Munte.

După Hariton, egumenul Cutlumuşului şi protosul Sfântului Munte, în 1504 (după alţi autori în 1503) vine pe Scaunul Mitropolitan al Ungrovlahiei Nifon al II-lea, fostul patriarh al Constaninopolului.

De numele lui Nifon se leagă *hirotonirea a doi episcopi* pentru eparhiile Râmnic şi Buzău, cărora „le deade şi eparhia hotărâtă care cât va birui şi-i învăţă cum vor purta grijă şi cum vor paşte oile cele cuvântătoare, carele sânt date-şi în seamă, ca să se îndrepteze toată ţara de la arhierei".

Este uşor de găsit legătura dintre reorganizarea bisericească, sub îndrumarea înaltului ierarh grec, şi *apariţia primelor tipărituri din Ţara Românească,* în limba slavonă bisericească de redacţie medio-bulgară, din 1508 (*Liturghierul*), 1510 (*Octoihul*) şi 1512 (*Tetraevanghelul*), din iniţiativa voievodului Radu cel Mare şi a urmaşului său, Neagoe Basarab. Ieromonahul Macarie, tipograful acestor monumentale cărţi, a fost identificat de unii cercetători ca acelaşi Macarie, tipograf de la Cetinie, din Muntenegru (7), şi considerat „meşter de tipar slavon pentru peninsula Balcanilor" (8). Aşa cum conchide Constantin Teodorovici, „la relativ puţin timp după inventarea tiparului, prin cărţile sale M(acarie) a contribuit la crearea unor premise ale dezvoltării culturale a românilor" (9).

Din păcate, entuziastul şi exigentul ierarh va reedita, la altă scară, soarta Sfântului Ioan Botezătorul, deoarece a avut de soluţionat o situaţie similară. Cronica ne informează că purtătorul sceptrului Mitropoliei Ungovlahiei nu a aprobat căsătoria surorii voievodului cu un boier moldovean, chiar dacă la mijloc erau puternice motive politice, deoarece aceasta era căsătorită. Purtătorul sceptrului mitropolitan este nevoit să-şi plătească refuzul cu retragerea în Athos, la Mănăstirea Dionisiu, de unde a fost chemat la Domnul.

Note bibliografice

1. Vasile, Vasile: *Vârstele imnului „Deşteaptă-te, române",* în *Studii şi Cercetări de Istoria Artei, seria Teatru, Muzică, Cinematografie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, tom 43, 1995, pp. 25–52.

2. Vasile, Vasile: *Istoria muzicii bizantine şi evoluţia ei în spiritualitatea românească,* vol. II, Editura Interprint, 1997.

3. Vasile, Vasile: *Mănăstirea Neamţ – vatră de cultură muzicală românească,* în *Dacia literară,* Iaşi, An VIII (s. nouă), nr. 27 (4), 1997, pp. 7– .

4. Vasile, Vasile: *Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreţiei Sfântului Paisie Velicicovschi,* în *Teologie şi viaţă,* Iaşi, s. nouă, An IV (LXX), nr. 11–12, noiembrie–decembrie 1994, pp. 84–102.

5. Vasile Vasile: *Muzica religioasă din timpul stăreţiei Sf. Paisie Velicicovschi,* în *Byzantion Romanicon, Revista de arte bizantine,* vol. IV, Iaşi, Academia de Arte „George Enescu" din Iasi, 1998, pp. 15–19.

6. Vasile, Vasile: *Figura lui Ştefan cel Mare în muzica românească,* în *Studii de muzicologie,* vol. XVII, Bucureşti, Editura muzicală, 1983, pp. 5–76.

7. Mircea Păcurariu: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. I, Editura Institutului Biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 534.

8. Nicolae Iorga: *Istoria Bisericii Române şi a vieţii religioase,* Bucureşti, vol. II, 1928, p. 128.

9. C(onstantin) T(eodorovici): *Macarie, Ieromonahul,* în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p. 526.

(Va urma.)

Istoria de lângă noi

De veghe'n lanul de orez
1 ianuarie 2012 - După cinci ani în UE

Dragoş VAIDA

După experienţa celor 5 ani care au trecut de la intrarea noastră în UE, este natural să încercăm să evaluăm cât de cât relaţia Europa – România. Cât pot de repede, notez că suntem obişnuiţi cu evaluările „cestiunii europene", în diferitele stadii ale acesteia – şi ale noastre înşine. Jurnaliştii noştri, cu frică de Dumnezeu, înainte de 1989, mâncau o pâine din ultima pagină a ziarului, cu *„esterne"*, cu ştiri privind fiecare reuniune din Vest care lua în discuţie posibila uniune şi care, ni se dădea de veste, se termina mereu cu un eşec.
Nu ştiu câte eşecuri s-au înregistrat. Eventual cam tot atâtea câte avertismente a lansat R.P. Chineză către SUA, de câte ori apărea ceva suspect, pe la ciangcaişistul de peste drum. (Să fi fost Dumitru Tinu printre aceştia? Las subiectul neexplorat. Tamara, soţia lui, o colegă bună, săritoare şi plăcută – numai amintiri de bine – mi-a pus terminaţiile corecte în rusă, în teza de doctorat „apărată" la MGU – Universitatea de Stat din Moscova.)
Un articol din *Adevărul* enunţa abrupt criteriul considerat ca fundamental al evaluării întreprinse: Ce am luat şi ce am dat (*„România după cinci ani în UE: Ce am luat şi ce am dat",* Bianca Toma, Bruxelles, 4 ianuarie 2012).

Mă refer la acest text pentru că reflectă o mentalitate, atât de răspândită că nici nu ne mai trece prin minte să o discutăm, în care totul se reduce la ceea ce se exprimă/pretăluieşte în termeni *materiali.* Altfel, argumentele puse în discuţie sunt, în contextul dat, de uz comun. Autoarea face un bilanţ precumpănitor negativ. Nemulţumirea se exprimă, aproape cuvânt cu cuvânt, în termenii următori: Cele mai bogate state europene vor continua să ceară, încă cel puţin doi ani, permise de muncă pentru români (băgăm de seamă că Italia a infirmat prima această prognoză); Includerea în Spaţiul Schengen de circulaţie liberă a rămas un deziderat, deşi, cu regretele de rigoare, s-au cheltuit miliarde de euro, s-au îndeplinit criteriile tehnice, s-au negociat compromisuri, *„degeaba"* (un termen obsedant de românesc!); Banii puşi la dispoziţie au o rată de absorbţie care abia urcă la 5% ş.a.m.d. Fără a încerca o analiză a cauzelor, exprim o părere: rata scăzută nu poate reflecta nimic altceva decât atitudinea unor/multor factori de decizie şi acţiune care găsesc că preluarea fondurilor UE nu este *suficient de profitabilă* ca să-i motiveze în aducerea acestor fonduri în ţară (cam ce se înţelege la noi prin profitabil ştim prea bine).

Mai importantă decât această posibilă (de altfel instructivă) analiză este însă criticarea mentalităţii care tinde să reducă totul la bani, ca unică valoare (dacă valoare este), la „material". Pornirea cu detectorul marca *„Ce am luat şi ce am dat"* (în locul celebrei *lămpi a lui Ilici*) lasă să se întrevadă o tejghea, chiar dacă o împodobim cu expresia „o analiză input – output". Şi ce este rău cu această mentalitate? Faptul că reduce totul la cantitate, ceea ce sfârşeşte, până la urmă, să anuleze însuşi subiectul considerat: Europa.
Amintesc că René Guénon a continuat analiza din *Orient et Occident* (1924) şi din *La crise du monde moderne – Criza lumii moderne* (1927), la cea de a doua am avut ocazia să mă refer în revistă (Decembrie 2011), în *Le regne de la quantité et les signes des temps – Domnia cantităţii şi semnele vremurilor* (Gallimard 1945; Humanitas, 1995 şi 2008, traducere Florin Mihăescu şi Dan Stanca). În această din urmă lucrare, în baza unei ample dezvoltări doctrinare, autorul insistă asupra faptului că reducerea la cantitate reprezintă o devalorizare, o coborâre de la superior la inferior. Cartea critică mentalitatea care se mărgineşte la aspectele materiale şi o ilustrează de-a lungul celor 40 de capitole, fiecare un veritabil studiu de caz. Notez telegrafic câte ceva (vezi Gallimard): materia sau cantitatea ca principiu de „separativitate" (p. 69); „uniformizarea" nu înseamnă „unificare", ci este exact opusul (p. 70); citarea formulei luate ca axiomă fundamentală de arhitecţii Evului Mediu: *„ars sine scientia nihil"* (p. 80); caracterul sacru al întregii activităţi omeneşti (p. 81); timpul preschimbat în spaţiu (cap. 23).

Or, Europa este o alcătuire din semnificaţii şi valori, cu mult înainte de a fi un corp de legi sau o pungă (vezi, de pildă, articolele şi intervenţiile în emisiuni TV ale academicianului Solomon Marcus relative la relevanţa educaţiei astăzi, articolul lui Adrian Papahagi *„Creştinism şi democraţie", Revista 22,* 4 mai 2010, sau Constantin Noica, *Modelul cultural european,* Humanitas, Bucureşti, 1993). Integrarea în Europa este deci un proces situat dincolo de adoptarea (mai puţin adaptarea, din păcate) unor legi şi reguli financiare a căror importanţă desigur nu poate fi subestimată. Este – în orice caz ar trebui să fie – asimilarea, *punerea în viaţă* a acelor valori care au însufleţit realizarea marelui edificiu european şi care au permis, nu în ultimul rând, bunăstarea pe care o dorim şi pentru noi.

Această integrare pune însă probleme de adecvare privind stilul culturii gazdă. Blaga recurgea la categorii foarte generale, cum ar fi spaţiul şi timpul, definind diferitele întruchipări ale acestora ca *stil.* Constantin Noica a contestat ideea că originea stilului în cultură se află într-o viziune a spaţiului, aşa cum Blaga propusese pentru cultura noastră prin formula *„spaţiul mioritic"* (ceea ce Noica va considera ca lipsit de importanţă majoră; din Bogdan Cucu, *Metamorfoza eului în cultura europeană,* 26 iunie 2009, proiectul Arche).

Care sunt aceste valori este o întrebare la care nu aş putea da aici decât un răspuns lacunar. Este o treabă importantă, care revine celor care se ocupă de istorie, de partea acesteia în care ar trebui să ni se arate, în primul rând, *mersul conceptelor şi ideilor,* al modelelor de organizare socială, nu în afară de inventarul datelor şi persoanelor în cauză, dar totuşi neredus la acesta. Cu alte cuvinte, ce este important în istorie altceva decât prezentarea ideilor şi culturii unei epoci? Aceasta este *geometria* esenţială – sufletul, în raport cu care personajele, cronologia sau locurile ar reprezenta implementarea particulară, *arhitectura,* corporalitatea. În cazul entităţii Europa, care sunt valorile de recuperat? Primele la care m-aş gândi ar fi democraţia, valoarea persoanei, ideile religioase. Ultimele însă nu se reduc la creştinism, cu cei doi plămâni ai acestuia – ortodoxia Bisericii de Răsărit şi catolicitatea Bisericii de Apus – pentru că istoria Europei trebuie să păstreze Iudaismul (cartea fundamentală *Tora,* alcătuită din primele cinci scrieri – *Pentateuh* – din *Vechiul Testament*) şi Islamul. Eliminaţi Iudaismul şi Islamul din conceptul Europa sau, mai bine, rezumaţi-vă la istoria noastră şi vedeţi ce se mai poate înţelege din ceea ce rămâne. Cum am putea explica de ce avem pe teritoriul nostru atât de puţine moschei, în vreme ce la Budapesta a apărut una imediat după cucerirea oraşului de către turci, fără a recurge la ipoteza că politica Imperiului Otoman era, de fapt şi în bună măsură, elaborată în cancelarii de greci, ortodocşi ca şi noi (cred că atât termenul „călimară", cât şi expresia „a schimba calimera", în sensul a schimba înţelegerea/raportarea/poziţia, provin din greacă şi că ambele trimit la ceea ce se făcea într-o cancelarie).

Observ însă că treptat alunec către o apologie a capitalismului „bun". Există aşa ceva sau este o iluzie gen comunismul luminat (lui Stelian Tanase revenindu-i meritul de a fi scris primul un articol intitulat „Nu Perestroică"; „din această dilemă nu putem ieşi", pentru că suntem poate un popor uşor *dilematic*)? Mă tem că acum nu sunt deloc în stare să răspund. Vrând să încurajez însă un răspuns afirmativ (vezi articolele lui Dinu Patriciu care apără (prea) convingător capitalismul), m-aş retrage în spatele soluţiei (*curat constituţionale*): „va urma"!

Timpul, spaţiul şi algoritmii

Maurice MARGENSTERN

În româneşte de Mariana DUCĂ

Maurice Margenstern este profesor universitar (acum, profesor emerit), a lucrat la Universităţile Orsay şi Metz, Franţa. Este cunoscut pentru rezultatele sale legate de maşina Turing, automate celulare, calcul molecular, calculabilitate în spaţii cu geometrie hiperbolică.

Acest articol mi-a fost solicitat ca urmare a unei discuţii pe care am avut-o în timpul unui dineu la conferinţa CMC 12 de la Fontainebleau, din Franţa, aproape de Paris, în luna august 2011. Discuţia a început printr-o apreciere pe care o făceam cu privire la Big–Bang:

– Nu sunt fizician, spuneam eu atunci, dar nu pot să nu observ că teoria Big–Bang–ului urmăreşte îndeaproape primele paragrafe ale Genezei, mult mai puţin poetic la urma urmelor, şi asta nu poate decât să mă facă să-mi pun întrebări.

Mi s-a cerut să explic mai amănunţit punctul meu de vedere şi, iată, reproduc aici, cu o idee sau două în plus, ceea ce le-am spus atunci colegilor prezenţi la masa noastră.

Nu sunt fizician, dar cu toate acestea rămân perplex în faţa unei teorii care pretinde că explică, dacă nu chiar descrie, istoria de la începuturile sale până în zilele noastre, existenţa unui punct de plecare fiind unul dintre rezultatele acestei teorii.

De ce această perplexitate? Mai întâi pentru că o teorie ştiinţifică, oricare ar fi ea, se sprijină pe o aproximare a realităţii. Aproximarea poate fi excelentă dintr-un punct de vedere practic, cum este mecanica newtoniană, atâta timp cât se limitează la Pământ şi la mediul apropiat acestuia, să spunem până la Lună şi puţin dincolo de ea. Dar aproximarea are limitele sale, din moment ce este o simplificare a realităţii. Pentru a rămâne la acest exemplu, dacă luăm în considerare sistemul solar în ansamblul său, atât cât cunoaştem astăzi, trebuie să schimbăm mecanica şi să trecem la relativitatea generală. Nu trebuie să uităm niciodată că o teorie este întotdeauna o aproximare. Din această cauză, a pretinde că o teorie dă socoteală despre istoria lumii, fie chiar şi în linii mari, este o iluzie.

Voi preciza această primă afirmaţie în trei puncte: inegalitatea lui Heisenberg, spaţiul şi timpul.

Inegalitatea lui Heisenberg spune că nu putem cunoaşte cu o precizie oricât de mare dorim şi în mod simultan poziţia şi viteza unei particule. Aceasta se deduce din considerente la care nu mă pot referi aici. Totuşi, această inegalitate pune în balanţă două cantităţi care nu sunt de aceeaşi natură. Măsurarea unei poziţii în spaţiu este bazată pe măsurarea lungimilor. Putem considera că această ultimă operaţiune constă într-o acţiune imediată – nu intru în detalii. Din contră, viteza nu rezultă dintr-o măsurare imediată, ci dintr-un calcul care se reduce întotdeauna la un raport între o distanţă şi un timp. Dacă distanţa se poate reduce la o acţiune imediată, aşa cum am precizat deja, măsurarea timpului este mult mai elaborată. Timpul nu este acelaşi lucru cu spaţiul, ci este ceva mult mai complicat decât o simpă variabilă reală într-o funcţie. De fapt, timpul este identificat cu mişcarea şi este măsurat prin intermediul mişcărilor calibrate corespunzător, fie că mişcările sunt ale soarelui, ale unei clepsidre, ale unui arc sau ale unor electroni într-un orologiu atomic.

Înainte de a continua pe tema timpului, să discutăm puţin despre spaţiu. Fizica descrie spaţiul printr-o teorie matematică. Dar, există o proprietate fundamentală a spaţiului fizic de care spaţiul matematic nu dă socoteală: orientarea. În fapt, spaţiul fizic este orientat în sensul următor. Învăţăm, la electromagnetism, că un curent de electroni care se învârt într-un inel generează un câmp magnetic. Acest câmp magnetic se exercită de-a lungul unei axe care este perpendiculară pe planul inelului şi trece prin centrul acestuia. Mai mult, el este astfel orientat încât doi vectori din planul inelului, perpendiculari şi ordonaţi în sensul acelor de ceasornic, constituie cu vectorul câmpului un reper orientat precum primele trei degete ale mâinii drepte. Vom observa cum câmpul este orientat în acest mod şi nu altfel şi că, până la noi informaţii, câmpul nu are nici mână stângă, nici mână dreaptă. Dar spaţiul matematic utilizat pentru a reprezenta spaţiul fizic nu este orientat. Să precizăm despre ce e vorba. Dacă spaţiul 3D ar fi orientat, atunci şi planul ar fi orientat. Ştim că există exact două orientări într-un plan, una pozitivă, cealaltă negativă. Cum sunt ele definite? În matematică, orientarea pozitivă a planului este definită ca opusul sensului de rotaţie al acelor de ceasornic, un obiect nu tocmai matematic. În consecinţă, tragem următoarea concluzie: orientarea planului matematic nu este intrinsecă, ea este impusă din exteriorul teoriei, deoarece, pentru a fixa această orientare nu se face apel la o proprietate a planului, ci la un obiect real, complet exterior teoriei. Când orientăm spaţiul 3D făcând referire, spre exemplu, la trei degete ale mâinii drepte, admitem că nu dispunem de o proprietate matematică a spaţiului, care ar permite fixarea direcţiilor particulare. Alegerea este fixată din exterior, în treacăt fie spus, o alegere cu tentă de antropomorfism. Din acest motiv afirm eu că spaţiul matematic nu este orientat: matematica permite definirea unei orientări a spaţiului, ba chiar a mai multora, dar când sunt mai multe, ele nu ne permit să alegem una anume.

Să revenim la punctul nostru de plecare: cum putem pretinde că istoria universului este conţinută într-o teorie care nici măcar nu poate să ţină cont de această proprietate atât de simplă a spaţiului fizic cum este orientarea?!

Dar există ceva şi mai rău.

Să vedem ce putem spune despre timp. În ecuaţiile fizicii, timpul este exprimat printr-un număr real. Să observăm că dreapta reală poate fi orientată imediat ce am identificat-o cu numerele reale. Într-adevăr, în numerele reale avem două categorii, numerele pozitive şi cele negative. Or, este o diferenţă intrinsecă între acestea: numerele strict pozitive au două rădăcini pătrate reale, iar cele negative niciuna. Dacă fixăm un punct al dreptei ca fiind zero şi alegem o unitate de lungime, există două moduri de a identifica dreapta cu numerele reale, pentru că imaginea unei drepte prin simetrie, pornind de la un punct al dreptei, este dreapta însăşi. Una dintre consecinţele acestei posibilităţi de identificare a dreptei cu numerele reale în două moduri opuse este că ecuaţiile fizicii care descriu mişcarea sunt reversibile: schimbând t în $-t$ în ecuaţii, obţinem totdeauna o mişcare la care doar sensul se schimbă.

Acest timp simetric este contrar intuiţiei noastre. Pentru noi timpul nu este reversibil şi regretele privind această stare de fapt au inspirat pagini dintre cele mai frumoase în literatură. Să revenim la modurile de a măsura timpul pe care le-am evocat: clepsidra şi ceasul mecanic sunt bazate cu certitudine pe mişcări ireversibile. Nimeni nu va susţine că mişcările Pământului, ale Lunii sau Soarelui sunt reversibile. Aproape de ideea de mişcare şi mai aproape de ceea ce noi utilizăm pentru a măsura timpul se găseşte noţiunea de *proces*. Măsurătorile naturale ale timpului sunt bazate pe procese ireversibile.

Însă, avem o ştiinţă nouă, care introduce timpul intrinsec ireversibil: *informatica*. O noţiune fundamentală a informaticii este cea de *algoritm*. Algoritmii formalizează procese care se derulează în timp. Algoritmii sunt obiecte formalizabile, ceea ce permite traducerea lor în programe, care nu sunt altceva decât transcrieri ale algoritmilor în obiecte ce pot fi executate de o maşină. Un algoritm este deci întotdeauna scris în perspectiva unei execuţii, iar execuţia este un proces esenţial ireversibil. Voi da un exemplu fundamental. La baza programelor, avem, în cea mai mare parte a limbajelor, instrucţiuni de atribuire. O asemenea instrucţiune se notează în mod obişnuit $x := a$ şi se citeşte astfel: se efectuează calculul exprimat prin a, care este o expresie, de exemplu 2+3, iar rezultatul este plasat în variabila x. Să notăm că în cadrul execuţiei de către calculator, variabila x este reprezentată printr-un loc în memorie, ceea ce ilustrează bine relaţia intimă a instrucţiunii formale cu realizarea sa în execuţie. Se vede bine prin acest exemplu că execuţia instrucţiunii nu este reversibilă: există o stare a variabilei înaintea execuţiei şi una nouă după. Remarcăm că notaţia $x := a$ ţine cont de această asimetrie în timp. Ceea ce este în stânga simbolului := nu este de aceeaşi natură cu ceea ce este în dreapta acestui simbol, iar atribuirea spre stânga nu se face decât după calculul a ceea ce este la dreapta simbolului :=. Pornind de la aceasta, se demonstrează uşor că toate instrucţiunile unui program sunt ireversibile. Un program, fiind o succesiune de instrucţiuni, execuţia sa, oricare ar fi ordinea de executare a instrucţiunilor, este, de asemenea, ireversibilă. O observaţie complementară: un program este atât de puţin reversibil, încât regăsirea datelor, pornind de la un rezultat furnizat de o execuţie, este o problemă extrem de dificilă. Este ceea ce numim ingineria retrogradă. Un exemplu ne este oferit de activitatea pe care o fac programatorii de *free software* dorind să reproducă acţiunile programelor comerciale. Dar există şi alte situaţii care evidenţiază acest tip de acţiune, în special atunci când e vorba de regăsirea programelor sau datelor pierdute. Un alt exemplu de astfel de ireversibilitate este furnizat de noţiunea de funcţie cu sens unic (*one way function,* funcţie greu inversabilă – n. red.). Numim astfel o funcţie f pentru care există o altă funcţie g, astfel încât $f(a) = b$ dacă şi numai dacă $g(b) = a$ şi astfel încât calculul lui f să fie uşor, iar cel al lui g să fie foarte dificil. Nu se ştie dacă astfel de funcţii există, dar se presupune că răspunsul este afirmativ. Această ipoteză face parte din fundamentele criptografiei. Dacă informatica ne permite o anumită formalizare a ideii pe care o avem despre timpul ireversibil, ea nu pretinde formalizarea globalităţii acestei idei dintr-o raţiune foarte simplă: la pornirea unui program există date. Cum sunt furnizate aceste date programului? Această etapă nu este formalizată. De fiecare dată când încercăm să o formalizăm, ne dăm seama că nu o facem niciodată complet.

Pornind de la spaţiu şi timp, iată-mă ajuns la algoritmi. Sunt multe lucruri de spus în acest context care ne pot interesa din punct de vedere filosofic. Poate voi avea ocazia să revin într-un alt articol.

Știința, parte a culturii

Un interviu cu Mihai Brediceanu

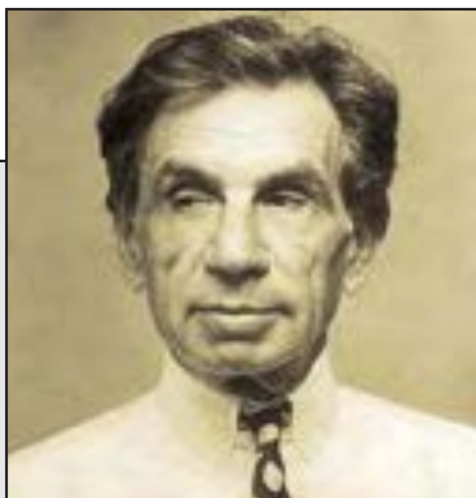
Cătălin MAMALI

Începând cu acest număr, publicăm o mare parte dintr-un amplu interviu pe care psihologul Cătălin Mamali i l-a luat muzicianului Mihai Brediceanu acum aproape trei decenii, interviu rămas până acum inedit. Interviul este de interes nu numai pentru că, în ciuda timpului trecut de atunci, ideile puse în discuție își păstrează actualitatea, dar și pentru legăturile dintre matematică și muzică, dintre știință și arte în general, pe care le explorează cele două personalități angajate în dialog.

(*Date din „caseta tehnică” a interviului: Interviul face parte din proiectul de psiho-istorie orală „Experiența Creației” (1969-1989), l-am realizat în două etape de peste o oră și jumătate fiecare (9 mai și 22 iunie 1983), la Ateneul Român, și a fost urmat de o discuție finală de aproximativ două ore desfășurată în martie 1986 acasă la Mihai Brediceanu, după ce i-am predat textul transcris. C. Mamali*)

– Stimate Maestre Mihai Brediceanu, în unele dintre lucrările dumneavoastră („Structuri plurale ale parametrului timp în coregrafie și teatru”, 1973, „Timpul polimodular și artele vizuale”, 1982) se relevă faptul că dvs. ați pornit la elaborarea concepției asupra timpului polimodular de la o „problemă artistică” generată de muzica pe care o compuneați pentru baletul *Meșterul Manole* prin anul 1967. Vă rog să încercați să relatați cât mai în detaliu acest proces. Vă rog să reconstruiți cât mai exact posibil factorii și caracteristicile contextului în care ați elaborat ideea cheie.

– Oricât ar părea de bizar, citind articolul „Timpul polimodular și artele vizuale” sau alte studii teoretice pe care le-am elaborat pe această temă, mai ales datorită caracterului formal al definițiilor și demonstrațiilor, care au un aer cam uscat, ideea de timp polimodular s-a născut într-o împrejurare profund legată de artă, s-a născut dintr-o problemă artistică. Scriam baletul *Meșterul Manole* și m-am izbit de o situație, care s-a limpezit și concretizat teoretic, în mintea mea, ceva mai târziu, dar pe care, inconștient și intuitiv, a trebuit s-o rezolv atunci. Viața este un fenomen continuu, noi vorbim de copilărie, adolescență, maturitate, bătrânețe ca intervale distinctive, dar ea este un fenomen continuu. Granițele dintre aceste perioade de viață nu sunt exacte, ele se întrepătrund, țin mai curând de mulțimile vagi. Dacă viața este un fenomen continuu, manifestările ei în schimb se exprimă în forme discrete (în sens matematic), ca respirația, bătăile inimii, mersul – pașii, diferitele mișcări din timpul lucrului, mișcările din practicarea unui sport etc. Aceste manifestări discrete prin apariția lor periodică, nerepetitivă sau repetitivă, definesc intervale de timp, „module” de timp. Frecvența acestor manifestări este de cele mai multe ori în funcție de starea psihologică a individului sau de starea obiectivă în care este cufundat. În acest sens, parcurgând o distanță dată, un individ grăbit face același număr de pași într-un interval de timp mai mic decât un altul care își face liniștit plimbarea; modulul de timp definit de pașii primului are o valoare mai redusă decât cel definit de pașii celui de al doilea. În consecință, în raport cu viteza de desfășurare a pașilor, scurgerea aparentă a timpului apare diferită pentru fiecare dintre cele două persoane.

Mihai Brediceanu **(n. 14 iunie 1920, Brașov – d. 4 martie 2005) a fost un compozitor, dirijor și muzicolog român, fiul compozitorului Tiberiu Brediceanu.**

M. Brediceanu a studiat pianul la Conservatorul din Brașov și teorie muzicală, dirijorat și compoziție la Academia de Muzică din București, la clasele lui Mihail Jora, Marțian Negrea, Florica Musicescu, Silvia Șerbescu și Ionel Perlea. În afară de asta, a mai absolvit cursuri de Drept și Matematică în București.

Din 1959 până în 1966 a fost director general al Operei Române din București. Din 1969 până în 1971 a fost director muzical al orchestrei Syracuse din New York, iar până în 1975, profesor al Universității Syracuse. Între 1978 și 1980 a fost director general al Operei din Istanbul și între 1982 și 1990 director general al Filarmonicii „George Enescu” din București. Din 1991 a fost numit din nou director general al Operei Române.

Pe lângă nenumărate piese muzicale pentru teatru, Brediceanu a mai compus o simfonie, patru dansuri simfonice, o suită pentru orchestra de cameră, piese pentru cor, muzică de cameră și cântece.

Este înmormântat la Lugoj.

(Wikipedia)

Scriind partitura despre care vorbeam (*Meșterul Manole*), am ajuns curând într-un impas: pe scenă era un număr relativ mare de personaje, cei „nouă meșteri mari”, plus „Manole zece”, care lucrau simultan la clădire. Pe de o parte, situația obiectivă în care urma să lucreze fiecare meșter – situație condiționată de locul exact în care se află, de ce anume lucrează, de duritatea pietrei, de forța sa musculară etc., iar, pe de altă parte, starea psihologică specifică fiecărui personaj implicau faptul ca apariția și desfășurarea diferitelor mișcări să fie măsurată cu moduli diferiți. În muzica tradițională însă, după cum se știe, timpul este măsurat cu o singură unitate – modulul de timp definit prin „bătăile” dirijorului, bătăi care reprezintă un sistem de referință de timp și a căror frecvență reprezintă tempoul muzicii respective. Faptul că desfășurarea muzicii este măsurată cu un singur modul de timp atrage consecința că un ansamblu de instrumentiști și dansatori are un tempo unic, general. Impasul despre care vă vorbeam a apărut în sensul că dacă, de exemplu, tempoul muzicii se accelera, viteza mișcărilor tuturor personajelor se accelera, ceea ce contrazicea principiul că fiecare personaj își măsoară timpul cu un modul propriu, specific.

Se punea problema definirii unei structuri constituite dintr-o colecție de referințe de timp, structură care să reprezinte pluralitatea de timpi particulari care aparent se desfășoară simultan pe scenă în conștiința diferitelor personaje. Evident, această structură de timp urma să asigure construirea unei muzici politemporale care să fie adecvată diversității trăirilor și situațiilor personajelor.

– Vă amintiți exact momentul în care ați avut această intuiție?

– Un moment pe la începutul partiturii în care cei nouă meșteri mari și Manole lucrau simultan la mănăstire. Îmi dădeam seama că ei nu puteau fi „mișcați” în scenă de o muzică cu o pulsație fundamentală unică. Evident, de la această constatare și până la formularea matematică a conceptului de timp polimodular, sub toate formele sale de coerență și complexitate, au trecut câțiva ani.

– Când ați avut această intuiție, ați încercat imediat s-o discutați și cu alte persoane?

– Nu, n-am discutat cu nimeni. Dimpotrivă, am încercat să mă gândesc intens la această problemă și am căutat să mă documentez singur, să văd ce s-a încercat anterior în acest domeniu, și am observat că lipsea o teorie fundamentală care să asigure construirea unor structuri de sisteme de referință de timp, sisteme care să fie complet independente între ele, dar perfect controlabile la nivelul unui sistem general.

– Vă rog să participați la următoarea situație experimentală problematică

imaginată. Să presupunem că artistul (compozitorul și dirijorul) Mihai Brediceanu nu ar fi fost dublat de matematicianul Mihai Brediceanu (domeniu în care ați susținut teza de doctorat în 1974 și care relevă preocupările dv. în topologia formelor sonore). Credeți că în această situație ați fi avut aceeași intuiție artistică, cea care v-a condus spre concepția timpului polimodular? Și dacă da, cum ați fi procedat ulterior, ce căi de soluționare ați fi ales? Cu cine ați fi cooperat?

– Mai întâi, trebuie spus că orice muzician în mod implicit are o gândire mai mult sau mai puțin științifică. El de multe ori nu-și dă seama de acest lucru, pentru că în Conservator lucrurile i se prezintă într-un limbaj care pare dezlipit (diferit) de gândirea matematică. Nu este întâmplător faptul că primul care a pus ordine în muzică a fost un matematician – Pitagora – care a exprimat clar modul de definire a intervalelor. Uneori, matematicienii, la rândul lor, sunt puțin mirați când le spun că muzica a anticipat anumite concepte matematice. De pildă, notarea muzicală este realizată într-un spațiu bidimensional, definit prin frecvență și timp – sigur, este un caz special. Acest lucru s-a produs în muzică prin secolele X-XI. Dar, explicitarea matematică, generalizarea conceptului, s-a făcut de Descartes abia prin 1635, bănuiesc. Pe de altă parte, sunt aspecte mai moderne ale matematicii, cum este, de pildă, teoria mulțimilor. Muzicienii practică elemente ale teoriei mulțimilor din secolul XIV, de când s-au stabilit tonalitățile, modulațiile. Tot sistemul existent deja în timpul lui Bach reflectă implicit caracteristici importante ale teoriei mulțimilor care existau în modul de gândire al muzicienilor, în felul în care aceștia operau. De fapt, tonalitățile sunt mulțimi de sunete. Operații elementare cu mulțimi, cum ar fi intersecția a două mulțimi, sunt practicate de mult în muzică. Astfel, când vorbim de trecerea dintr-o tonalitate în alta și explicăm copilului că în acest scop trebuie să întrebuințeze sunetele comune ambelor tonalități, în fapt îi cerem să întrebuințeze intersecția mulțimilor reprezentată de sunetele tonalităților respective. Nu mai vorbesc de faptul că în Evul Mediu se studia muzica în quadrivium, împreună cu astronomia și matematica (aritmetica și geometria) și nu se studia cu poetica, cu celelalte domenii așa-zis umaniste.

– Spuneți-mi, vă rog, dacă dumneavoastră nu ați fi avut această dublă formație și totuși ați fi avut intuiția privitoare la „timpul polimodular”, ce s-ar fi întâmplat?

– Probabil că aș fi intrat în aceeași stradă fără ieșire în care au intrat mulți alții, care au avut o formație limitată la modelele implicite oferite de muzică. Mai exact, m-aș fi limitat probabil la căutările anterioare, adică fie la obținerea unor organizări aleatorii, fie la construirea unor cazuri particulare de corelare a mai multor sisteme de pulsații cu timpi diferiți, ca, de exemplu, pulsații ale unor frecvențe, pe scara metronomului Maelzel, cu valori care au un divizor comun.

(Va urma.)

Literatura ca *Mathesis Universalis* (I)

Mihail DIACONESCU

Noţiunea de *mathesis*

În limba greacă antică, *mathesis* este un substantiv feminin polisemantic. El are înţelesuri precum *învăţare, dorinţă de instruire, doctrină, cunoaştere, ştiinţă, învăţătură. Mathesis* face parte din familia de cuvinte a verbului *manthano* (*eu învăţ, eu studiez, eu mă informez, eu mă instruiesc, eu învăţ pe de rost*). Substantivul *mathesis* poate fi găsit în operele unor scriitori antici greci foarte diferiţi ca stil şi preocupări literare sau filosofice. Tucidide (c. 460-c. 396 î.Hr.) îl utilizează în *Istoria războiului peloponeziac* (*Peloponnesiakos polemos*). Platon (c. 427-c. 347 î.Hr.) îl foloseşte în *Republica*.

Verbul *manthano* apare în opera lui Xenofon (427-355 î.Hr.), respectiv în *Memorabilia* sau *Amintirile despre Socrate* (*Apomnimoneumata*). Apare şi în opera lui Sofocle (c. 496-406 î.Hr.), respectiv în tragediile *Electra, Oedip la Colonos* (*Oidipous epi Kolono*), *Oedip rege* (*Oidipous tyrannos*).

Familiei de cuvinte din care fac parte substantivul *mathesis* şi verbul *manthano* îi aparţine şi *mathematica*. Substantivul *mathematica* numeşte ştiinţa care studiază mărimile, relaţiile cantitative şi formele spaţiale evidenţiate de percepţiile noastre.

În epoca modernă, sintagma *mathesis universalis,* cu sensul de *cunoaştere universală (generală), dorinţă de instruire universală, doctrină universală, aspiraţie spre cunoaştere universală, studiu universal, învăţătură universală,* a fost utilizată adeseori în scrierile unor filosofi. Vorbind despre condiţia specifică a literaturii ca artă a cuvântului, este necesar să invocăm preocuparea pentru *mathesis universalis* evidenţiată de scrierile acestor filosofi.

Matematizarea ca preocupare ştiinţifică şi filosofică unificatoare

Ideea că există o ştiinţă a universalului apare în Antichitate, respectiv în antologia *Organon* , cuprinzând scrierile dedicate de Aristotel logicii. *Organon* este un tratat despre logica universalului. Pentru el nu există decât ştiinţa universalului.

Ulterior, în filosofia şi logica scolastică, problema *universaliilor* ocupă un loc central. Universaliile sunt *concepte generale* discutate de cugetători antici precum Porfir (Porphyrios; c. 232-304) şi Boethius Philosophus (Anicius Manlius Severinus Boethius Philosophus; 480-524), teolog creştin preocupat de dogma Sfintei Treimi, logician şi moralist, iar în Evul Mediu, de Albertus Magnus (Albert von Bollstädt; 1193/1207-1280), Roscelin (1050-1120), Pierre Abélard (1079-1142), Wilhelm de Champeaux (1070-1120), Gauslenus Episcop de Soissons (1125-1151) şi alţii.

În plină Renaştere, preocuparea pentru o ştiinţă universală apare la teologul şi filosoful umanist Giordano Bruno (1548-1600), respectiv în lucrarea *Despre cauză, început şi unitate* (*De la causa, principio et uno,* 1584). Ea a influenţat concepţia filosofică monistă conform căreia nu există decât o singură realitate, fie materia, fie spiritul. Termenul de monism a fost introdus de filosoful de orientare leibniziană Christian Wolff (1679-1754), autorul lucrării *Logica sau cugetări raţionale despre puterile intelectului uman* (*Vernünfftige Gedancken von den Kräfften des menschlichen Verstandes*, 1712). Anterior, Wolff publicase lucrarea *Fundamentele iniţiale ale tuturor ştiinţelor matematice* (*Anfangsgründe aller mathematischen Wissenschafften*, 1710), tradusă ulterior în latină sub titlul *Elementa matheseos universae* (1713-1715).

Cugetători monişti au fost George Berkeley (1685-1753), Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) şi Nae Ionescu (1890-1940).

Ideea de *mathesis universalis* apare la René Descartes (Renatus Cartesius; 1596-1650), cugetător de orientare spiritualistă, considerat de mulţi fondatorul filosofiei moderne. În opera sa fundamentală, *Discurs despre metoda de a ne conduce bine raţiunea şi de a căuta adevărul în ştiinţe* (*Le Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences,* 1637), respectiv în regula a IV-a, Descartes elogiază virtuţile matematicii ca preocupare ştiinţifică pentru ordine, măsură, relaţii şi cantitate înţelese dintr-o perspectivă logică deductivă. În matematică, afirmă Descartes, găsim o imagine universală a cunoaşterii umane cu o puternică forţă revelatoare. În mod necesar însă, virtuţile matematicii pot şi trebuie să susţină şi alte preocupări ştiinţifice, din cele mai diferite domenii de cercetare empirică sau teoretică. Mai mult chiar, această preocupare trebuie *să preceadă* orice manifestare a spiritului omenesc.

Descartes fondează *matematizarea* ca preocupare pentru utilizarea unor concepte matematice în formularea unor ipoteze şi *derivarea logică* a consecinţelor acestora. Matematizarea susţine şi dă rigoare oricărei construcţii teoretice, întrucât modelele de gândire, simbolurile utilizate şi relaţiile descoperite se referă la *aspecte de maximă generalitate* ale unui anumit domeniu al realului. De aceea, orice domeniu al ştiinţei este matematizabil.

Ideea de a uni într-o *perspectivă unitară* diversele ştiinţe şi moduri de cugetare nu îi aparţine însă doar lui Descartes. Înaintea lui, filosofii scolastici erau convinşi că această unificare se poate realiza din perspectiva credinţei creştine, respectiv a relaţiei dintre raţiune şi mistică.

Faptul acesta a fost strălucit demonstrat de Mircea Vulcănescu (1904-1952) într-una dintre lucrările sale reprezentative, respectiv în *Logos şi eros în metafizica creştină* (1932).

După Descartes, ideea de a corela într-o *riguroasă perspectivă unificatoare* ştiinţele, filosofia şi credinţa creştină l-a preocupat, de asemenea, pe Isaac Newton (1642-1727), matematician, fizician, astronom şi teolog, cel ce a pus bazele mecanicii clasice. Ideea de *mathesis universalis* direcţionează demonstraţiile sale din *Principiile matematice ale filosofiei naturale* (*Philosophiae naturalis principia mathematica,* 1687), lucrare care a dat un impuls decisiv preocupărilor de a afla un principiu universal de inteligibilitate, demonstrabil cu ajutorul ştiinţelor şi al logicii.

La Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), savant cu preocupări enciclopedice (ştia, între altele, că limba şi poporul român sunt de origine latină), dialectician de mare forţă speculativă şi logician atras de utilizarea simbolurilor, preocuparea pentru *mathesis universalis* este constantă.

Leibniz era convins că simbolurile utilizate în diverse ştiinţe (matematică, logică, alchimie, fizică, astronomie, cartografie etc.) pot constitui un limbaj abstract ce corespunde ideii de *mathesis universalis.* Acest limbaj se poate înfăţişa şi ca o *„ars combinatoria”* , bazată pe principiile cantitative matematice.

Preocuparea pentru *mathesis universalis* este evidentă în lucrarea *Despre originea radicală a lucrurilor* (*De rerum originatione radicali*, 1697), în care Leibniz vorbeşte despre *ordinea* ce domneşte în Univers, despre raporturile noastre cu ea şi despre Dumnezeu ca Principiu (Creator, Sursă, Raţiune) al tuturor lucrurilor (existenţelor) văzute şi nevăzute, ştiute şi neştiute, înţelese şi neînţelese, trecătoare şi eterne.

Ideea de *mathesis universalis* este reluată de Leibniz în *Monadologia* (*La Monadologie*, 1714), respectiv în demonstraţiile sale despre relaţia dintre Dumnezeu Perfecţiune şi creaturile perfectibile, dar mai ales în cele despre organizarea fizică şi metafizică a lumii.

În opera lui Emanuel Swedenborg (1688-1772), savant, naturalist, filosof şi teolog suedez, puternic influenţat de Descartes, Newton şi Leibniz, există preocuparea de a găsi un limbaj filosofic universal (*mathesis universalis*) apt să exprime cele mai variate cuceriri ale cunoaşterii umane. Acesta este sensul operei sale fundamentale *Principia rerum naturalium* (1734). Ideea de *mathesis universalis* a fost aplicată de Swedenborg şi la studiul *Bibliei*. Faptul este evidenţiat de vastul tratat *Misterele cereşti revelate de Geneză şi Exod* (*Arcana Coelestia quae Genesi et Exodo sunt Detecta*, opt volume, 1748-1756).

Swedenborg este un autor controversat. Scriitori ca Balzac sau Baudelaire admirau fără reţinere scrierile sale. Mircea Vulcănescu le dispreţuia. Cine citeşte „Etica lui Kant”, lecţie redactată de Mircea Vulcănescu în 1943 pentru seminarul său de la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti (cf. Mircea Vulcănescu, *Opere,* volumul I, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă şi Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005, pag. 207-215), poate constata acest dispreţ.

Faptul că opera lui Swedenborg, respectiv aspiraţia sa spre *mathesis universalis,* a devenit, în secolul al XIX-lea, un motiv de preocupare pentru mulţi intelectuali, a influenţat evoluţia literaturii. Realismul balzacian şi îndeosebi curentul simbolist au puternice afinităţi cu preocupările pentru *mathesis universalis.*

Preocuparea pentru *mathesis universalis* în opera lui Constantin Noica

O preocupare sistematică, amplă şi riguroasă pentru *mathesis universalis* găsim în vasta operă filosofică a lui Constantin Noica (1909-1987). Este o preocupare ce porneşte de la pasiunea lui Noica pentru Pascal şi Descartes, precum şi din perioada studiilor la Facultatea de Matematică din Bucureşti (1932). Ea a susţinut ulterior toate demersurile teoretice ale lui Noica, însoţind, ca o lumină protectoare, cele mai diferite abordări teoretice ale filosofului.

Faptul ne este semnalat chiar de volumul de debut al lui Noica, respectiv de *Mathesis sau bucuriile simple* (1934).

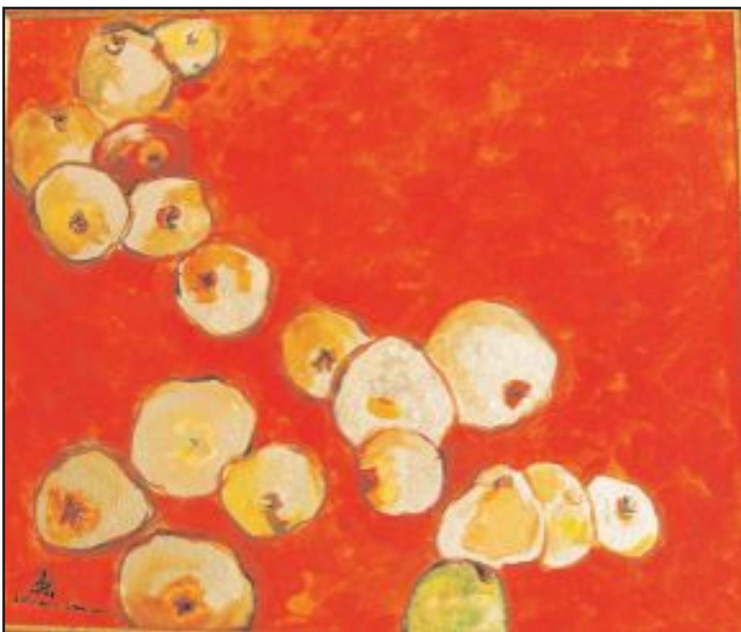
Știința, parte a culturii

Ceea ce unifică, *organizează, direcționează* și *evidențiază* cunoașterea omului este dimensiunea spirituală a existenței sale, susține Noica, pe bună dreptate. Diversele capitole ale cărții sale, respectiv „Despre culturile de tip geometric", „Despre bucuriile simple", „Despre istorie", „Despre imposibilitatea de a face orice", „Despre Dumnezeu", „Despre omul care nu este", „Despre singurătate", „Despre păcat", dar mai ales „Despre problema totului și a părților", arată cât de puternică este convingerea lui Noica despre posibilitatea ca o știință atotcuprinzătoare, o *mathesis universalis,* să exprime în mod adecvat tot ceea ce devine obiect și rezultat al cunoașterii.

Este necesar să subliniem faptul că preocuparea lui Noica pentru opera lui Descartes are caracter consecvent, sistematic și de lungă durată.

În mod deosebit, pe Noica l-a preocupat lucrarea lui Descartes *Regulae ad directionem ingenii* (postum, 1701). Regulile pentru orientarea spiritului gândite de Descartes pun problema relației dintre matematică și metodele cu care ea operează. Descartes este convins că metoda care îl preocupă pe el în dezbaterile dedicate matematicii are caracter *universal.* Așadar, ea este aplicabilă *în orice domeniu* al cercetării, inclusiv în judecățile care au în vedere existența metafizică (transcendentală). El crede că în lume (în univers) există o *ordine unică, universală, atotcuprinzătoare,* riguros structurată, asemeni celei matematice.

Au urmat lucrările pe care Noica le-a dedicat lui Descartes, respectiv *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), în care găsim capitolul intitulat *Conceptul de mathesis universalis la Descartes* (el a fost publicat inițial în *Revista de filosofie*, Nr. 1/1935 sub titlul *Ideea de știință universală la Descartes*) și *Viața și filosofia lui René Descartes* (1937). În teza de doctorat intitulată *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou,* apărută în 1940, Noica revine asupra lui Descartes în capitolul VI, *Raționalismul și logica invenției.*

Preocuparea pentru ***mathesis universalis*** l-a determinat pe Noica să unească în opera sa sugestiile oferite de logică, lingvistică, folclor, teologie, istoria literaturii, etnologie, fizică, chimie, astronomie, astrofizică, matematică, metafizică și de numeroase alte științe sau discipline științifice într-o viziune originală și revelatoare. Este o preocupare care explică, în bună măsură, receptarea excepțională a operei lui Noica în timpul vieții sale și în posteritate. Este știut însă că această preocupare a provocat și reacții potrivnice, din partea unor pseudogânditori care s-au referit la opera lui Noica încercând să-i nege valoarea.

Pentru Noica, *mathesis universalis* poate fi o formulă cuprinzătoare ce evocă, pe de o parte, tot ceea ce se întâmplă, iar pe de alta, *spiritul ce „ritmează realitățile pe care le ia în considerație".* *Mathesis universalis* se realizează ca ordine, structură logică și geometrică în actele de creație și ca atitudine ascetică susținută de spiritul eliberator, antientropic al omului însetat de regenerare, de învierea spirituală și de Absolut. Elementele însumate în *mathesis universalis*, consideră Noica, *„zac în noi înșine",* altfel spus, în *spiritul general* omenesc. *Mathesis universalis* evidențiază starea și ideea de armonie, de raționalizare calmă, pe care o fundamentează cultura europeană.

Așadar, *mathesis universalis* dă seama și de ceea ce este spiritual în noi, dar și în afara noastră, în viața oamenilor cu evoluțiile ei imprevizibile și atotputernice și care ne apar uneori iraționale. *Mathesis universalis,* adaugă Noica, aspiră spre realizarea unui limbaj universal, care poate fi înțeles de oameni de pretutindeni, comunicând astfel *„toți împreună cu eternitatea",* evidențiind faptul că viața se modelează în conformitate cu exigențele spiritului.

Noica nu absolutizează posibilitățile oferite de mathesis universalis. În lucrarea *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), apărută la numai doi ani după *Mathesis sau bucuriile simple,* Noica precizează că, în timp ce noțiunile, demonstrațiile și filosofia tind să surprindă existența în scheme logice general valabile, viața merge înainte și le modifică, le corectează, le contrazice sau pur și simplu le neagă și le spulberă. Fapt deosebit de semnificativ, în *Jurnal de idei* (postum, 1990), Noica ne spune că *mathesis universalis* la care visa în tinerețe îi apare ca *„știința modelului ontologic, universal valabil".* Această știință a *„modelului ontologic, universal valabil"* comunică în mod strâns mai ales cu logica.

În această ultimă precizare a lui Noica despre relația dintre *mathesis universalis* și logică se află cheia unei înțelegeri teoretice profunde și cuprinzătoare a literaturii. Se află, de asemenea, o cheie pentru înțelegerea dimensiunii religioase a artei cuvântului.

Noica, filosoful care a trăit ascetic, pentru că era un credincios profund, dar și foarte discret și care a fost un foarte subtil apologet al spiritualității românești, cunoștea bine dogma ortodoxă despre raționalitatea imprimată creației de Rațiunea Supremă (Logosul), revelată oamenilor pe cale naturală și supranaturală. Această raționalitate imprimată creației ne ajută să accedem, cu ajutorul rațiunii limitate de care dispunem, la ideile de ordine, frumusețe, ierarhie, bună întocmire și măreție la scară cosmică. Dimensiunea pancosmică și pancalică este specifică Sfintei Liturghii ortodoxe.

Ulterior, în volumul *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937), Noica insistă asupra ideii că reabilitarea și salvarea omului din mizeria, tirania, contradicțiile și decăderea epocii moderne își pot avea sursa doar în acțiune, iubire și în voința fermă, inconturnabilă, creatoare de ordine și armonie. Această voință echivalează cu o situare ascetică, dar și cu o revoluție spirituală, cu o *agonie* (luptă), în sens filosofic și moral, orientată de cerul spiritual din noi, pentru că *„numai creștinismul face indivizi puternici".* Iar mai departe: *„Un singur ins al zilei de azi ar avea viitor – creștinul",* întrucât *„creștinul singur este, până acum, portretul omului".*

Mathesis sau bucuriile simple și *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* sunt cărți fundamentale în cultura română și europeană. Ele demonstrează faptul că ideea de *mathesis universalis* are, pentru Noica, un înalt înțeles spiritual.

Ion Barbu, despre relația dintre cercetarea matematică și funcția poetică a textului, fondată pe metaforă

Asupra relațiilor de o inepuizabilă complexitate dintre matematică, știință care are ca obiect studiul mărimilor, al capacității lor de cuprindere, al relațiilor cantitative și al formelor spațiale, respectiv al tendințelor axiomatizante în știință, pe de o parte, și literatură, artă a cuvântului, pe de alta, a reflectat Ion Barbu (Dan Barbilian; 1895-1961), algebrist, geometru și poet, una dintre marile personalități ale științei românești și europene. El a fost preocupat în mod special în lucrările sale de unele tendințe axiomatizante extinse spre mecanică și teoria funcțiilor, ca și de algebră și geometrie algebrică. A fost preocupat și de principiile supraordonatoare care pun în evidență relația, identitatea sau contiguitatea dintre matematică și literatură. Pentru el, literatura ca *mathesis universalis,* dar și ca exprimare a visului trăirii și extazului, este un fapt de la sine înțeles.

Despre unitatea de fond dintre cercetarea matematică și funcția poetică a textului literar, Ion Barbu a scris un text binecunoscut de filosofi, teoreticieni literari și matematicieni, dar și de publicul larg, iubitor de cultură, în care afirmă: *„Mă consider un reprezentant al programului de la Erlangen, al acelei mișcări de idei care, în ceea ce privește întinderea consecințelor și răsturnarea punctelor de vedere, poate fi asemuit Discursului Metodei sau Reformei însăși. Specializării strâmte ori tehnicității opace, de dinainte de Erlangen, se substituie un eclectism luminat. El continuă adâncirea fiecărei teorii în parte, fără să piardă din vedere omogenitatea și unitatea întregului. Astfel, cercetarea matematică majoră primește o organizare și orientare învecinate cu aceea a funcțiunii poetice, care, apropiind prin metaforă elemente disjuncte, desfășură structura identică a universului sensibil. La fel, prin fundarea axiomatică sau grupal-teoretică, matematicele asimilează doctrinele diverse și slujesc scopului ridicat de a instrui de unitatea universului moral al conceptelor. În acest chip ele încetează de a mai fi o laborioasă barbarie..."* (*Autobiografia omului de știință. Notă asupra lucrărilor științifice,* 1940, pag. 180.)

(Va urma.)

Desen de Cucu Ureche

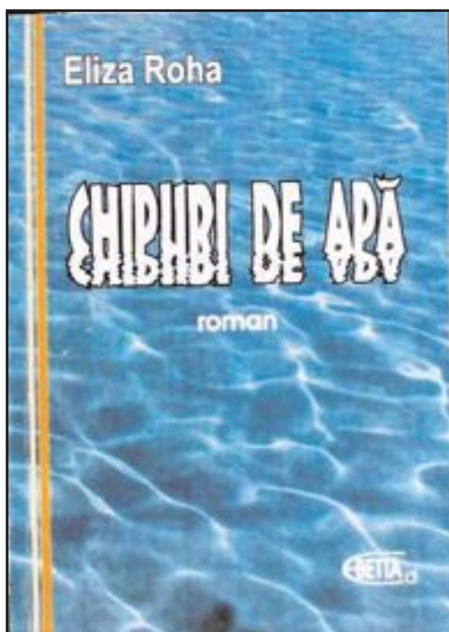
Cartea care vă așteaptă

Recviem pentru critica de azi

Emil LUNGEANU

Nu știu dacă Lofti Zadeh, lansând pe la mijlocul anilor '60 teoria mulțimilor *fuzzy,* o făcuse cu ambiția de a găsi, fie chiar și impreciziei din domeniul fenomenelor psihice, un model matematic, dar tare i-ar mai fi plăcut, fără doar și poate, un titlu precum *Formula matematică a iubirii* – precedentul roman semnat de Eliza Roha, ca să nu mai vorbim de paginile celui de față, *Chipuri de apă* (Edit. Betta, 2011), unde întrepătrunderea lumii sensibile cu alte straturi fantomatice ale existenței face ca actanții să aibă multiple grade de apartenență, depășind clasica dihotomie. Intersectarea acestor mulțimi deschide subtile canale de comunicare, asemenea unui sistem periferic de vase capilare sau unor terminații nervoase, cu enigmatice entități transcendente (Inteligența Supremă, Înaltul Spirit, cei doisprezece Înțelepți ai Marelui Sfat, Indrada și „iubitul ei energetic" Arcos, „elementalii"), oarecum ca în *pleroma* gnosticilor, însă nesistematizate ca acolo. Ele se insinuează în narațiune în mod neprevăzut pentru a urmări, paralel cu cititorul, evoluția eroinei și pentru a-i controla destinul în direcția unei metempsihoze de cea mai clasică speță (*samsara*), atâta doar că „modernizată" terminologic cu explicații „energetice" și extrasenzoriale în pas cu actuala modă a fenomenelor „psihopupu". S-ar putea chiar vorbi de o poveste la limita genului S.F., dacă luăm în considerare pretențiile științifice ale decodificării experiențelor personajului în acest mod, în afara oricărui cadru misticoid. Numai că formula scientistă aleasă de autoare nu pare să aducă mari servicii psihologismului metodic al acestui roman, pe care l-ai prefera lăsat mai degrabă nedeslușit și ambiguu. Experiențele crepusculare induse de infarct, tangența morții și reanimarea, bunăoară, puteau fi la fel de bine identificate și cu acele apocalipse „accidentale" din clasificarea psihanodică propusă de Culianu, trăite de o „victimă a unui accident sau a unei boli grave". În schimb, construcția narativă și-a găsit o opțiune ideală în aglutinările structurale (fluxul continuu, nesegmentat în capitole), în perfect acord cu un atare roman de analiză, cu permanente rememorări și reverii. Această tehnică de construcție potențează în mod eficient impresia de sincronism, de băltire și spațializare a timpului după model einsteinian, favorizând confuzia lumii simțurilor cu epifaniile lumii paralele a tainicelor energii chemate să explice evoluțiile și metamorfozele eroinei. De altfel, nu numai arhitectura narativă este indivizibilă, dar chiar și dialogul (și așa rarisim), frazat adeseori nu prin elementarul schimb de replici, ci prin mozaicarea vocilor și parataxă, ca și cum el însuși n-ar fi altceva decât un șir de tribulații ale unui lung monolog interior. Un personaj abia reîntors în patrie se vede întrerupt din meditațiile lui de un apel telefonic din străinătate, prilej pentru a ilustra o asemenea aglutinare: „Telefonul frumoasei Miriam îl readuse la realitate. Îi era dor de el, poate că mă urc în primul avion și vin după tine, am auzit că româncele sunt ademenitoare, dar de unde, niște prăpădite, muncite și exploatate de bărbați, înseamnă că nici tu nu te-ai purtat mai frumos cu soția ta, recunosc, așa este, eram prea tânăr, incapabil de sentimente puternice și stabile, când m-am maturizat te-am întâlnit pe tine, hoțomanule, mă seduci cu vorbe frumoase, te seduc cu dragostea mea, Miriam, ești totul pentru mine!" Efectul acestor conglomerate se adaugă în mod sensibil transportului narativ de ansamblu, ferindu-l astfel de stații și discontinuități ca de niște obstacole. Portretele apar și ele volatile precum în niște fotografii mișcate, actanții lăsându-se estompați de mediul ambiant cu care treptat se amestecă, asemeni unor cuburi de gheață puse într-un pahar cu whisky. Consortul eroinei se abandonează unui *dolce farniente* citadin, drogat de zumzăiala orașului, la fel ca napolitanii insolați ai lui Winterhalter: „Odată ajuns în pacea camerei închiriate, nu-l mai interesa nimic în afară de odihnă, aproape că uita de măsurătorile energetice, de scopul venirii sale aici, amâna mereu deslușirea unor probleme pe care le socotise esențiale pentru el. Orașul îi amâna hotărârile, o lentoare plăcută îl împingea de la o zi la alta, îi anula voința, se simțea ca o rufă stoarsă, după ce fusese spălată de orice gând răzbătător, și pusă la zvântat în căldura caniculară a soarelui nimicitor." O transă de aceeași speță, produsă de schimbarea mediului, trăiește și eroina însăși atunci când, trimisă în delegație pe Valea Oltului, se lasă furată de priveliștea montană și de metamorfoza norilor în care, asemenea lui Hamlet asistat de Polonius, recunoaște fel și fel de făpturi: „Se așeză pe taburet cu brațele deasupra capului și se lăsă cu spatele pe zidul încălzit de soarele ce dogorea tot mai puternic. Privi cerul. Părea o bucată din interiorul unei sfere imense. Pe albastrul senin se plimbau abia sesizabil nori albicioși ce luau forme bizare. Se amuză privindu-i. Un fluture enorm, cu aripi albe, pufoase, încremenise pe boltă. Alături, un moș cu părul rebel și barbă lungă, lungă ce se răsfira în spațiul infinit aproape de mânuțele dolofane ale unui copil ce râdea pe cer. Urmări conturul trupului dodoluț, chiar și piciorușele din nori adunați, împinși de gura de lup a pâclei cenușii ce se strângea în stânga văii. Acolo, lucrurile păreau să ia altă întorsătură. (...) Nori cenușii înaintaseră pe boltă luând forma unui balaur cu trup vinețiu" etc.

Opera de până acum a Elizei Roha (nu mai puțin de douăsprezece romane în ultimul deceniu, fără a mai pune la socoteală dramaturgia și divertismentul liric!) își desemnează autoarea, neîndoielnic, ca pe o prozatoare redutabilă a cărei notorietate se lasă încă așteptată. Căci afară de câteva excepții notabile datorate binemeritatelor întâmpinări făcute de un Aureliu Goci, Emilian Marcu, Crina Decusară și alții, lipsa de reacție, de comentariu, aduce încă o dată dovada – dacă mai era necesar – că acel certificat de deces al criticii noastre literare semnat de Eugen Ionescu în *Rampa* din 5 octombrie 1933, și-a găsit în vremea de azi (sub „dictatura nonvalorii", cum ar zice Magdalena Albu) acoperire.

Portret de cărturar

Ion POPESCU-SIRETEANU

Doamna Liliana Aron Ene (n. 1969), fiica preotului Ioan Ene și a doamnei Lia Ene din Curtea de Argeș, a absolvit Facultatea de Teologie Sfânta Mucenită Filoteia a Universității din Pitești și este doctor al Universității Ovidius din Constanța (2006), cu teza *Conceptul ortodox de comuniune în creația populară românească. Implicații morale,* realizată sub îndrumarea pr. prof. univ. Dumitru Radu. Este lector la Facultatea pe care a absolvit-o. A publicat un mare număr de studii și articole în domeniul teologiei, impunându-se ca un valoros cercetător.

Amintim mai întâi cartea *Istorie și cultură teologică,* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, 242 p. Prefața cărții trasează direcția de evoluție a creației acestei înzestrate autoare, cu apropieri interdisciplinare, unele legate de obiceiurile și tradițiile populare. „În vederea surprinderii acelui specific național al spiritualității poporului român", autoarea este convinsă că, în lumea contemporană, noi, românii, putem ființa ca neam, „Redescoperind și revalorizând în mod obiectiv și onest istoria, cultura și tezaurul tradițiilor populare românești", printr-o întoarcere „prin sfânta tradiție în tinda Sfintei Biserici, spre a asculta cuvântul Evangheliei".

De curând, doamna Liliana Aron Ene a publicat, la Ed. Tiparg din Pitești, cărțile *Conceptul ortodox de comuniune* (vol. I) și *Comuniunea în creația populară românească. Implicații morale* (vol. II).

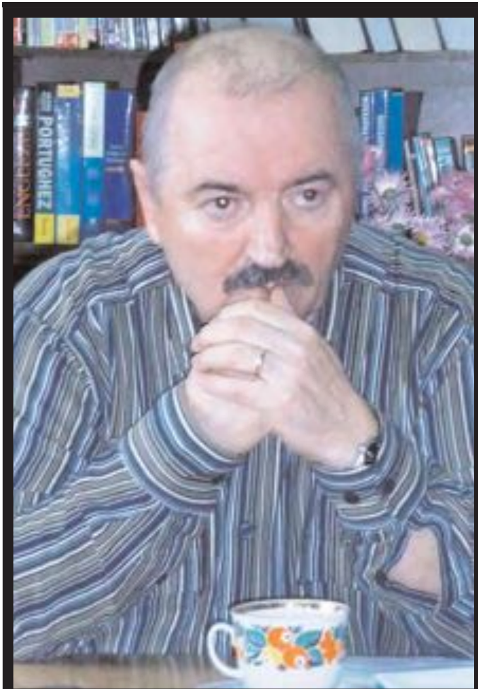
Stăpânind bine atât știința teologică, dar și folcloristica, autoarea este între primii cercetători care stabilește relații importante între teologie și folclorul românesc. Pr. prof. univ. Dumitru Radu, în *Prefața* primului volum, spune că aceste două cărți „sunt mărturia unui mare volum de muncă: informație și aprofundare științifică a unei teme inedite în literatura teologică contemporană" și că „informația teologică este dublată fără ezitări de cea folclorică".

Aceleași aprecieri sunt prezentate și pe coperta a IV-a a volumului *Istorie și cultură teologică:* „Dovedind putere de analiză și ușurință în expunerea temelor abordate, Liliana Aron Ene argumentează doctrinar, dogmatic, moral, scripturistic, dar și filologic – atunci când se raportează la cultura populară – fiecare articol în parte."

Volumele se bazează pe o bibliografie foarte bogată atât în domeniul teologiei, cât și în cel al folcloristicii.

Cartea care vă aşteaptă

Dulci amintiri de la Pelinia

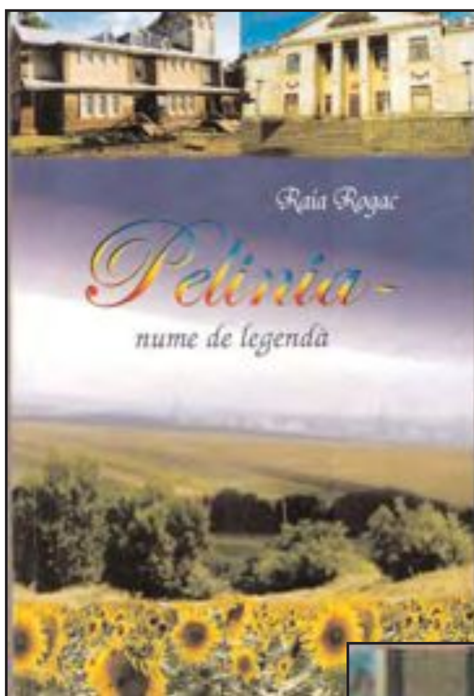
Victor DUMBRĂVEANU

N-**aş putea spune** că această veche aşezare e a doua mea baştină. Căci fiecare dintre noi are un colţ sfânt de pământ de unde îi cresc rădăcinile. Îl am şi eu de bună seamă, dar mai am încă unul, despre care nu mi-am permis până acum să vorbesc. Fiind de la Strâmba (azi Corlăteni), primul sat de dincolo de Bălţi pe magistrala nordului, coloana vertebrală a Moldovei, am fost nevoit să termin şcoala medie la Pelinia, localitate ce mi-a intrat adânc în biografia şi în fiinţa mea. Astfel, o pot considera un fel de altoi pe tulpina existenţei mele. De aici m-am ales cu prieteni de-o viaţă, am avut parte de pedagogi extraordinari, am trăit prima mea dragoste şi chiar dacă am venit la Pelinia, adus de mama, la 13 ani şi am părăsit satul la 16, amintirile acelor trei ani îmi dăinuie ca o primăvară curată şi sinceră, culorile căreia s-au prelins cu dărnicie în paginile cărţilor pe care le-am scris.

Deşi suntem din sate diferite, am învăţat în aceeşi şcoală cu poeţii Ion Vieru, Ianoş Ţurcanu, umoristul Gheorghe Postolache, publicista Raia Rogac. Am avut toţi parte de o atmosferă caldă, în care era imposibil să nu te ţii de carte, dar, principalul, l-am avut dascăl pe profesorul de limbă şi literatură română Petru Bacoş, un pedagog de excepţie, cu studii liceale româneşti, care a ştiut să ne altoiască dragostea faţă de cuvântul artistic, ne-a cultivat gustul elevat pentru literatura clasică şi mai ales pentru corifeii ei Eminescu, Creangă, Alecsandri. Orele mirifice ale lui Petru Bacoş erau adevărate perle pedagogice, în care triumfau frumosul, ingeniozitatea, imaginativul, de aceea majoritatea absolvenţilor ce treceau prin clasele lui obţineau note mari la tezele scrise, aveau o pregătire teoretică temeinică şi posedau o bună cultură a expunerii. Iar după mulţi ani, domnul Bacoş se mândrea cu noi, ne citea cărţile, ne aştepta, ne propaga opera printre elevii şi studenţii de la colegiul din Râşcani, unde lucrase în ultimii ani.

Printre prietenii intimi din acei ani pelinieni mi-au rămas pentru toată viaţa foştii colegi de clasă Ştefan Ţurcanu, doctor habilitat, şef de catedră la Universitatea Agrară, Alexandru Lungu, medic-farmacist, şi Petre Pasecinic, inginer şi om de afaceri din Sankt Petersburg. Cu mulţi pelinieni însă mă cunosc din şcoală şi ne bucurăm de fiecare dată când ne întâlnim. De exemplu, economistul Victor Ghilescu, fost şef al Direcţiei financiare a Primăriei Chişinăului, a susţinut cu noi doar examenele de absolvire, el frecventând şcoala serală. Odată, la o întrunire înaltă a finanţiştilor din republică, el vorbise cel mai bine dintre toţi, convingător, cu argumente, pe când ministrul şi nişte viceminiştri o spălaseră în nişte ape, cum se mai spune. Şi atunci eu, întreţinându-mă cu un coleg de breaslă, mă întrebai retoric:

– Pe Ghilescu îl ştiu, căci a terminat la Pelinia serala, dar ce-au terminat iştilalţi, care au mai vorbit aici? Şi au terminat oare ceva?

U**n nou prilej** de a reveni la anii candizi ai adolescenţei a fost apariţia volumului *Pelinia – nume de legendă,* al publicistei Raia Rogac. După ce mai editase vreo trei cărţi de publicistică, iar unul mi-l oferise cu autograf, rugându-mă să-i fac o prezentare, dar nu ştiu cum nu ajungeam să o scriu, iată în sfârşit lovitura de graţie a Raiei, pentru care o laud şi o apreciez în mod deosebit. Fie ca aceste elogii să treacă şi la truda anterioară a condeierei. Cartea Raiei mi-a adus între copertele ei mulţi oameni pe care i-am cunoscut pe parcursul anilor, răscolindu-mi amintirile.

Locuiam la internatul şcolii cu alţi băieţi şi fete veniţi de prin împrejurimile Peliniei. Mi-am amintit de colegul meu de bancă, tot Victor şi el, fratele poetului Ianoş Ţurcanu, pe care nu l-am mai văzut de mult. Clasa noastră a fost foarte unită. Opt ani în urmă am sărbătorit aniversarea a 40-a de la absolvire, unde au fost prezenţi şi majoritatea profesorilor noştri. Peste doi ani se vor împlini 50, învăţătorii s-au cam trecut, dar şi colegii ni s-au rărit, aşa că nu ştiu dacă ne vom mai aduna.

L**a pregătirea volumului** de faţă, autoarea a dat dovadă nu numai de vervă şi har publicistic, dar şi de cunoştinţe temeinice în mai multe domenii. Pentru a prezenta un sat în deplinul sens al cuvântului, calităţile de reporter ale autoarei s-au dovedit a fi insuficiente. Şi au ajutat-o istoricul,

Raia Rogac

cartograful, folcloristul, economistul, pedagogul, biblioteconomul, medicul, asistentul social, funcţionarul public, specialistul în onomastică, lingvistul – şi toate într-o singură persoană, cea a autorului – Raia Rogac, care a ştiut să adune texte ale mai multor consăteni. Mai adăugăm la toate acestea şi neţărmurita dragoste faţă de baştina dulce, cu gust amar în denumire.

Acest lucru îl remarcă şi prefaţatorul, scriitorul şi editorul Iurie Colesnic: „Cartea este scrisă cu foarte multă dragoste pentru oamenii Peliniei. Această aserţiune o ilustrează concludent două capitole: cel care stă la suprafaţă şi care este, poate, cel mai voluminos – dicţionarul personalităţilor, şi cel de-al doilea, ceva mai ascuns – folclorul satului Pelinia, toponimia şi onomastica satului, adică acele elemente pe care un om născut în sat le însuşeşte din copilărie şi care sunt jaloanele lui pe parcursul întregii vieţi."

Materialul scris, cât şi cel fotografic, nu epuizează nici pe departe tema propusă. Profilul unei aşezări omeneşti, preocupările locuitorilor, destinele lor intercalate în evenimente istorice formează un flux inepuizabil. Se prea poate că volumul Raiei Rogac va fi un peron de plecare pentru alţi autori, care vor merge şi mai departe, vor săpa în profunzime, vor generaliza aspectele vieţii şi traiului pelinianului de rând, dar şi al intelectualilor proveniţi din partea locului. Oricum, cei care vor scrie mai departe cronica Peliniei vor porni de la cartea în cauză, care deja a devenit o raritate bibliografică.

La lansarea ei au venit oameni de la Pelinia, în frunte cu primarul Gheorghe Bagrin, dar şi mulţi chişinăuieni de obârşie peleniană. Au fost şi lăturaşi, ca de exemplu, eu şi poetul sofian Iulian Filip. Ne uitam ambii cu invidie la autoare şi la volumul de o excelentă ţinută grafică, deoarece satele noastre nu dispun de asemenea cronici.
L-am întrebat pe colegul Iulian Filip:

– Te-ai apuca de-o asemenea muncă?

– Nu m-aş încumeta, a fost răspunsul lui, care l-a generat şi pe al meu.

– Nici eu. Nu mi-ar ajunge puterile şi răbdarea.

Schimbul acesta de replici e poate cea mai concludentă apreciere a faptei publicistei Raia Rogac. Îi dau dreptate autoarei că Pelinia e mai mult decât un nume, e un destin care uneşte străbunii cu urmaşii, creând un cosmos numit de daci NEMOARTE.

Prozatorul, eseistul, publicistul Victor Dumbrăveanu s-a născut la 20 august 1946, în satul Corlăteni, raionul Râşcani, în fostul judeţ Bălţi, într-o familie de ţărani. În 1968 a absolvit Facultatea de Filologie a Universităţii de Stat din Moldova. A început să scrie din şcoală, a continuat şi în anii de studenţie, astfel că i-a fost uşor să se angajeze pe post de redactor la mai multe ziare şi reviste, chiar din ultimii ani de studii în Capitală: la *Moldova socialistă* (1966-1972), la *Tinerimea Moldovei* (1972-1977), la revista *Moldova* (1977-1986). A fost redactor-şef la revista *Orizontul (Columna)* (1986-1991), redactor-şef adjunct la *Business glob, Curierul de seară* (1991-1996), a fost consilier la Ministerul Culturii (1996-2001). În ultimii ani a lucrat ca redactor şi redactor-şef adjunct la ziarul *Capitala* şi la revista *Moldova.* A murit la 4 decembrie 2011.

A debutat cu povestiri şi nuvelete în *Tinerimea Moldovei, Cultura* şi *Moldova socialistă.* Editorial a debutat cu volumul de nuvele *Insula de coral* (1975). Are semnate peste douăzeci de cărţi, între care romanele *Strigătul de pe celălalt mal al dragostei* (1977), *Numeşte fericirea altfel* (1980), *File de adio* (1981), *Nesomnul bărbaţilor* (1985), *Pasărea din noi* (1987), *Îngerii de gheaţă – romanul unui licean singuratic* (2008); volumele de povestiri *Casa cu faţa spre ispită* (1993), *Trăim ultima dată* (2002), *La Paris, la neamuri. Jurnal de impresii, note, opinii* (2002), *Lecţia de amor* (2010), *Jurnal ironico-sentimental* (2010), volumele de publicistică *Orele de dimineaţă* (1978), *Trenul ce aduce primăverile* (1980), *Minunile Meşterului Întrece-Timp* (1985), *Dor de casă* (1989) ş.a. A scris şi cărţi pentru copii: *Vornicel la nunta badei* (1988), *Puştanii* (1998) ş.a.

Acad. Mihai Cimpoi scrie despre el: „Fără a folosi formule narative sofisticate, pseudolivreşti, Victor Dumbrăveanu rămâne fidel universului mic în care omul simplu trăieşte cu toate fibrele sufletului drame sentimentale, înstrăinare, momente de bucurie, dragoste şi împlinire, dar şi de «eclipsă», de nelinişte şi dezamăgire, de patimi subjugătoare şi eliberări de ele; sunt file de viaţă simple, notate cu lirism, umor şi cu credinţa povestitorului că şi ungherele tăinuite ale universului intim merită radiografiate". (Raia ROGAC)

Un argeșean prin lume
Valentin Lipatti
(26.03.1923 – 25.03.1999)

Ion PĂTRAȘCU

Am avut șansa să mă aflu în preajma strălucitului diplomat timp de patru ani, în perioada 1980-1984, când Valentin Lipatti a devenit consilier al ministrului secretar de Stat la Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Aurel Duma. Având gradul de ambasador cu însărcinări speciale, el s-a ocupat de ceea ce cunoștea cel mai bine: problemele securității și cooperării europene, precum și ale colaborării multilaterale în Balcani. Fiind șeful de cabinet al lui Aurel Duma, eu aveam privilegiul de a-l întâlni zilnic pe ambasadorul Valentin Lipatti, căruia nu-i puteam spune decât „maestre". Nu pretindea acest lucru, dar impunea.

Nu era puțin lucru să te vezi zi de zi cu fostul student excelent, care absolvise Facultatea de Litere și Filosofie cu *magna cum laude,* devenind repede unul dintre cei mai reputați profesori de limba și literatura franceză. Cum frumos spunea scriitorul Dinu Săraru, el aparținea celor *trei crai ai spiritului,* care străluceau la mijlocul secolului trecut în viața cultural-universitară bucureșteană – Valentin Lipatti, Alexandru Balaci și Mihnea Gheorghiu, *toți trei tobă de carte, europeni până în măduva oaselor, frumoși și cu harul discursului liber și al scrisului.*

Întâlneam un om care, în condițiile dificile de după Al Doilea Război Mondial, a avut și el suișuri și coborâșuri – unele destul de abrupte – dar și-a revenit de fiecare dată și s-a impus atât la catedra universitară, cât și în tagma scriitoricească. A beneficiat, însă, și de intervenția oportună a unui *înger păzitor.* Era fostul lui profesor, Tudor Vianu, care l-a luat la Comisia Națională Română pentru UNESCO, în funcția de secretar executiv (1958-1964). Mai târziu, Valentin Lipatti avea să afirme că funcția aceea a fost pentru el anticamera meseriei de diplomat, când i-a intrat în sânge gustul diplomației multilaterale.

De aici, Valentin Lipatti a făcut pasul hotărâtor spre scena centrală a politicii externe românești. În anul 1965, este numit în înalta funcție de reprezentant permanent al României la UNESCO-Paris, unde se remarcă drept unul dintre exponenții cei mai de seamă ai diplomației culturale românești. Avea cultura în sânge, considerând-o drept o componentă indispensabilă a dezvoltării economico-sociale a națiunilor. Vorbind de identitatea culturală, Valentin Lipatti sublinia că aceasta se hrănește din propriile valențe, dar și din aporturi exterioare, pe care le asimilează potrivit opțiunilor sale specifice. Ca promotor neobosit al culturii românești peste hotare, el era convins că dezvoltarea dialogului cultural între popoare este o necesitate de necontestat, deoarece fiecare are ceva de dat și de primit în schimb.

Revenit de la Paris, în 1971, Valentin Lipatti este numit șeful Direcției Relațiilor Culturale din MAE, însă pentru puțin timp. În anul 1972 el devine negociatorul principal al României atât la Consultările Multilaterale de la Helsinki, menite să pregătească Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), cât și la etapele ulterioare ale conferinței, până la 1 august 1975, când a fost semnat Actul Final. În acest context, Valentin Lipatti s-a impus drept spiritul cel mai dinamic al dezbaterilor, punându-și amprenta atât asupra regulilor de procedură, cât și a conținutului Actului Final. Nu era puțin lucru ca, în condițiile Războiului Rece, să faci acceptate reguli precum consensul în decizii și principiul rotației la conducerea lucrărilor sau la găzduirea fazelor conferinței. În Actul Final, ambasadorul Valentin Lipatti asigura înscrierea unor principii la care țara noastră ținea foarte mult: egalitatea în drepturi și suveranitatea statelor, respectul deplin pentru istoria, cultura și civilizația tuturor popoarelor, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, reglementarea pașnică a disputelor.

Cronicarii vremii consemnau fascinația și admirația diplomaților occidentali față de Valentin Lipatti, *diplomat curajos, o vedetă solistă de dincolo de Cortina de Fier, care îi făcea pe ruși să scrâșnească din dinți ori de câte ori cerea cuvântul.* Conta însă mult și frumusețea limbii franceze în care el se exprima. După prima intervenție în plenul lucrărilor, la el a venit șeful delegației franceze care l-a întrebat: *Sunteți francez, unde v-ați născut în Franța?* După încheierea conferinței, ministrul de externe George Macovescu îi scria lui Valentin Lipatti: *Te-ai dăruit cu tot ce aveai mai bun unei cauze care nu era a unor șefi, conducători, comandanți, ci a omului, a umanității.* La rândul său, René Maheu, fostul director general al UNESCO, îl complimenta astfel pe prietenul său Valentin Lipatti: *Chiar dacă nu ați obținut – cel puțin, nu încă – tot ceea ce ați dorit cu adevărat, puteți fi, în mod legitim, mândru de rolul de prim plan pe care l-ați jucat în fruntea delegației dumneavoastră în cadrul negocierilor.*

Cum privea ambasadorul Lipatti acea etapă de răscruce din viața Europei? În volumul autobiografic *Strada Povernei 23* găsim următoarea mărturisire: *Reuniunea de la Helsinki a fost un act de creație, care poate justifica viața unui om și marca, în tot cazul, apogeul carierei unui diplomat... Negocierile în care am fost implicat m-au încântat prin algebra lor procedurală, prin efortul intelectual pe care-l reclamau, prin necesitatea de a-i înfrunta pe cei puternici și de a face, de multe ori, ca imposibilul să devină posibil.*

CSCE a consemnat apogeul activității diplomatice a ambasadorului Valentin Lipatti. După aceea, treptat, a intervenit ceva greu de explicat chiar și pentru cei mai apropiați colaboratori ai săi. În memoriile sale, ambasadorul Constantin Vlad vorbește de *conul de umbră,* de pensionarea precipitată a lui Valentin Lipatti, *deși ar fi putut aduce, în continuare, mari servicii diplomației românești.* El nu a ieșit imediat din scenă, dar nici nu a mai avut prim-planuri diplomatice. După cum am menționat, în perioada 1980-1984, Valentin Lipatti a lucrat cu Aurel Duma, care îl aprecia în mod deosebit și l-a ținut pe lângă el cât a putut de mult. A fost foarte șocat atunci când, întorcându-se din străinătate, a aflat de pensionarea lui Valentin Lipatti, fără ca el să fi fost consultat. Au fost factori mai puternici care au dorit să-l scoată pe Lipatti în afara diplomației active.

Valentin Lipatti și George Macovescu

Pentru mine, personal, cei patru ani petrecuți în același spațiu profesional cu Valentin Lipatti s-au constituit într-o adevărată *facultate de înalte studii de diplomație.* El a fost și a rămas un model nu numai prin cei 30 de ani de diplomație activă, de înalt nivel, dar și prin ceea ce a putut să creeze după ieșirea la pensie. Atunci, scriitorul din el revenea la viață. Harul lui scriitoricesc se manifestase deja plenar în etapa prediplomatică. Avea publicate cărți de valoare europeană: *Istoria literaturii italiene, Montesquieu, gânditor iluminist, Le Dix-huitieme siecle français,* precum și traduceri în limba română din operele lui Moliere, Victor Hugo, Louis Aragon, Honoré de Balzac, Beaumarchais și alții. După pensionare, ne lasă pagini antologice de memorialistică, în volumele *Strada Povernei 23,* amintită deja, *Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa; note de negociator, Balcanii ieri și azi, În tranșeele Europei; amintirile unui negociator, Război și pace în Balcani.* Participă și la elaborarea volumului colectiv, publicat în limba franceză sub titlul *Titulescu, notre contemporain.*

În ultimii ani de viață devine foarte prolific în publicistică, cu cele peste 300 de materiale, apărute într-un număr impresionant de ziare și reviste. În timpul vieții, îi apare volumul *Lumea în tranziție,* care înglobează 107 cronici de politică externă, găzduite de revista *Totuși iubirea.* Prezentând acest volum, ambasadorul Ion Mărgineanu ni-l înfățișează pe autor astfel: *Valentin Lipatti este un diplomat de excepție și un publicist erudit, care a privit cu ochi de Argus evoluția vieții internaționale, selectând și comentând cu rigoarea cercetătorului acțiuni și inițiative, conflicte și negocieri, acte de politică externă pe care nu le-a lăsat să fie acoperite de colbul arhivelor diplomatice.*

Impresionează și mai mult volumul *Carnet pestriț,* publicat postum (2005), unde sunt adunate nu mai puțin de 200 de articole, găzduite de revista Națiunea, care acoperă o paletă deosebit de largă de subiecte: politică internă și externă, sociologie și morală, istorie și critică literară, memorialistică și enumerarea ar mai putea continua. Cele două volume de publicistică definesc parcă mai deplin profilul de intelectual și diplomat patriot al lui Valentin Lipatti. Cele peste 300 de articole cuprinse între coperțile celor două volume sunt adevărate perle literare, prezentate drept *micile opere* (ca dimensiune, desigur) ale lui Valentin Lipatti. Așa le consideră ambasadorul Ion Mărgineanu, care a prefațat și acest volum și la fel le gratulează și scriitorul George Corbu, care are o contribuție majoră prin capitolul introductiv numit *Valentin Lipatti – diplomatul ziarist,* dar și prin Notele finale, care proiectează noi tonalități luminoase asupra personalității acestui diplomat de excepție. *Carnet pestriț* a apărut, de altfel, sub îngrijirea atentă a scriitorului George Corbu și a doamnei dr Liliana Pavelescu.

În cele ce urmeză, mă voi opri doar asupra a două teme din cugetările lipattiene. În primul rând, trebuie spus că patriotismul este la el unul dintre cuvintele cheie. În comentariile sale, apare adesea afirmația că *iubirea de țară este o chestiune de fibră morală și intelectuală, iar patriotismul este unitatea de măsură maximă, dacă nu chiar absolută, a unei personalități... cu atât mai necesară, inevitabilă, în cazul în care (aceasta) se manifestă în politică sau diplomație.* De pe această poziție, el ne amintește că patriotismul lui Nicolae Titulescu *a rămas trăsătura cea mai profundă a moștenirii spirituale și morale pe care ne-a lăsat-o.* Când vorbește despre Tudor Vianu, Lipatti subliniază că *ideea de patrie a constituit, fără îndoială, o dominantă a creației și comportamentului său.*

Recuperarea diasporei

Mircea Eliade (II)

Florea FIRAN

Stabilit la Chicago, conduce împreună cu Ernst Jünger revista *Antaios,* iar cu J.M. Kitagawa şi Charles Long, timp de aproape un sfert de secol, publicaţia *History of religions.* În 1966 devine membru al Academiei Americane de Ştiinţe şi Doctor Honoris Causa al Universităţii Yale, iar *Times* îl numeşte „savant al simbolurilor". Cu greu face faţă invitaţiilor de a conferenţia în cele mai diverse centre culturale, de pe toate continentele, când i se acordă şi titlul de Doctor Honoris Causa de către Universitatea din La Plata (Argentina), Universitatea din Chicago, Universitatea Sorbona, Universitatea din Lancaster, Colegiul din Boston, Philadelphia şi Oberlin. Devine membru corespondent al Academiei Britanice, al Academiei Austriece de Ştiinţe din Viena, al Academiei Belgiene.

În 1977 susţine la Academia Belgiană discursul inaugural despre Martha Bibescu, un strălucit elogiu adus culturii româneşti: „Aparţin unei tradiţii culturale care nu acceptă incompatibilitatea între investigarea ştiinţifică şi activitatea literară. Numeroşi savanţi români – Cantemir, Hasdeu, Iorga, Pârvan – au fost în aceeaşi măsură străluciţi scriitori, cel mai ilustru poet român, Mihai Eminescu, a fost, de asemenea, un filosof original şi unul dintre marii erudiţi printre contemporanii săi. În ceea ce mă priveşte, consider că există o analogie între munca ştiinţifică şi imaginaţia literară". Tot în 1977 îi apare la Paris, în româneşte, volumul de nuvele fantastice *În curte la Dionis.*

La şapte decenii de la naştere, savantul român este omagiat pretutindeni. *L'Expres* din Paris îi publică un amplu interviu, *Les Cahiers roumains d'études littéraires* îi găzduieşte grupajul de texte *Mircea Eliade despre roman,* Editura L'Herne îi tipăreşte traducerea franceză a romanului *Domnişoara Christina,* revista *Entologica* din Bucureşti, condusă de Romulus Vulcănescu, îi este dedicată în întregime.

1980 este poate anul cel mai productiv pentru Mircea Eliade: îi apare versiunea românească a cărţii *De la Zamolxis la Gengis-Khan* (în traducerea Martei şi a lui Cezar Ivănescu), în care sunt luate în discuţie aspecte controversate privind lumea geto-dacă şi miturile româneşti, la Paris se imprimă în limba română nuvelele fantastice *Tinereţe fără tinereţe* şi *Nouăsprezece trandafiri.* Editura Gallimard îi publică o nouă carte de memorialistică – *Mémoires*, I (1907–1937). Îi sunt consacrate o serie de studii: *Hermeneutica lui Mircea Eliade* de Adrian Marino, *Introducere în opera lui Mircea Eliade* de Ion Lotreanu, *An Annotated Bibliography* scoasă la New-York, de Douglas Allen şi Dennis Doeing; Mircea Handoca publică prima bibliografie în limba română consacrată lui Mircea Eliade, apărută cu sprijinul direct al autorului, cu o iconografie relevantă. Lucrarea corectează erorile şi completează omisiunile studiilor similare apărute în străinătate la Universităţile din California, Chicago, Paris. Teatrul din Botoşani joacă piesa *Coloana nesfârşită.* Apariţii editoriale de prestigiu sunt şi *În curte la Dionis,* volum de nuvele într-o nouă ediţie îngrijit de criticul Eugen Simion care semnează şi un amplu studiu, precum şi versiunea engleză a memoriilor în America, sub titlul *Autobiography,* ambele în 1981. Tot în acest an îi apare la aceeaşi prestigioasă editură pariziană, Gallimard, vol. II din *Jurnal* (1970–1978). Cezar Baltag traduce primul volum din *Istoria credinţelor şi religiilor,* iar Sergiu Al. George îşi publică la Editura Eminescu studiul *Arhaic şi universal,* în care, alături de capitolele consacrate lui Eminescu, Blaga, Brâncuşi, include în peste 80 de pagini *India în destinul cultural al lui Mircea Eliade.*

Savantul român şi opera sa continuă să fie în atenţia unor mari personalităţi din Europa şi America prin organizarea de simpozioane, volume omagiale, retipărirea principalelor cărţi, ediţii în seria de *Opere Complete:* în America – la Cincinnati, Ohio, în Franţa – la Universitatea Sorbona din Paris, Universitatea Aix-en-Provance, „Paul Valéry" din Montpellier, în Germania – la Frankfurt am Main. În 1984, la Sorbona i se înmânează *Cordonul Legiunii de Onoare,* în Italia Premiul Internaţional *Dante Alighieri* şi Premiul *Insula d'Elba* pentru *Nozze in Ciello,* considerat cel mai bun roman străin al anului 1984. Academia Americană de Religie îl sărbătoreşte considerându-l drept unul dintre cei mai valoroşi istorici ai religiilor din lume; Universitatea din Chicago atribuie numele lui Mircea Eliade Catedrei de istoria religiilor.

La 22 aprilie 1986, Mircea Eliade trece în nefiinţă. La capela Rockfeller din Hyde Park, campusul Universităţii din Chicago, au citit din opera marelui dispărut, în limbile română, franceză şi engleză: Saul Below, Paul Ricoeur, Wendy O. Flaherty, Ioan P. Culianu, apropiaţi şi admiratori ai savantului.

Savantul şi scriitorul Mircea Eliade este omagiat în întreaga lume. Se tipăresc noi ediţii din opera ştiinţifică şi literară. În iunie 1987, Centrul cultural „George Pompidou", din Paris, precum şi Academia Româno-Americană, în colaborare cu Universitatea Paris-Sorbona, au organizat două congrese în onoarea lui Mircea Eliade. În 1990, Academia Româno-Americană a publicat volumul *Homo Religiosus, To Honor Mircea Eliade,* care cuprinde o parte însemnată a comunicărilor prezentate la Universitatea Sorbona.

Proza lui Mircea Eliade este dominată de mister, se desfăşoară într-o lume extrasenzorială, marcată de fantastic şi paranormal. În general, romanele sale sunt autobiografice, grefate pe probleme intelectuale şi existenţiale. Ioan Petru Culianu observă că romanele cu un pronunţat caracter fantastic alcătuiesc majoritatea beletristicii lui Eliade şi le clasifică în trei cicluri care reflectă şi o filosofie personală: *Ciclul indian,* care corespunde unei profesiuni de credinţă exprimat în articolul *Folclorul ca instrument de cunoaştere* (1937), în care este acceptată existenţa unei realităţi extrasenzoriale, paranormale, şi din care fac parte *Domnişoara Christina* (1936), *Şarpele* (1937) ş.a.

Al doilea ciclu este intitulat *ciclul idiotului,* în care „idiotul" (sărac cu duhul) este înzestrat cu semnificaţia pozitivă atribuită în tradiţia creştină. Aceste prime două cicluri se caracterizează prin diferenţa fenomenologică între şamanul care participă într-un ritual de căutare iniţiatorie şi şamanul care are o „chemare" spre o carieră supranaturală. În primul caz, personajul este în căutarea propriilor sale forţe ascunse, în al doilea, el este în mod clar instrumentul acestor forţe pe care nu le poate controla în niciun fel. Această filosofie personală este exprimată de Eliade atât în nuvele memorabile, cum ar fi *La ţigănci* (1959), cât şi în romanul *Noaptea de Sânziene* (1971).

Al treilea este ciclul de *hermeneutică şi criptografie,* în care se includ nuvele ca *Incognito la Buchenwald, Cele trei graţii, Dayan, Nouăsprezece trandafiri, Mantaua.*

Ca istoric al religiilor, M. Eliade este autorul a importante şi ample studii şi monografii despre yoga, alchimie, iniţiere, şamanism, a mai multor teorii despre sensul şi structura religiei şi a mitului, grupate în jurul conceptului de „hierofanie", revelaţia sacrului în obiecte care înconjoară fiinţa umană.

Ioan Petru Culianu, cunoscut profesor de istoria religiilor la Universitatea din Chicago şi unul dintre cei mai apropiaţi până la sfârşitul vieţii lui M. Eliade, într-un recent studiu, făcea aprecieri notabile asupra activităţii ştiinţifice a autorului lui *Maitreyi:* „În ultimii 30 de ani, niciun alt savant în domeniul religiei nu a avut un ecou de răsunet mondial în rândurile marelui public neavizat ca românul Mircea Eliade."

În al doilea rând, acest volum impresionează prin abundenţa evocărilor, adevărate tablouri, în care îi regăsim, printre alţii, pe Nicolae Titulescu, Ion Marin Sadoveanu, Tudor Vianu, Mihail Ralea, Alexandru Balaci, Mihnea Gheorghiu, Radu Beligan, Ana Aslan, Maria Tănase. Sunt emoţionante portretele celor dragi din familie: tatăl, Theodor, numit *boierul,* soţia, cunoscuta actriţă Aurelia Sorescu, fratele Dinu, supranumit şi *prinţul pianiştilor.* Nu lipseşte nici George Enescu, naşul de botez al lui Dinu, considerat de Valentin drept *părintele spiritual şi îndrumătorul şcolii muzicale româneşti.* Pentru el, Enescu era ca un *zeu ascuns într-o făptură umană.* Iar acele portrete minunate erau făcute de boierul roşu, cum îl numea pe Valentin Lipatti prietenul său George Macovescu.

Să spun câteva cuvinte şi despre omul Valentin Lipatti şi moştenirea sa. Pe plan spiritual, el ne-a lăsat, cu certitudine, un exemplu de devotament şi credinţă pentru neam. Avem amintirea contribuţiei lui deosebite la apărarea şi promovarea intereselor supreme ale ţării. Apoi, vasta sa operă memorialistică şi publicistică ne păstrează vie imaginea uneia dintre cele mai fructuoase etape ale politicii externe româneşti. Omul Lipatti, profund uman şi generos, ne este prezentat de ultimele lui fapte pământene. Astfel, deşi a fost evacuat din locuinţa pe care o cumpărase conform legii, el nu a revendicat *Casa Lipatti,* care fusese naţionalizată în anul 1950. Nu s-a constituit parte la moştenirea bunurilor materiale ale soţiei sau cele ale fratelui, Dinu. Ca unic moştenitor al familiei, Valentin Lipatti nu a revendicat nici moşia de la Fundăţeanca, din comuna Leordeni-Argeş, considerând că pământul trebuie să asigure existenţa celor ce-l muncesc. A lăsat doar dorinţa ca uzufructul terenului agricol şi forestier să meargă la Fundaţia *Dinu şi Valentin Lipatti* (înfiinţată în anul 2000), care include actualmente şi Casa memorială *Dinu Lipatti,* deschisă în anul 1985 şi dotată cu cele necesare chiar de Valentin Lipatti. Astfel că moştenirea de la Leordeni a fost pusă la dispoziţia oamenilor de cultură şi artă, *spre amintirea celor doi fraţi iluştri.* Dar, poate, cea mai frumoasă moştenire de la Valentin Lipatti este *acea dâră de lumină, pe care a lăsat-o pretutindeni,* despre care pomenea preotul în predica sa de la Cimitirul Bellu, atunci când corpul neînsufleţit al lui Valentin Lipatti a fost depus la locul odihnei veşnice.

În final, constat că Argeşul este un moştenitor preferenţial. Acolo se află Casa memorială *Dinu Lipatti,* Fundaţia *Dinu şi Valentin Lipatti,* Liceul de Arte *Dinu Lipatti* din Piteşti şi, spre cinstea argeşenilor, mai sunt şi manifestările anuale, din luna martie, dedicate memoriei celebrului pianist. Valentin Lipatti, de pe plaiurile noastre şi el, a părăsit acel perimetru doar cu un singur semn de recunoştinţă argeşeană, important, nu-i vorbă: *Marele Premiu al revistei Argeş, pentru remarcabila sa activitate publicistică.* Sunt convins că lui Valentin i-ar mai trece de amărăciunea cauzată de indiferenţa cu care a fost tratat în ultimii ani de viaţă dacă în luna martie, când este comemorat fratele lui, Dinu, argeşenii ar pomeni şi numele lui, venit pe lume şi plecat din ea tot în luna martie.

Altă faţă a lui Macedonski

Mircea OPRIŢĂ

Personalitate complexă şi contradictorie, Alexandru Macedonski s-a manifestat cu rezultate notabile, dar inegale valoric, în poezia, proza şi dramaturgia de la sfârşitul secolului XIX şi începutul celui următor. S-a născut la 14 martie 1854, în Bucureşti, a urmat studii şcolare încurcate, parte la Craiova, parte în străinătate, la un pension particular, în timpul unor călătorii la Viena şi în Italia. După placheta *Prima verba* (1872) se lansează în viaţa publică şi în ziaristică. În urma unor articole antimonarhice, va fi arestat şi deţinut la Văcăreşti (1875), însă achitat un an mai târziu. Scoate numeroase publicaţii efemere, dar şi *Literatorul,* revista cea mai durabilă dintre ele. Publică alte volume de versuri, precum şi renumitul ciclu al Nopţilor. Făcut pentru o viaţă agitată, s-a amestecat în intrigile politice ale vremii sale, cu autoexiluri repetate la Paris, unde încearcă să-şi câştige notorietate prin versurile şi proza scrise în franceză. A murit la 24 noiembrie 1920, în Bucureşti.

Înzestrat cu un talent multilateral care se hrăneşte îndeosebi dintr-un spirit inventiv şi frondeur, în permanentă opoziţie cu tendinţele dominante ale epocii sale, Macedonski scrie el însuşi şi încurajează la alţii publicarea poeziei simboliste (considerată de el „poezia viitorului"), iar în proză acceptă cu uşurinţă insolitul sub forma „paradoxelor şi utopiilor ştiinţifice". Câteva povestiri traduc literar obsesii ţinând de diletantismul ştiinţific al autorului însuşi, mereu preocupat de proiecte himerice de felul „mişcării prin mişcare" (*perpetuum mobile,* evident) sau de corectarea fizicii teoretice prin ipoteze personale privind structura materiei, natura electricităţii şi a luminii, mecanica cerească. Exemplul poetului-inventator francez Charles Cros îl va conduce şi în realizarea unor născociri practice, cărora le exagerează cu orgoliu importanţa. Alte „invenţii" vor rămâne doar în pagina literară. Astfel, recuperată de Ion Hobana pentru vârsta de aur a genului nostru, povestirea *Oceania-Pacific-Dreadnought* (1913) reia ideea julesverneană a unui colos al mărilor de tipul celor din *Un oraş plutitor* şi *Insula cu elice.* Veritabilă „capitală a mărilor şi oceanelor", imensa plută sofisticată a lui Macedonski ţine la dispoziţia milionului său de pasageri bulevarde rulante, pieţe, palate, grădini, parcuri, restaurante, teatre şi săli de dans, apartamente cu aer condiţionat şi temperatură reglabilă, ba chiar şi televizoare în culori. Amestec de realitate tehnologică şi fantezie ce conduce arhitectura inginerească spre linia gravurilor artistice, nava ni se descrie cu o fascinată răbdare, ca o minune a modernităţii.

Amănuntele „mecanice" ale tabloului puteau impresiona puternic în epocă, dar astăzi încarcă excesiv imaginea, riscând să treacă drept tehnicism desuet:

„Vasul pomenit nu era nicidecum o corabie, ci mai mult un fel de pod, pus pe o schelă de stâlpi de oţel, a căror înălţime era de peste cincizeci de metri de la suprafaţa mării. Se înţelege că stâlpii erau şi ei legaţi între dânşii cu feluri de încrucişări de fiare şi printr-o întreagă încurcătură de împletituri şi de garduri, dintre care unele erau tot de oţel, iar altele de aluminium.

Între împerecherile dintre aceşti stâlpi, şi la partea lor de jos, fuseseră înşurupate în lagăre de bile mari cât o ghiulea de tun roţi cu spiţele închise între puternice plăci metalice ce întocmeau deasupra acestor spiţe un fel de cutii pline cu aer. Diametrul acestor roţi avea o lungime de aproape douăzeci de metri. Numărul roţilor era socotit pe greutatea schelei şi a podului plutitor pe care ea îl sprijinea, cât şi pe întinderea acestui vas nemaipomenit încă şi a cărui suprafaţă plutitoare întrecea pe cea a Parisului. De la zece metri mai sus de aceste roţi, adică de la treizeci socotiţi din faţa mărei, puternice plăci de fontă închideau jur împrejur vasul şi întocmeau subsolul plutitorului pod. Cele mai înalte valuri neîntrecând niciodată o înălţime de douăzeci de metri, apa se scurgea printre gardurile şi împletiturile de oţel. În acest aşa-zis subsol al plutei fuseseră aşezate numeroase uzine de producere a forţei ce era distribuită la cele zece mii de motoare care puneau în mişcare roatele vasului. Pântecoasele lui roţi, sprijinite deasupra mărei cum erau de aerul comprimat pe care-l purtau în ele, nu se cufundau în apă decât până la căpăţânile lor."

Momentul lansării navei la apă include în spectacolul tehnologic efecte comico-dramatice, demne totuşi de gigantismul sfidător al obiectului celebrat: „Dar când sub caldul şi tânărul soare al întâielor zile ale lui aprilie Oceania-Pacific-Dreadnought fu pus în mişcare de puternicele lui motoare, el a cărui construcţiune pasionase în timp de douăzeci de ani populaţiunile cele mai îndepărtate ale pământului, şi când fu văzut că înaintează cu oraşul lui pe ale cărui strade mişuna lumea ca în Parisul de odinioară, milioanele de milioane de strigăte ce se ridicară se izbiră de cheiurile oraşului şi, întorcându-se înapoi, măturară de pe ţărm o sumă de hoteluri şi de case, pripit clădite din materiale uşoare."

De fapt, „Parisul de odinioară" pare să se fi mutat *in corpore* pe minunea tehnicii navale, după ce locuitorii săi şi ai altor spaţii urbane din lume, s-au lăsat cu uşurinţă seduşi de profiturile învârtite nebuneşte pe ţărmul Gasconiei, câtă vreme colosul, înconjurat de o fantastică publicitate, se aflase în plină construcţie. Elogiul progresului tehnico-ştiinţific este, în povestire, doar aparent. Proza aceasta fără personaje umane, unde totul se relatează în linii generale, de la distanţă şi de la înălţimea convenabilă pentru ca produsele gigantomaniei să intre satisfăcător în câmpul privirii, devine în cele din urmă o utopie alegorică. De la aspectul tehnologic al construcţiei sale, interesul autorului deviază spre cel etic. Superlativ ca realizare inginerească, monstrul metalic din *Oceania-Pacific-Dreadnought* va fi acuzat de a conţine un sens imoral prin ceea ce dă ocazie să se întâmple în jurul lui ca afacere, ca speculaţie financiară.

În paralel cu construirea sa evoluează frenetic o utopie a aurului, a bunăstării însuşite fără efort, a fericirii aparente, întemeiate pe vidul moral.

„Târâte ca de nebunie, acţiunile urcau la nişte culmi fantastice. Părţi ale lor, din câte 500 de lei fiecare, se menţineau de o lună pe toate pieţele financiare la cifra de 480.000 lei şi păreau un moment să atingă jumătatea de milion.

Acţionarii puseseră prin urmare mâna pe averi turburătoare. Primăvara se apropia însă, şi odată cu sosirea ei veni şi ziua hotărâtă pentru inaugurarea sau altfel zis pentru pornirea spre New York a mişcătorului oraş. Pentru a se înlesni călătorilor ce alergaseră din toate părţile lumii putinţa să fie de faţă la această solemnitate, se făcuseră câte o sută de căi ferate paralele unele cu altele şi ele vărsau zilnic călătorii pe coasta Gasconiei, nu cu sutele de mii, ci cu milioanele. După câte se spunea, numărul celor sosiţi şovăia între douăsprezece şi patrusprezece milioane. Întovărăşitele companii ale clădirei vasului îşi luaseră din vreme măsurile ca o asemenea emigraţiune a popoarelor să poată să afle hrană şi adăpost. Ele ridicaseră de-a lungul ţărmurilor pe o întindere de peste 60 km hoteluri lângă hoteluri şi vile lângă vile; case italieneşti, englezeşti şi ruseşti, zidite din materiale uşoare ce se întrebuinţează la expoziţiuni, se amestecau cu locuinţe arăbeşti şi indiene, cu încăperi olandeze şi daneze, iar printre ele răsăreau şi cule româneşti. Japonezii şi chinezii îşi aveau de altminteri cartierele lor. Pentru chirghizii mongoli, precum şi pentru beduinii pustiei se avuse grije a se întinde lungi şiruri de corturi de leletin căptuşit cu pânzeturi de păr de cămilă sau numai de pânză. Această nouă lovitură financiară a dlui du Grigoris îl ridicase odată la rangul de împărat al păcii şi rege al aurului. În ce priveşte acest aur, este şi drept a se spune că el nici nu mai încăpea în lăzile de fier ale confederatelor societăţii."

În viziunea poetului simbolist, lumea alunecă spre catastrofă prin degradarea acelei valori tradiţionale care e munca, înlocuită cu lenea şi dezinteresul burghezului îndestulat. Unei stagnări, fie şi în trândăvia spirituală adusă de progresul tehnologic, i se preferă vechea ordine a lucrurilor, bazată cel puţin pe tradiţia bunului simţ.

Ars longa...

Un cocoș pentru eternitate

Mariana ȘENILĂ-VASILIU

La finele deceniului șapte al secolului al XX-lea, Muzeul Luvru părea încremenit în programul și structura sa devenită inconfortabilă. Spațiul de expunere era insuficient, simezele aglomerate și, mai rău decât toate, sistemul de primire paralizat de creșterea numărului vizitatorilor. Belelele cu care se confrunta celebrul muzeu erau mult mai numeroase, însă cele deja enumerate erau cele mai presante și solicitau o rezolvare grabnică. Președintele Franței de atunci, Francois Mitterand, iubitor de artă și deschis înnoirilor, a decis în 1981 că era momentul să se ia taurul de coarne, drept care, la inițiativa lui s-a apelat la unul dintre cei mai îndrăzneți și moderni arhitecți, sino-americanul I.M. Pei. Soluția găsită de acesta a fost construirea în mijlocul curții Luvrului a piramidei de sticlă, sub care, spațiul larg permitea primirea unui public numeros de unde era dirijat în direcții diferite. Publicul și locuitorii Parisului se acomodaseră greu cu intervențiile artistice șocante din vremea președinților lui, Georges Pompidou și Mitterand, când vechiul era pus față în față cu îndrăznelile cele mai moderne; cu sculpturile acumulări-de-obiecte ale lui Arman, precum geamantanele și ceasurile din fața gării Saint-Lazare; cu conglomeratele pictate ale lui Dubuffet; cu sculpturile lui Cézar; cu aspectul de construcție industrială al Centrului Național de Artă și Cultură alias Palais Beaubourg; cu arhitectura ultramodernă și cu remodelarea spațiului ocupat odinioară de Hale. Iar de astă dată, moț la toate, o piramidă de sticlă în mijlocul curții Luvrului. După scandalul provocat de ridicarea Turnului Eiffel, amplasarea piramidei la Luvru a provocat incontestabil cel mai mare tărăboi.

Ceea ce păruse o intervenție formală s-a dovedit însă atunci când *le Grand Louvre* a fost redeschis, o realizare perfect funcțională, cu imense beneficii, atât pentru muzeu, cât și pentru vizitatori. Muzeul a câștigat noi spații de expunere, iar publicul nu mai stătea la interminabilele cozi ce se formau în fața lui. Ca una care a apucat Luvrul vechi, dar și pe cel nou, la Grand Louvre, cum se numește la ora actuală, pot depune mărturie pentru beneficiile decurse din plantarea piramidei de sticlă în curtea palatului, începând cu iluminatul interior, cu rapiditatea accesului și ușurința în dirijarea vizitatorului spre locul dorit. Ceea ce părea o toană arhitecturală a lui I.M. Pei s-a dovedit, în final, o soluție pe cât de spectaculoasă, tot pe atât de practică.

O singură problemă nu fusese rezolvată: cărei sculpturi să-i revină onoarea de a încununa pilonul central al scării monumentale de sub piramida de sticlă. Propunerile au fost dintre cele mai diverse și neașteptate. S-au luat în discuție, pe rând: Victoria de la Samothrace, capitelul cu tauri de la Suza, Geniul înaripat din vârful coloanei din Place de la Bastille, ba chiar și o năstrușnică sculptură a lui Tinguely. Niciuna nu a rezistat dezbaterii, cu excepția ultimei propuneri: Marele Cocoș al lui Constantin Brâncuși. Unui Luvru nou i se cuvenea o creație în acord cu arhitectura ultramodernă a piramidei, iar acestui deziderat îi răspundea pe deplin doar sculptura brâncușiană.

Chestiunea amplasării Cocoșului în interiorul piramidei nu era chiar atât de simplă cum părea, între alegerea făcută de specialiști în frunte cu noul director al muzeului, M. Laclotte, și realizarea proiectului se interpuneau moștenitorii lui Brâncuși, Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu, persoane încăpățânate în drepturile lor, dar care au încălcat cu bună știință unele dintre clauzele testamentului lui Brâncuși, printre acestea fiind, de exemplu, sustragerea unei mari părți a arhivei pe care n-au au cedat-o decât în urma unor procese purtate cu statul francez și doar după ce s-au folosit de ea pentru a publica un album Brâncuși. Scoaterea la licitație la Paris a unor obiecte ce i-au aparținut sculptorului de către moștenitorul celor doi soți, în decembrie 2010, a arătat că și această clauză testamentară fusese încălcată, chiar dacă parțial.

Grație negocierilor purtate de Pontus Hulten, directorul Muzeului Național de Artă Modernă/Centre Georges Pompidou, conducerea Muzeelor Naționale și Alexandru Istrati, în 1988 părea să se fi ajuns la un acord privind turnarea în bronz a Cocoșului brâncușian și amplasarea lui sub piramidă. Cel puțin asta anunța reputata revistă *Connaissance* în numărul 435 din mai 1988. Prin titlul articolului, semnat H.G., intitulat *„Sub piramidă, un cocoș galic”* cititorii erau asigurați că „Marele Cocoș va putea fi turnat în bronz, răspunzându-se astfel uneia dintre dorințele cele mai dragi lui Brâncuși”.

Alături de *Măiastrele* lui Brâncuși, *Cocoșii* ocupă un important loc în sculptura brâncușiană. Ideea a pornit de la o banală întâmplare. Ducându-se la piață pentru cumpărăturile cotidiene, Brâncuși a văzut, scos la vânzare, un superb cocoș alb, dar care avea creasta zdrobită după cine știe ce lupte de supremație în ogradă. Impresionat de frumusețea exemplarului galinaceu, dar și întristat de soarta ce-l aștepta, sculptorul a cumpărat cocoșul și l-a dus în atelierul său. Cu creasta zdrobită și mândria umilită, cocoșul s-a retras într-un colț, unde a rămas într-o stare de apatie timp îndelungat. Oblojit de Brâncuși, creasta i s-a vindecat și câteva zile mai târziu măsura cu pași țanțoși atelierul spre teroarea cățelușei Polaire pusă la colț de agresivitatea pintenogului. Carola Gideon Welker, biografa sculptorului, care a relatat cele de mai sus, a spus că în agresivitatea cocoșului, Brâncuși văzuse semnul vindecării lui „interioare”. Din acest moment, locul anecdoticii îl ia opera de artă. Stăruie totuși o întrebare: dacă galinaceul n-ar fi fost alb, ci de altă culoare, l-ar mai fi impresionat atât de tare pe sculptor, ar mai fi intrat el oare în minunata serie a sculpturilor sale? Personal cred că nu, spun asta ținând cont de preferința ieșită din comun a lui Brâncuși pentru alb: lucrurile din atelier erau toate albe, până și un aparat radio a fost încastrat de sculptor într-o carcasă de ghips albă; îmbrăcămintea țărănească pe care o purta în atelier era albă; cățelușa Polaire (ce nume sugestiv!) primită de la Nancy Cunard, fiica sofisticată a armatorului liniei maritime Cunard, era pufoasă și albă ca neaua; până și o negresă, în viziunea lui era... blondă, dar în marmură albă. Obsesia pentru alb dezvăluie puritatea sufletească a unui spirit; claritatea formelor este expresia unei gândiri limpezi, care nu se împotmolește în amănunte perturbante. Brâncuși poseda ambele calități, motiv pentru care sculptura sa impune din primul moment, nu doar cunoscătorului, ci oricui are mintea receptivă și sufletul deschis.

Deși născut în zodia peștilor, Brâncuși și-a ales ca simbol artistic *Cocoșul*. Asemenea lui Flaubert, care n-a lăsat dubiu în privința personajului său – *Mme Bovary, c'est moi,* Brâncuși a declarat: *„Cocoșul sunt eu!”* Există, după Margit Rowel, chiar o fotografie realizată de Brâncuși în care imaginile sculptorului și ale Cocoșului său se suprapun, ceea ce pare să confirme înțelesul vorbelor sale. *Tema Cocoșului* a început să-l preocupe încă din 1922, când a realizat Cocoșul galic, lucrare din păcate dispărută. Începând cu varianta în lemn, seria Cocoșilor a mers în crescendo: *Cocoș I*, 1924; *Cocoș II,* 1930; *Cocoș III*, 1931 și, varianta ultimă, cea din 1947, *Marele Cocoș*, din păcate rămasă neterminată, pe care sculptorul o dorea turnată în oțel inoxidabil. Abia în anii 1953-1954 a reușit să facă mulajul și negativele care au servit turnării *Cocoșului*, în California (varianta în oțel a *Marelui Cocoș* este expusă astăzi la Martigny, în Elveția, pe peluza verde a Fundației Pierre Giannada). Exemplarul ce ar fi urmat să fie turnat pentru Luvru trebuia să fie din bronz aurit. Turnarea nu s-a mai făcut niciodată și cheia eșecului trebuie căutată în temperamentul arghirofil al Nataliei Dumitrescu, zic unii, alții în probleme de legalitate privind copierea mulajului, cu care n-ar fi căzut de acord aceeași Natalia Dumitrescu. Care este realitatea privind stoparea proiectului de amplasare a *Marelui Cocoș* sub piramidă, nu știu, ceea ce știu e că gestul ar fi onorat memoria sculptorului și, implicit, a României. Dar așa ne e dat nouă, să distrugem prin obtuzitate și calcule meschine orice șansă de a aduce un bun renume țării și personalităților sale artistice.

În tematica brâncușiană, animalele ocupă un loc important, a mărturisit-o chiar Brâncuși: *„Trăiesc ca într-un deșert, singur cu animalele mele”.* Cum doar două viețăți i-au ținut cu adevărat companie, „cățaua” Polaire și cocoșul, trebuie că sculptorul se referă la celelalte animale, cele sculptat de el: la *Păsările* și *Măiastrele* lui, la *Țestoasa zburătoare,* la *Focă,* vietate ale cărei unduiri și formă îl impresionaseră într-atât încât o numise *Miracolul,* la cei *Trei pinguini,* la *Cocoșii* care îi umpleau atelierul cu cântecul lor în octavă – în muțenia sculpturii brâncușiene, *Cocoșii* sunt singurele sculpturi „sonore”. Întrebată de Brâncuși ce crede că reprezintă sculptura aparent abstractă, Cela Delavrancea, după ce a întârziat iscodind-o, a răspuns: *„Cucurigu, strigă cocoșul”.* Dincolo de aspectul abstract pe care îl îmbracă arta brâncușiană, ea este tot ce poate fi mai realist, de fiecare dată sculptorul pornea de la o formă naturală existentă pe care o tot simplifica până ajungea la esența ei. Păsările nu mai sunt în viziunea lui decât o expresie a zborului, iar Peștele... *„Când vezi un pește – spunea el – nu te gândești la solzii lui, nu-i așa? Te gândești la iuțeala lui, la trupul lui plutitor și strălucind, văzut în apă... Ei bine, eu am încercat să exprim tocmai aceasta. Dacă i-aș face aripioare și ochi și solzi, i-aș opri mișcarea și l-aș reține printr-un model sau o formă a realității. Eu doresc însă sclipirea spiritului său.”*

Același lucru s-a petrecut și cu *Păsările* și *Cocoșii săi*. Aerodinamismul *Păsărilor* sau al *Măiastrelor* era obținut de Brâncuși prin decantări succesive prin eliminarea acelor elemente care l-ar fi legat de realitate și pământ, ajungând la un volum fusiform ce induce ideea de zbor. Cât despre *Cocoși,* ce altceva i-ar putea defini mai bine decât cântecul lor care anunță venirea zorilor? Întreaga anatomie a *Cocoșului* a fost redusă la acea mișcare încordat-ascendentă atunci când cântă, pe care Brâncuși l-a exprimat printr-un volum ce se tot subție, treaptă cu treaptă, până când ultima notă, acută, se pierde în văzduh.

Deși a sculptat forme animale, Brâncuși n-a fost un sculptor animalier, ci doar un mare sculptor care în locul anatomiei și detaliilor a creat o formă artistică cu valențe înalt spirituale. Pentru cei deprinși de abstractizarea volumelor pentru cei care nu știu să le citească, el a dat cea mai bună definiție a artei sale: *„Cocoșul meu nu mai este... cocoș, iar Pasărea deja nu mai este... pasăre. Au devenit simboluri! Eu am căutat mereu naturalul – frumosul primar și direct, nemijlocit și etern... Doresc ca Păsările și Cocoșii mei să umple odată întreg Universul și să exprime marea Eliberare”.* Nimic de adăugat, nimic de comentat pe lângă spusele substanțiale ale uriașului spirit al sculpturii universale, Constantin Brâncuși.

Locul de sub piramida de sticlă a rămas gol. În decurs de șase sau șapte ani ai deceniului nouă al secolului trecut au dispărut pe rând, Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu. Impedimentul ridicat de obiecțiile încăpățânate ale Nataliei Dumitrescu nu mai este operant. Într-o bună zi, poate, totuși, de sub piramidă va țâșni spre soarele răsărind strigătul victorios al *Cocoșului* lui Brâncuși.

Ars longa...

Adriana Oancea-Șuteu

Adriana Oancea-Șuteu s-a născut la Timișoara, în 1942, a absolvit Institutul de Arte Plastice „Ioan Andreescu” din Cluj-Napoca (1966), la clasa de pictură a profesorului Aurel Ciupe. A lucrat ca profesor de arte plastice în licee din Timișoara. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Din 1966 și până astăzi a participat la numeroase expoziții de grup sau personale, în țară (Timișoara, București, Constanța, Suceava, Arad, Reșița, Sibiu, Brașov, Eforie Sud) și străinătate (Elveția, Germania, Franța, Ungaria, Danemarca, Serbia, Olanda).

În 2011 a fost prezentă la Curtea de Argeș, în cadrul grupului ANeuropA, printre altele, cu un exponat-instalație intitulat *„Pomană pentru Ana”*, format din nouă talere, amintind de cele nouă luni cât trebuie să stea pruncul în pântecul femeii; ne explică autoarea semnificația conținutului acestor talere: lumânare = omagiu Anei, credință; apă = viață; pâine = pomană pentru sufletul Anelor, femeilor în general; pană = har; iarbă cu flori = viață, continuitate; grâu = rod; scoică = feminitate; piatră = temelia vieții, femeia; vița de vie = simbolul lui Iisus.

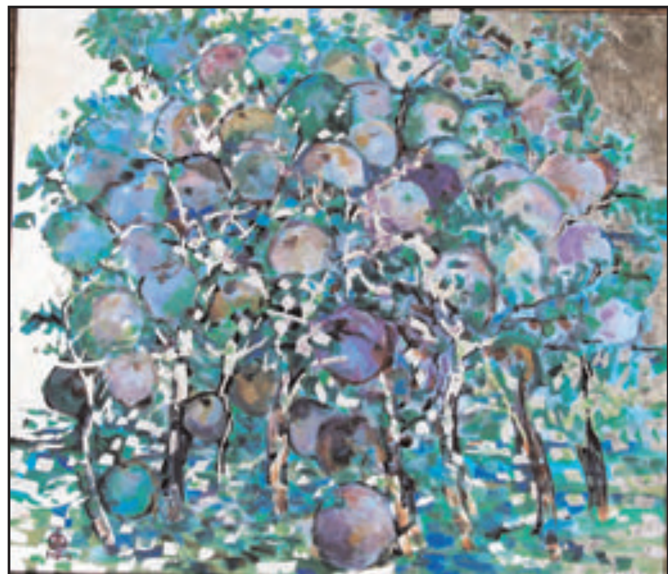
Are mai multe lucrări de artă monumentală, tapiserie, design grafic, ceramică, amenajări interioare, vitralii. A primit un număr de premii, are lucrări în colecții de stat și particulare din România, Anglia, Austria, Belgia, Canada, Spania, Ungaria, SUA, Serbia, Danemarca, Elveția, Franța, Grecia, Germania, Israel, Italia, Norvegia, Olanda.

La vernisajul expoziției de grafică și pictură „Locuri”, Galeria „Helios" din Timișoara, 6 ianuarie 2005, alături de Cornel Ungureanu - scriitor și critic de artă, și Ioan Szekernyés - președinte al Filialei Timișoara a UAP din România (fotografie de Virgiliu Streian).

Comentarii critice (din *Enciclopedia artiștilor români contemporani,* vol. III, Ed. Arc 2000, București, 2000, de Aurel Cebuc, Vasile Florea, Negoiță Lăptoiu)

Două ipostaze alternative și complementare compun profilul Adrianei Oancea care explorează, în dramatică umilință și inepuizabilă încântare, energia demiurgică a liniei și culorii. O ipostază de tensiuni expresioniste, în care

gestul zvâcnește și iscă traiectoria unei contorsiuni dureroase, și alta, de armonii compensatoare, când gestul linear și cromatic execută mimica unei tandre împăcări, imprimând imaginea benefică a unui impresionism subtil. Desenele Adrianei Oancea înseamnă o încercare de plastică pură, redusă la strictul esențial: de poezie lineară. (Emil Grama, 1994)

Expoziția personală de pictură propusă de Adriana Oancea-Șuteu se compune din mai multe cicluri distincte ca problematică (fântâna, apa, zăpada, noaptea, dealul, insula), prezentându-se unitară tematic și diferențiată stilistic, alternând tehnici de realizare și urmând consecvent anumite direcții ale comunicării. Nota generală este aceea de vigoare a resurselor de expresie și de franchețe a construcției imagistice. Este observabilă dintr-un început capacitatea de a trece un motiv prin mai multe ipostaze plastice, de a-l trata din varii unghiuri în vederea descoperirii diferitelor posibilități de plasticizare și a șansei de posedare în profunzime a multiplelor înțelesuri. [...] Ipostazierile din imagine înțeleg fântâna ca spațiu inițiatic resimțit ca o fascinație, ca o irezistibilă chemare, ca interval hipnotic, ca absorbție și ca amenințare (ciclul *Fântâna*). Uneori, deplasarea formei spre abstractizare se împletește cu notația detaliului concret. Evocarea nopții se realizează printr-un mod particular de a trimite spre mister și spre feminitate,

de a fi simțită totodată ca învăluire și arătare, ca ascundere și ca ivire, ca eventualitate, ca întunericul primordial încă venind spre noi (ciclul *Întâmplările nopții*). (Ioan Iovan, 1998)

În creația Adrianei Oancea-Șuteu întâlnim compoziții echilibrate, refuzul stridențelor, atmosferă învăluitoare, o scriitură alertă, uneori picturalitate decorativă, alteori meditație prelungită, muzicalitate surdă, claritatea construcțiilor îmbinată discret cu apariții fulgurante. Ce s-ar mai putea adăuga? Îndoiala, reflecția, avântul, certitudinea, generozitatea... (Viorel Lungu, 1999)

Parcursul creației Adrianei Oancea-Șuteu a înregistrat sinuozități, consecvențe, dibuiri și reveniri la modalități de exprimare interesate de substanța confesiunii. Rigorile cultivate ca dascăl vor impune propriei conduite disciplina, limpezime, sugestivitate. Și-a exersat vocația (în pictură, grafică, tapiserie), valorificând suflul proaspăt al datului diurn pentru a ajunge pe firul Ariadnei până la misterul cosmic... (Negoiță Lăptoiu, 1999)

La paginile 2-7, 13-18, 21, 22, 24 sunt reproduse tablouri de Adriana Oancea.

Semnează în acest număr

B-dul Basarabilor 59, cod 115300
tel/fax: 004 0248 728342, www.culturaarges.ro
Manager, ec. Cristian Mitrofan
Organizează și găzduiește cercuri artistice, seminarii, colocvii, expoziții, prezentări de carte, difuzare de filme, spectacole și concerte, festivaluri naționale și internaționale.
Patronează Corul ORFEU, Ansamblul Folcloric ARGEȘUL, Grupul Vocal Folcloric Bărbătesc RAPSOZII ARGEȘULUI, Cenaclul de Arte Plastice ARTIS.